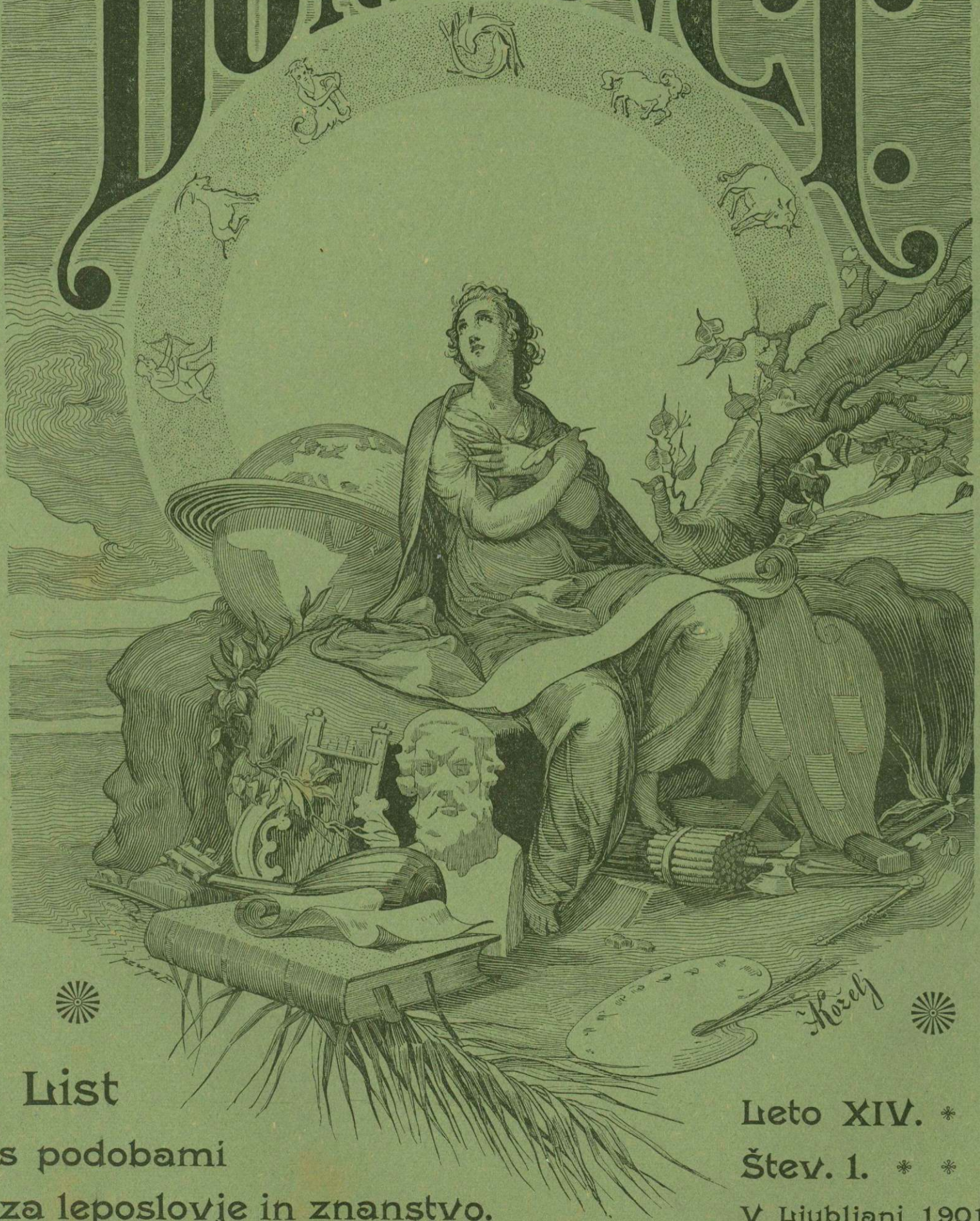

DOM in SVET

List
s podobami
za leposlovje in znanstvo.

Leto XIV. * * *
Štev. 1. * * *
V Ljubljani 1901.

Vsebina.

	Stran
V zarji novega stoletja. Spisal <i>dr. Eogen Lampe</i>	1
Starčev „Confiteor“. 1800—1900. Zložil <i>Silvin Sardenko</i>	9
Na vojvodskem prestolu. Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal <i>I. Selàn.</i>	10
Gazelice. 1., 2., 3., 4., 5. Zložil <i>Anton Medved</i>	18
Olševski cerkvenik. Kratkočasna povestica. — Spisal <i>Podgoričan</i>	19
Prijateljici . . . I., II. Zložila <i>Ljudmila</i>	28
Gospa Sveta. Zgodovinsko-krajepisna črtica. — Spisal <i>Valentin Podgorc</i>	29
V sobici tihi . . . Zložil <i>Leo Levič</i>	35
Do zmage! Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben</i>	36
Ob njegovi gomili. Trenutni spomini na Lampetovem grobu. — Spisal <i>F. S. Finžgar</i>	44
Odkar me ni. Zložil <i>Silvin Sardenko</i>	46
Drobnogled in drobni svet. Spisal kanonik <i>Ivan Sušnik</i>	47
Usmiljenka. Odlomek iz duhovnega življenja. — Spisal <i>Pavel Perko</i>	52
Poljana. Zložil <i>Leo Levič</i>	55
Češka „katoliška moderna“. Literarna drobtina. — Spisal <i>Fr. Ks. G.</i>	56
Književnost	59
<i>Slovenska književnost.</i> Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1900.: Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1901. — Slovenske večernice. — Prešeren in Slovanstvo. — <i>Hrvaška književnost.</i> Hrvatske povjestne gradjevine.	
Glasba	62
Gorski odmevi. — Božične predigre — Pod oknom. — Zimska idila.	
To in ono	63
Prešernove slavnosti. — Cesar Franc Jožef I. v Gorici. — „Glasbena Matica.“ † Janez Vesel. — Zdeněk Fibich — Dr. Jan Melichar. — Svetovni jezik. — Najmanjša knjiga. — Dr. Francišek Lampe. — Cerkev „dei Frari“ v Benetkah.	

Slike.

	Stran
Vinjeta	1
Dr. Franč. Lampe	3
Rokopis dr. Frančiška Lampeta	6, 7
Prvi sneg	16
Srečno novo leto 1901.	24, 25
Gospesvetsko polje z južne strani	29
Gospa Sveta	32
Ničemurnost	40
Grob dr. Frančiška Lampeta v Ljubljani	45
Slike k spisu „Drobnogled in drobni svet“ 1, 2, 3, 4, 5, 6	48, 49, 50, 51
Vinjeta	55
„Cesar Franc Jožef v Gorici“	57
Vinjeta	64
Cerkev „dei Frari“ v Benetkah. (Priloga.)	

Listnica upravnistva. Današnje številko smo poslali na ogled tudi nekaterim nenaročnikom. Kdor se ne želi naročiti na list, naj nam ga blagohotno vrne.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: *dr. Mihael Opeka* za leposlovje, *dr. Eogen Lampe* za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik *Marijanišče.* — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 8 K 40 h, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2 dol., Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark. Sprejemlje *lastništvo in upravnistvo v Marijanišču.*

Dobé se še letniki: IV. po 4 K, V. po 6 K, VII., VIII. IX., X., XI., XII. in XIII. po 8 K.

V zarji novega stoletja.

Spisal *dr. Evgen Lampe.*

Stoletje — velika, pomembna beseda! Ko popisujemo zgodovino Adamovega rodu, merimo velike dobe razvoja po stoletjih. Dve dolgi življenjski dobi tvorita eno stoletje. Starček, ki gleda nazaj v svoje življenje, priznava, da se je izpremenilo vse okoli njega, odkar živi, misli in deluje. Izpreminjajo se nazoni, rodovi ginejo in nastopajo, mesta rastejo in propadajo, države se boré, zmagujejo, podlegajo. Razvaline se kopičijo, in iz njih klije novo, sveže življenje. Dve dolgi, človeški dobi sta eno stoletje. Stoletja pa se vežejo, kakor udi ene verige, kakor cveti enega venca. In v zvezi stoletij se vidi dosledni razvoj trpljenja in zmagovanja, umiranja in življenja, propadanja in vstajenja. In če razmotrivamo to zgodovino, vidimo, da plava nad njim večni genij onega neskončnega Izvora, ki lije moč v oslabeledost in daje gibanje mrtvilu.

Minulo je devetnajsto stoletje, odkar je nastopila človeštvu ona blaga zarja, ki deli zgodovino našega rodu v dve dobi: v dobo priprave pred Kristusom — in v dobo obstinjenja po rojstvu Zveličarjevem. V neprestanem razvoju se človeštvo bori v teh stoletjih. Blage in sovražne sile delujejo v njem, najrazličnejši nagibi dajejo narodom tvorno moč, v boju se sile množé in rastejo. Često obupuje človeštvo v stiski razburka-

nega valovanja, in slabotni duh ne vidi zvezde-rešnice, ne spozna izhoda iz teme. A neka nevidna roka vodi nesrečo k sreči in razdiralne moči s skrivnostno silo kroti, da sodelujejo pri gradnji omike k splošnemu, skupnemu smotru. Poedinci ginejo v trpljenju, a njih vsota je višje vrste enota.

Mladi otroci stojimo ob grobu starega stoletja. Mladostna moč je svetovavka naših dejanj, in naše želje rojevajo naše nazore. Hrepenenje po nečem novem, naporovanje k doslej neznanim smotrom preveva vse naše javno življenje. Iz slovstva, iz umetnosti, iz modroslovja kot en mogočen glas prodira v megleno bodočnost to neukrotno teženje po novih, doslej neznanih uspehih naših dušnih sil. Tu kot trpeč Prometej, prikovan na skalo, tam kot divji Titan, naskakujoč Olimp, se bori človeštvo, da razvije v sebi tlečo iskro življenja in iz zemskega pepela vzplapola v višavo jasne svetlobe, odkoder jo je nekdanj kot slaboten utrinek dehnil večni Vladar svetlobe in gorkote.

Pred velikimi svetovnimi dejanji plapolajo baklje jasnih svetovnih idej. Saj se najmanjše svobodno dejanje ne rodi brez svitajoče misli, saj potnik brez svetlobe ne najde poti po šumi, saj mornar brez nebesnega solnca in brez busole ne premaga valovja, saj mogočni grom ne zagromi, če mu svetli

blisk ne zariše poti skozi oblake. Tako svetijo pred nami naše ideje, in stoletja ponižno pričajo, da so se klanjala idejam.

Nebeška luč resnice, ki je neodvisna od časa in prostora, in pričevanje stoletij, ki so padala in vstajala — glejte, to je knjiga, pisana z vsemogočnim, nezmotljivim kistom, iz katere se učimo mi, mi mladi otroci v zarji novega stoletja!

Ko prelistujem razne knjige, ki popisujejo razvoj človeštva v prošlem stoletju, na naslovni strani najdem navadno med mehničnimi stroji, med kolesi in vijaki, med tvorničnimi dimniki in skladi knjig dvigajočo se krepko človeško podobo, ki okó in rokó povzdiguje kvišku, kjer seva jasna luč iz daljne visočine. Spodaj zgodovina izpremenljivih dejstev, zgoraj svetloba neizpremenljive resnice.

Jako hitro je živelo človeštvo v prošlem veku. Zato je mnogo doživelo in mnogo storilo, mnogo sezidalo in marsikaj podrlo. Vsaj kratko in površno pogledjmo v prošlost, da iz nje črpamo sklepe za prihodnost!

Razvoj modroslovja je ključ za umevanje naše omike. Od onega odločilnega trenutka, ko so se razmaknile meje kulturnim narodom in so evropske ladije premagale širjavo oceanov in odkrile nove svetove; od one dobe, ko so se začele odpirati tajnosti narave in so se njene skrite sile ponudile človeku, da jih ukroti in upreže v stroj in v žico; od onega časa, ko je krščanska omika vzprejela izkopane elemente starega klasicizma; — od teh dob vidimo, da hoče človeški duh razmakniti vse meje in se razširiti na vse strani. Odtod živahnost dušnega razvoja, a odtod tudi vse zmote!

Bilo je preveč naenkrat za omejenega duha. Tisočletna izročila krščanske omike so se razvijala počasi in dosledno, zdravo in blagodejno. Ob začetku novega veka pa je nastajalo toliko novega, vrivalo se toliko neumljivega, ponujalo se toliko tujega, da človeški duh teh novih odkritij in iznajdb ni znal zediniti s svojo staro versko omiko in ni mogel urediti tega novega bogastva v okviru trdnih in stalnih modroslovnih na-

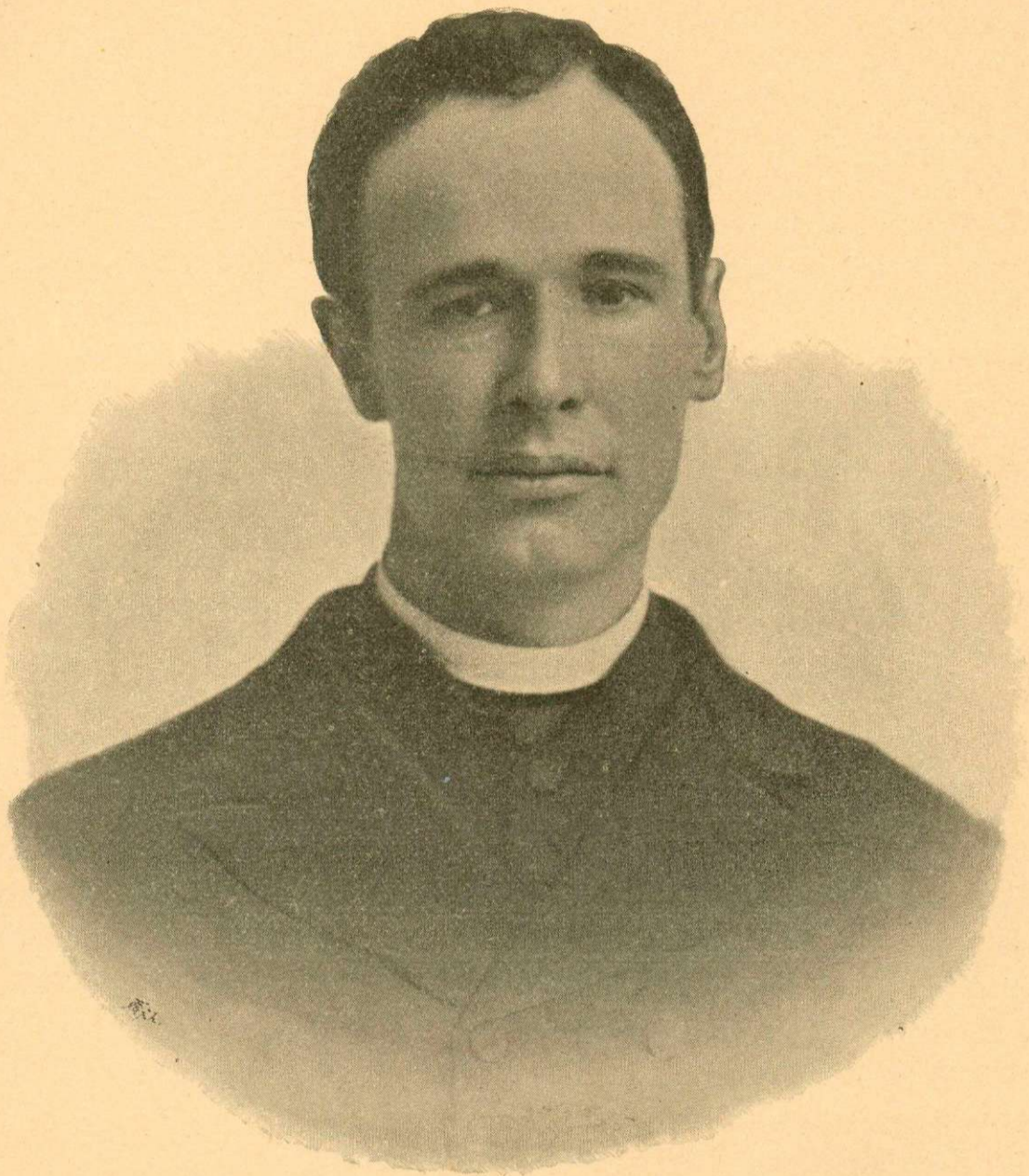
zorov. Zato pa modroslovje omahuje, sestavi se zibljejo in izpreminjajo. Vsi novodobni modroslovni sestavi nosijo znamenje enostranosti, ker njih izumitelj ni mogel obseči vsega vesoljstva. Z ene točke opazuje vse stvarstvo, vse časno in večno, in vsaka misel, ki jo zapisuje, je umljiva tudi le s perspektive iste točke. Francis Bacon gleda vse s svojega empiričnega naravoslovskega stališča, Descartes si postavi en stavek kot dogmo in iz njega razvija vse, Spinoza si izmisli nov pojem podstatí in hoče iz njega z matematično natančnostjo sezidati svet. Leibnitz si izumi „praestabilirano harmonijo“ in iz nje razlaga dušno in telesno delovanje. Rousseau si zamisli neko divjo, surovo naravo in hoče ž njo ubiti krščansko omiko. Holbach in Helvetius pa propadeta že v popolni materializem brez duha in ideje.

Zato je mogel ob začetku prošlega veka zavladati nauk Kantovega modroslovja, ki podira vse stalne meje gotovih nazorov in odpira širno polje vsem dvomom in prevaram. Človeški um je preiskoval samega sebe in našel, da ni zmožen prodreti v bistvo stvari, ampak da visi njegovo znanje le ob zunanji čutnosti. Zveza z zgodovinskim modroslovjem prošlih vekov je bila pretrgana, in novi nazori, novi sestavi so se rodili brez zveze in brez temelja. Za Kantom pride Fichte, kateremu ves svet izgine v eni ideji, ki je njegov lastni „jaz“, in izvun njega ni ničesar. Hegel pa pozna svet in tvar le kot razvoj mišljenja. Bit in nebit, istinitost in možnost, vse se mu združuje v enem mišljenju, v eni ideji, nejasno, megleno in nerazumljivo. Za njim pa prihajajo zopet oni, ki zametujejo netvarnost in zanikujejo duha ter v vsem vidijo le eno čutno tvarino. Za skrajnim idealizmom takoj nastopa skrajni materializem. „Vse je bog“, pravijo eni, in takoj za njimi drugi: „Boga ni!“ „Vse je le predstava duše“, učé oni, in za njimi ti: „Duše ni!“ Büchnerju je vse le tvar in sila, Darwin vidi povsod le razvoj iz tvarine, izpeljuje rast iz mrtve narave, mišljenje iz čutenja, človeka iz živali. Spencer

pa na tem temelju uči novo nравnost, čutno in živalsko, ter jo slavi kot poroštvo nove, vse osrečujoče omike!

Tako se boré nasprotja, tako se menjavajo nazori, tako lahkomišljeno se podirajo

ki so večna in neizpremenljiva. In glej! Ob nastopu dvajsetega stoletja, ko leži novodobno nekrščansko modroslovje na tleh, in ko kliče Du Bois-Reymond: „Ignoramus et ignorabimus! — ne preiskujmo metafizičnih

Prof. evg. Lampe

in stavijo svetovna naziranja! V tem času cerkev hrani svoje staro, v tisočletjih prekušeno modroslovje. Z vseh svetov duševnega vrta nabira le zdravi med, od vsega, kar iznajde in izumi svet, izbira le pravo in dobro ter je združuje z načeli resnice,

problemov, saj jih ne moremo nikdar spoznati!“ — tu pa kaže cerkev z mirno gotovostjo zopet na Aristotela in Tomaža Akvinskoga, in nemirni sinovi nove dobe začudeni pripoznavajo, da je vendar mogoče spoznati kaj stalnega in da je vendar mogoča —

metafizika. Pred sto leti se je Kant ironično smehljajal metafiziki in školastiki — in zaničljivo so ji pahnili raz stolico. Čez sto let — zmagoslavno stopa na prestol znanosti in prosvete!

Leposlovje je pred sto leti bilo v sredi klasicizma. Goethe in Schiller sta po vzgledu starih Grkov delala na dramatičnem polju. Winckelmannovo načelo o „plemeniti preprostosti in o tihi veličini“ je bilo priznано kot vodilo in ravnilo leposlovni lepoti. Pa že raste nov rod. Od tacih vzgledov obrača svoj pogled in se oklepa vzgledov iz svežega, živega narodnega pesništva. Narodnost se probuja, in ž njo stopa tudi v slovstvu na dan to, kar narode loči in tvori njih individualnost. Proti umerjenosti klasicizma se slišijo zopet klici po prostosti, in z mladostno silo nastopi romantična doba. Ko pa posegajo v realno življenje, ko segajo nazaj v srednji vek in iz raznih, zlasti romanskih slovstev prevajajo pesniška dela, pa najdejo idejo krščanske omike, katere klasiki niso videli. Krščanstvo vstaja zopet, sicer megleno, nejasno, čustveno krščanstvo, a ta nova sila rodi lepe sadove v vseh panogah leposlovja. Oba Schlegla, Tieck, Novalis, Arnim, Brentano, Fouqué, Kleist stopajo v to vrsto. Veliki boji za svobodo proti Francozom in proti Turkom na Grškem vzbudé novo bojevito pesništvo, ki zveni zlasti iz Körnerjevih in Rückertovih pesmi. Tudi Angleška stoji v tej dobi v znamenju romantike. Byron in Moore, Wordsworth in Coleridge kakor tudi Sonthey, fantastični pesnik orienta, se udajajo bolj ali manj tej struji, cela pesniška šola „Lakistov“ zahteva mesto votlega patosa in šolske umerjenosti zopet enostavnost, poljudnost in prirodnost, in Walter Scott zajema snovi za velike povesti iz domače zgodovine. Med revolucijo vlada na Francoskem še klasicizem, a tudi tam se duhovi skoro vnamejo za romantiko. Chateaubriand slavi v vznesenih besedah genija krščanstva, Nodier se strastno nagiba k vsemu nadnaravnemu in fantastičnemu, in Lamartine se ziblje v sentimentalni resignaciji. Viktor Hugo nastopi

kot voditelj te šole. Kar je izrednega in bizarnega, mu ugaja in se mu preлива v pesniško obliko. Na Italijanskem stoji v začetku stoletja na vrhu še Manzoni s svojim krasnim romanom „Promessi sposi“, Leopardi pa ima nekaj podobnega Byronovi viharosti. Tudi na severu se giblje. Danci imajo iz te dobe Oehlenschlägerja, Švedi Atterboma, na Ruskem se pesništvo povzdigne hitro s Puškinom, ki je v mladosti ves romantik, Poljakom pa vznikne v Mickiewiczu pesniški dar prve vrste.

Politični boji vzbudé novo smer, ki ima zopet na čelu geslo svobode. A to ni ona svoboda, katero so opevali bojeviti borilci z mečem v roki. Zdaj zahtevajo svobodo tiska, pravično ureditev davkov in odpravo cenzure. Niti Grillparzer se ne more čisto ubraniti tega duha. Pri Heineju kazita krasoto romantike ironija in pesimizem, kateremu ni nič sveto. Börne je pa že ves časnikar z revolucionarno besedo. Prava lepota izginja, nebrzdana svoboda in „emancipacija mesa“ se v listkarskem slogu proslavlja. Pesniki-politiki nastopajo: Freiligrath, Grün, Bauernfeld in drugi, ki so skoro pozabljeni in ne dosegajo Lenaua. Tudi dialektično pesništvo v tej dobi propada. Na Francoskem se bori v „časovnih romanih“ pisateljica George Sand za enakost stanov in ver, za razdor zakonske zveze in emancipacijo ženskih. Paul de Kock, Eugène Sue že segata v grdo nenravnost. Kdo bi našteval vsa ta imena, ki se beró danes v listkih naših dnevnikov in na gledaliških lepkih? Privedli so realizem do naturalizma, do onega najnižjega stališča, kjer se neha vsaka nravnost in kjer človek nastopa kot rafinirana žival. Zunanja telesna narava se fotografira — „art documentaire“ imenuje Zola tako pisanje — s cinično brezsravnostjo se vleče vse ono na dan, česar so se najfrivolnejši prejšnji pisatelji izogibali, in s tem se izpodkopa ljudska nravnost. Surovost, ki se je prej skrivala po temnih luknjah in bežala pred policijo, dobila je pravico v leposlovju. Kritiki, kakor Brandes, to razbrzdanost bolj podpirajo, kakor zavi-

rajo. Zato pa stari Tolstoj kliče ljudstva nazaj k nramnosti. Zajezi hoče propad, a manjka mu sredstev. Z istim orožjem, s katerim izkvarja občinstvo naturalizem, hoče ga on pobiti, a žal, da ne pozna pravega krščanstva in da stavi nramne zahteve, ki jih človeštvo ne more izpolniti. Moderni človek bere Tolstega, mu pritrjuje — a poboljša se ne! Zato pa nekateri obupavajo nad vsem. Čutijo svojo revščino, spoznavajo, da so propadli, a izkvarjen jim je ukus, in splošni dvom jim je zaprl pot do resnice. Dekadenti se imenujejo in se ponašajo s tem imenom. Secesijonisti so, ker so se ločili od ukusa zdravega ljudstva. Simbolisti so, ker sovražijo naturalizem in le v čudnih, neumljivih podobah izražajo neka čustva. Impresionisti so, ker je njih duša netvorna in brez moči, kakor harfa, ki poje, kakor se brenka na nji.

Med realisti so prvi Rusi, ki rišejo značaje iz svojega naroda in iz sodobne družbe natančno z nekakim gorkim sočutjem. Gogolj, Dostojevski, Turgenjev, Potapenko so njih najslavnejša imena. Med Nemci so romanopisci zaostali. Razni listi so polni izdelkov nižje vrste. Karol May s svojimi čudovitimi dogodkami, Ebers in Dahn kot arheologična romanopisca, stojé še nekako v ospredju. Sudermann in Gerhard Hauptmann kot skrajno moderna dramatika poleg Ibsena gospodarita na odru. Naturalisti se zovejo na Italijanskem veristi: Carducci, Farina, Praga, Rovetta, Verga, Ada Negri bolj ali manj delajo v tej smeri. Na Španskem skuša Echegaray v dramatici izražati moderne ideje; na Ogerskem Jokai, na Nizozemskem Maltatuli in Couperus so pristaši realistične struje. Balzac, Goncourt, Daudet, Zola, Maupassant, Daudelaire poleg več drugih pa so zastopniki deloma jako umazanega in sramotnega naturalizma.

Dekadentom pa, tem sinovom moderne družbe, so na Angleškem že imenitni pisatelji pripravljali pot, ko so se borili proti naturalizmu. Ruskin, Swinburne, Monis

in Rossetti so hrepeneli po novem idealizmu, „Praerafaeliti“ in „Estheti“ so tam pripravljali nove smeri, ko sta se borila tudi na Francoskem že Bourget in Huysmans proti novemu naturalizmu za fino „slikanje“ duše. Verlaine je postal najslavnejši med dekadenti, Villiers, Mallarmé, Maclair so mu sledili. Narava se jim zdi grda; zato beže pred njo in si v duhu stavijo čisto novo stavbo lepote. Maeterlinck je tako v Belgiji ustvaril novo simbolistično dramatikó, še stari Ibsen se je udal simbolizmu, Danca Bang in Nansen se gibljeta v tej tenki atmosferi, in v Ameriki je dekadent Emerson skoro izpodrinil prej tako slavljenega Longfellowa, pripovedovalko Beecher-Stowe in krepkega humorista Marc Twaina. Na Portugalskem je šel de Castro, v Italiji d'Annunzio v boj proti realizmu.

Tako se menjavajo struje. Iz enega nasprotja človeški duh tako rad omahne v drugo, — a prava lepota, ki je nihče popolnoma izčrpati ne more, je vendar stalna in stoji v sredi, kakor se sveti solnce v sredi svetovja.

Veselo znamenje je, da vstaja katoliško slovstvo z jasno smerjo. Kakor v znanosti prodira pri najtemeljitejših učenjakih spoznanje, da vera ne nasprotuje vedi, tako spoznavajo plemeniti, nramno dobri leposlovci, da ima ta vera tudi najvišje vzore lepote. Weber, Droste-Hülshoff, Hensel, Cordula Peregrina, Seebert i. t. d. so med katoliškimi Nemci dobro znana imena, in tudi med Francozi se veliki duhovi obračajo h katoličanstvu. Coppée, slavni svobodomislec in priznani pesnik, leži na bolniški postelji. Usmiljenka mu streže. Življenje se mu obnavlja v spominu, in iz mirnega premisleka se mu rodi zopet živa vera. Naslonjen na blazino, piše one slavne feljtone, ki so svetu znani zdaj kot zbirka „La bonne souffrance.“ Tako tudi Huysmans dobi zopet ono bistrost estetičnega pogleda, ki zna ločiti med pravo in navidezno lepoto — in ta ga privede v naročje kato-

vajanje in neutrudno stavi nepregledne množice blaga na svetovni trg. L. 1770. je bil James Watt sestavil prvi rabni parni stroj. In sedaj dela parna sila povsod in zvršuje že skoro vse. Izpodrinila je tkalca in nam v predilnicah izdeluje sukno za obleko, vpregla

dobitev je mati drugi in tretji, in tako si želimo vsak dan več in vsak dan več pričakujemo. Že mislimo na brzojave brez žice, že sta nam prepočasna bicikel in motor, in hrepenimo po zrakoplovih, da poletimo v višavo ko ptič!

Zakon narave pa zahteva, da je vsak razvoj organizmov primeren njihovi naravi. Kjerkoli se napreduje v skokih, nastopa bolezen. Tako se godi tudi naši družbi. Nenadna izprememba proizvodnje in prometa je tako brzo izpremenila pogoje zaslužka in življenja, da se ji niso utegnili prilagoditi družabni organizmi: rodbina, občina, dežela in države. Pravo raste iz razmer, te razmere pa so se tako naglo izpremenile, da jim razvoj prava ni mogel slediti. Poleg tega so pa vlade storile to veliko napako, da so vero potisnile v stran iz javnosti in proglasile liberalne svobodnjaške nazore za vodilo javnemu življenju. Zato se je vsega tehničnega napredka polastil veliki kapital, kateri izrablja svojo svobodo v to, da uničuje vse, kar mu brani neomejeno rast. Neka ideologična svoboda, ki je nezdržljiva s stalnostjo kmetijstva, se je vsilila kmetu, in ta je razjedla cvetoče poljedelstvo, razdružila družine, razkosala zemljišča in navalila ogromne dolgove na posestva. Velike tovarne so prevzele zaslužek obrtniku, in s tem je izginilo iz mest ono zadovoljstvo in enakomerno razdeljeno blagostanje, ki je podlaga miru in sreče. Samostojni rokodelci ginejo in nič drugega jim ne preostaja, nego da tiščé k svojim zmagovavcem v službo. Iz rokodelcev postajajo tovarniški delavci, in vedno več in več jih je; vsak dan raste ta črna armada. Nad njo pa vlada kapitalist kot neomejen gospodar, ker je v njegovi roki vsa moč. „Svobodna

*človeku pravega bitja vsi nesvarov. Služi
imajo duhovniške ljubitelji in plavo polna usta,
a ob jednem pozubljajo svoji oči in krepajo
svojo čast.*

*Kako naj fukimo pa vprake svoje? Ni zaradi tega
amper govori njih, ne pa svojih nepreklih mislih,
ali kakor bi mislali z norodom, ampak očitno,
na večini načelih praktičnejšega.*

*Čemu se treba duhovno slovit? Da je
boji in boji ljubimo, pa da je časté tudi drugi,
in niso isti svobodi. Časté in ljubiti, se ne da
biti. Časté pravim, ne kličem. Časté nima
in le tovarniški vsi čast vedno. Jato moramo
delati, da boste čestna duhovina.*

*Da, čestna duhovina! Torej v svoj pogled
prepreke in strah, v svoj pogled kvantice v svoj
pogled namne poboni! A ne ničik devajino, kar
je pri nas levo in ozkega, da se oami vnes
moramo zepihade kreposti. in dokazimo drug
gim norodom svoj moči, refavo in vrednost.*

Rokopis dr. Frančiška Lampeta.

se je v vozove in nas prevaža po železnicah in po morju, melje nam pšenico, izdeluje nam papir in peresa. Po tankih žicah si pošiljamo kot blisek nagle brzojavke, na tisoče milj se pri telefonu pogovarjamo, kot da bi bile premagane prostorne zapreke. In dan za dnem beremo o novih iznajdbah. Ena pri-

stojni rokodelci ginejo in nič drugega jim ne preostaja, nego da tiščé k svojim zmagovavcem v službo. Iz rokodelcev postajajo tovarniški delavci, in vedno več in več jih je; vsak dan raste ta črna armada. Nad njo pa vlada kapitalist kot neomejen gospodar, ker je v njegovi roki vsa moč. „Svobodna

delavska pogodba“ je hinavski izgovor, s katerim se dá opravičiti vsako izkoriščanje lačnega delavca. Delavske mase pa se urejujejo v disciplinirane polke, kateri hočejo neomejeno svobodo iztrgati kapitalistom iz rok, da jo sami izrabijo zase v razbrzdanem pohlepu. Države pa so se same oslabile, ko so zavrgle katoličanstvo in se vdale liberalizmu. Hreščanje miz in pokanje stolov v naših parlamentih — to so zadnji vzdih na smrt bolnega liberalizma!

Ah, mnogokrat bi skoro zdvojili, da je iz teh bojev še mogoče rešiti srečo človeštva. Nравnost pada, vera se zasmehuje, poganstvo se proslavlja, mladi rod se odtuja krščanstvu . . .

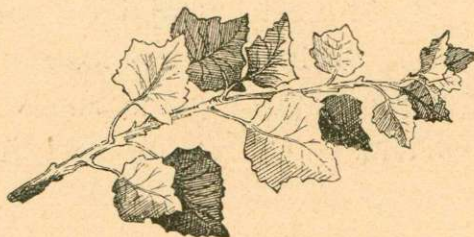
A ne, ne bojmo se! Pogled v prošlo stoletje nas uči, da moramo upati in delati. Veliko ugodnejše je naše stanje, nego je bilo pred sto leti. Takrat je iz krvave revolucije se vzdignil heroičen mož, ki je boj napovedoval vsem državam od Themse do Moskve, od Egipta do Španije. Sedaj se pa glasi klic po svetovnem miru in se podpira z razlogi nравnosti. Takrat je protikrščanska znanstvena sila rastla in je imela zato mladeniško zmagujočo silo. Zdaj pa je protikrščansko gibanje začelo padati; cerkvena vrata se odpirajo, in iz njih doni petje in molitev v širni svet. Milijoni so pred sto leti poznali le tvorno moč fizične sile, ki se kaže v krvavih bojih. Zdaj pa milijoni kličejo, naj se uvede pravičnost. Pred sto leti so se razdirali v imenu svobode vsi organizmi, ki naj branijo slabejšega. Zdaj pa ljudstvo samo iz sebe stavi nove družabne organizme.

Res zadnja ura je, da se rešimo duševno in telesno. Zato pa katoliška cerkev kot

prava božja ustanova ravno zdaj zastavlja vse svoje moči, da pomore človeštvu do novega napredka in do srečnejše prihodnosti. Pred sto leti so bežali narodi iz cerkvâ, in zdaj glejte! Veli starček z zlatim kladivom odpre sveta vrata, in stotisoči iz celega sveta pridejo in gredó za njim zopet v cerkev, kakor otroci za svojim očetom! Nesveto stoletje lega v grob, in novi vek se po zemlji praznuje s — svetim letom. Močnejši od gromenja topov je glas vatičanskega starčka.

Da, le na delo! Ni ga napredka, ni je pridobitve, ki bi ne mogla sodelovati v službi resnice. Pogledi človeštva so se odvrnili z višave in se zarili v zemsko grudo. Kar pa je človeški duh trajnega in dobrega našel in ustvaril v grudi, vse to porabimo, da služi Onemu, ki jo je ustvaril. S prirodoslovjem se podpiraj modroslovje, z modroslovjem se brani vera! Časopisje se rabi proti veri, a kdo nam more braniti, da ga ne rabimo v obrambo vere? Stroji se rabijo, da izpodrivajo delavca, a Bog jih je dal iznajti, da ga podpirajo! Prometna sredstva ravno tako služijo nam, kakor nasprotnikom. Isti čopič, ki slika nenravne podobe, naslikal bi Madono, ko bi hotel umetnik!

Zato pa gledamo veselo v bodočnost, mi mladi otroci ob grobu starega stoletja. Jasen razum, blago voljo in čisto srce nam daj Bog, in ni se nam bati ničesar! Iz velikih literarnih in socialnih bojev devetnajstega stoletja mora kot zmagovavka vstati velika ideja krščanske omike. Že jo vidimo, kako vstaja, že čujemo narode, kako jo pozdravljajo, in zlati križi na naših cerkvah se rudé v zarji novega stoletja!

Starčev »Confiteor«.

1800—1900.

„Opolnoči . . .! O, ti nevidna moč,
nocoj sem te začutil v prsih teh!
Jaz sem sovražil dan in ljubil noč —
in zdaj umiram sam — o polnoči.

In moja smrt je zaželeni smeh.
Nikomur z bridkim ne preti udarcem,
saj kdo bi jokal za stoletnim starcem,
ko vsa mladost teži po novih dneh!

Ko tone kamen v morski globočini,
le valčki v gostih krogih dirjajo,
in ribe morda se vznemirjajo,
a skoraj splava pokoj po gladini.
Tako jaz v večnost padam — —

Drhte mi roke v neverjetnem strahu,
kot so se kralji tresli pred menoj,
ko žezla sem teptal v krvavem prahu
in duši svoji klical: Pij in poj!
O mea culpa! Jaz — nesrečni Samson!

Navzdol mi glava s težkim dihom klone,
a v drznih dnevih sem jo kvišku vzpenjal
in božjo četo — svetle milijone
za rod pastirjev smešnih sem zamenjal.
O mea culpa! — Jaz oholi Goljat!

In te oči . . . kako mi trudno svetijo;
več novih žarkov ne zanetijo,
a nekdam vse sem videti htel ž njimi.
Tančice bele kot v sneženi zimi

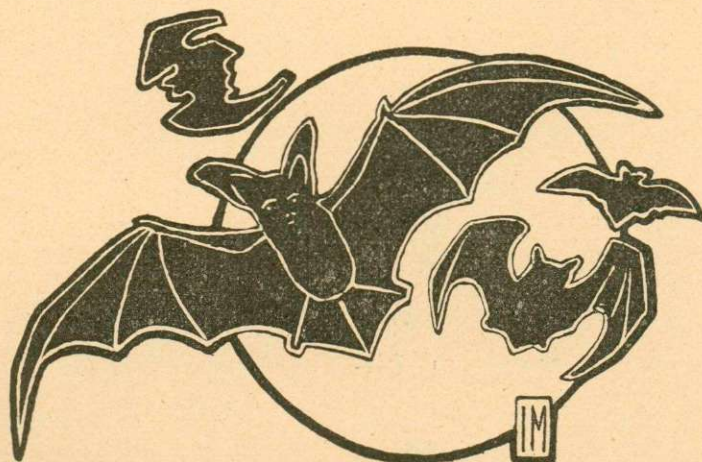
nad vsemi srci so se sklanjale,
in duše so o večnem solncu sanjale,
jaz sem zdivjal, — raztopil vse tančice,
strasti so moje spletale meglice.
Nocoj pa slišim svoje otročiče —
in skrb in žalost in obup mi kliče:
„Prej ko zatoneš v zapuščeni kraj,
daj! daj nam sveto upanje nazaj!“
O mea culpa maxima! —

Kdo? Ti si tam! Le pridi sem nocoj,
le bliže k meni nagni se. Resnica,
Nikar se očma, pastorka, ne boj,
naj ti poljubim večnomlada lica
in prvokrat in zadnjokrat na svetu.
V očeh se tvojih nade smejejo,
na tvojih lascih cvete cvet pri cvetu,
in misli že sekunde štejejo:
kdaj pride ženin mlad in čist in zal
kot novobrušen demantni kristal.

Kako bi rad ta srečni gledal par,
saj sreče nisem videl sam nikdar,
kako bi prosil!“ — — —

A v zvoniku tam
smrt kladio je dvignila mogočno
in skozi noč in skozi sveti hram
nagrobnico je klenkala polnočno.
In odnekod zamolkel glas je vstal,
kot bi v globoko vodo kamen pal.

Silvin Sardenko.

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal *I. Selàn.*

I. Knežji sel.

V srcu starodavnega Gorotana leži med gorami precej veliko jezero, ena največjih naravnih lepot te dežele. Sive skale, temne smreke in bele hiše se zrcalijo v njegovi temno-modri gladini, ki je ponajveč skrivnostno-mirna in tiha. — Koncem osmega stoletja se je razprostiralo ob vzhodnem bregu jezera veliko slovensko selo. Kakor vse naselbine naših pradedov, je ležalo tudi to selo na kraju, ki je bil od vseh strani po naravi zavarovan. Na severni strani ga je čuvalo veliko močvirje, skozi katero je le dobro več domačin našel varno stezo; zadaj so ga zaslanjale dokaj visoke, porasle gore, pred njim pa se je širilo prostrano jezero. Le proti jugu je bila pokrajina odprta. Toda tudi tu je močan nasip branil prihod sovražnemu tujcu.

Ker so gore zapirale jutranjemu solncu pot k vzhodnemu jezerskemu bregu, so rekali kraju *Osoje* (odsojen kraj). Odtod se je tudi jezero, ki je bilo večji del dneva v senci, kakor da je zavito v teman plašč, imenovalo *osojško jezero*. — Hiše v selu so bile precej raztresene, a druga drugi skoraj popolnoma enake. Vse so bile zidane iz kamna; imele so visoka slemena in slamnate strehe. Le na severnem koncu jezera je stal ob vznožju gore nekoliko večji zidan dvorec z gospodarskimi poslopji in s prostornim dvoriščem, ki je bilo zagrajeno z močnimi nasipi. Ob času sovražnega napada so „na *Gradišču*“ vsi seljani iskali varnega zavetja. Sedaj pa je tam bival in gospodaril župan velike zadruge, velmož med gorotanskimi Sloveni — *Stojmir*.

Pomladnega večera je bilo, ko je prijezdil po cesti od juga v hitrem diru oborožen vojščak. Pred županjim dvorom se ustavi in skoči s konja. Ko pogleda okoli

sebe po človeku, kateremu bi izročil vajeti, se prikaže pri durih ženska postarnega obraza, a častitljive zunanosti. Oblečena je bila v dolgo, temno haljino, prepasano s srebrno okovanim jermenom. Videlo se ji je, da gospodinji v hiši.

„Pozdravljena mi, Branka, hči Motižirova“, jo nagovori tujec.

Nekoliko osupla pogleda žena prišleca, potem pa odgovori:

„Ne morem se odzvati tvojemu prijaznemu pozdravu, kajti neznano mi je tvoje ime. Toda bodi kdorkoli! Beseda izpričuje, da si Sloven. Radegost te je privedel pod naš krov. Dobrodošel v naši družini! — Preden te vprašam, česa želiš, pridi in uživaj z nami, kar so nam podelili dobri bogovi!“

Nato ukaže hlapcu, da odpelje konja v hlev, sama pa gré pred gostom v hišo. Ta nasloni svoje kopje ob podboje velikih duri in stopi v vežo. Tu je stalo prostorno ognjišče, na katerem je tlela žrjavica. Tujec se ozre proti oglu veže, ki je bil durim nasproti, in ko zagleda le-tam nekaj okorno izrezljanih podob, stopi korak naprej, se globoko prikloni in mrmra nerazločne besede. Potem zajame iz posode tam zraven perišče žita in ga vrže v ogenj.

Starki se razjasni obraz ob tem pogledu in prijazno reče:

„Hvala ti, da si počastil dede našega rodu ob prihodu! Vidim, da imaš v čislih očetne navade in da te še ni prevarila nova vera, katero so prinesli Nemci v našo deželo.“

„Jaz se držim starih bogov“, odgovori ponosno tujec. „Toda preden dalje govoriva, naj ti povem, kdo sem in kje je moj dom. Moje ime je *Žitomisel*, in na Spodnjem Podravju leži selo, kateremu županujem.“

„Otec *Motižir* je imel pobratima iz onega kraja“, zavrne starka.

„Moj ded Božan je bil tisti, kateremu je postal brat po krvi. Skupaj sta se bojevala za kneza Ketimara zoper Nemce, ki so s krstom prinesli robstvo našemu ljudstvu. — Motižirovo ime se vedno s častjo izreka v naši zadrugi. Zato mi je srčna radost, da so mi bogovi naklonili milost, pozdraviti njegovo plemenito hčer.“

Rekši poda ženi desnico in se spoštljivo prikloni. Branka ga pelje v izbo ter položi predenj po slovenski šegi kruha in soli.

„Tvojemu sinu Stojmiru velja moje sporočilo“, začne čez nekaj časa tuji gost, „žal, da ne prinašam vesele vesti.“

„Stojmir je na lovu“, odgovori Branka. „A kmalu se mora vrniti domov, kajti solnce je že zatonilo. — Zakaj imenuješ vest neveselo? Ali bode mar zopet vojska s Franki? Ali se poraja upor zoper Inga, ki jim hlapčuje?“ vpraša hlastno in oči se ji zaiskré.

Žitomisel resno odmaje z glavo in reče:

„Dan osvete nad nemškimi tlačitelji še ni prišel. In kdaj napoči, to vé le Svetovit vsevišnji, pred katerim je odprta temna bodočnost. Toda z dveh strani nam preti poguba — — —“

V tem trenutku se vrata odpró, in v sobo stopi mlad mož visoke rasti in krepke postave. Beli, lahkozardeli obraz, katerega so obrobljali dolgi, plavi lasje, mehka, mlada brada, je imel nekaj nežnega na sebi. Tudi iz temnorjavih oči je sijala mehkoča, a hkrati ponos in odločnost. Z rame sta mu visela lok in tul s pušicami, a v roki je držal troje kratkih kopij. Nekoliko razvnet od lova in hitre hoje, je bil videti kakor poosebljena moč in mladost. Akoravno je bil Stojmir še mladenič, vendar je že načeloval veliki zadrugi. Slava njegovih prednikov in osebne vrline so mu pridobile to častno mesto. Vstopivši postavi kopja v kót in pozdravi mater.

„Gosta so nam privedli mili bogovi“, povzame ta besedo s ponosom in z ljubeznijo zroč na sina. „Žitomisel iz Podravja je prišel z važnimi novicami.“

„Ljub mi je vsak Sloven pod mojo streho“, odgovori Stojmir, poda gostu roko in sede na klop ob steni.

„Na višje povelje sem prišel danes k tebi“, začne Žitomisel. „Knez Ingo me je poslal, da obiščem vse župane, starešine in velmože po Gorenjem Gorotanu in jim sporočim, naj zberó svoje vojnike in se pripravijo na boj zoper Obre.“

„Ti Pesoglavci so zopet v deželi?“

„Pripravlja se velika vojna. Nikdar še ni bil njih naval tako silen, kakor sedaj. Kakor roji kobilic se usipljejo obrske trume ob Dunavu, Muri in Dravi navzgor. In kamor zadenejo kopita njihovih konj, ne raste več trava. Moré in davijo ti ko ljuti besi. Starci in otroci padajo pod njihovimi meči, naše deve in žene pa vlačijo v sužnost in sramoto. — V moje selo so že pribežali preplašeni beguni. Spodnje Podravje je polno pribeglega ljudstva, ki je došlo z revno deco in z bolestiniki na vozech, goneč s seboj živino, edino imetje, ki jim je še ostalo. Ti pripovedujejo strašne reči o moriji in požigu v spodnjih krajih.“

„Obri so strahopetni volkovi“, pripomni Stojmir. „Oboroženih mož se bojé, a nad onemoglimi starčki in ženskami se znašajo. Ali se bode zbrala dovolj velika vojska, da se roparska druhal zapodi nazaj čez mejo?“

„Knez Ingo je že poslal povelje vsem Slovenom po Gorotanu, da se pripravijo za krvavi boj. Krščani in mi, častivci starih bogov, moramo skupno odvrniti nevarnost. Na Posavju zbira Ljudevit svoja krdela, ob Soči Vojnimir. Ob prvem ščipu naj se zberó vse vojne trume na prostranem polju ob gorotanskem gradu, kjer stoluje Ingo. Koliko mož lahko postaviš iz svoje zadruge med bojne vrste?“

„Tristo strelcev in petdeset oboroženih konjenikov pojde lahko v boj“, odgovori Stojmir. „Spravili bi jih še več na noge, a drugi morajo varovati dom.“

„Ta vojska utegne biti odločilna za nas. Upati je, da bomo potem za dolgo rešeni obrških napadov. Na Ingovem dvoru sem čul, da bode zaeno z nami velika frankovska vojna prodirala ob Dunavu in zajela Obre s severa.“

„Ni mi povšeči zavezništvo s Franki“, pravi resno Stojmir. „Še vedno smo bili Sloveni pri tem na škodi. Toda, žal, ne moremo dosti izbirati. Frank in Ober, oba sta nam sovražna, ki se vedno globlje zajedata v naše meso. Treba se je zavezati z enim, da potolčemo družega. A upam, da pride dan plačila tudi za Franke, kakor gotovo biva nad oblaki Perun, ki meče svoje strele ob nevihti!“

„Zdaj, ko je izvršeno knežje sporočilo, bodi dovolj vajinih resnih pogovorov“, povzame mati Branka. „Žitomisel niti ne misli na krepilo, katerega mora biti zelo potreben. Kajti večer je že, in pot je bila utrudljiva. Tudi tebi, Stojmir, bode po napornem lovu teknila večerja. Pri kupici sladke medice se bode lažje govorilo.“

Rekši hiti v hram in prinese prekajenega mesa, sira in lesen vrč, napolnjen z medico. Ker se je že zmračilo, zažge v kotu na visokem stojalu smolnato plamenico. Junaka krepko sežeta po slastni večerji.

„Veliko novega si videl in slišal na knežjem dvoru“, začne črez nekaj časa Stojmir; „mi pa živimo tu v gorski samoti, ločeni od sveta, in le redko zvemo, kaj se godi po širnem svetu. Še frankovski kupci, ki s svojo robo in z novicami krošnjarijo po deželi, se ogibljejo našega sela, ker vedó, da mi niso povšeči niti njihove sladke besede, niti goljufivo blago.“

„Živahno gibanje je sedaj v gorotanskem gradu“, odgovori Žitomisel. „Več nemških grofov je tam in duhovnikov iz Solnograda. Že dolgo časa se je šepetalo in govorilo o velikih prekucijah na Bavarskem. A vendar je vse presunila vest, da je frankovski kralj Karol odstavil bavarskega vojvoda.“

„Kaj, Tesel odstavljen?“ zakličeta hkrati mati in sin.

„Vteknili so ga v samostan, kjer bivajo tisti ostriženi črnorizci, kakršnih je že mnogo prišlo tudi v našo deželo. In še hujše bi se mu bilo zgodilo, da ni poglavar vseh krščanov, ki biva v Rimu, prosil zanj. Dolgo se je vedel lokavo in netil po Bavarskem upor zoper Karola. Dolžili so ga celó, da

se je zavezal s Pesoglavci in da je on pozročil sedanji napad. Na knežjem zboru v Ingelheimu se je jokaje vrgel pred Karola na kolena in prosil, naj mu vsaj življenje pusté, ako mu že vzamejo vojvodstvo. Tudi soproga Luitberga in vsi otroci so morali v pregnanstvo.“

„Še živé pravični bogovi v nebesih!“ vzklikne Stojmir. „Tesla je zadela kazen za krivice, ki jih je storil našemu rodu. Z mečem v roki nam je prišel oznanovat novo vero in nas vklepat v verige robstva. Maščevani so sedaj nad njim potoki krvi, ki so bili preliti v Gorotanu. Naj bi se enako godilo vsem protivnikom našim!“

Strastno je govoril mladi junak, in tišina je nastala po njegovih besedah v sobi. Spomin na nekdanje bridke rane je oživel v duhu v vseh treh, in divje hrepenenje po maščevanju jim je napolnilo srca.

„O Karolu pripovedujejo čudne reči“, začne po daljšem odmoru zopet Stojmir.

„Vsi povelečujejo njegovo bojno slavo“, odgovori Žitomisel; „v neštevilnih vojskah je baje že izkazal svoje junaštvo. Telesna moč mu je pa tolika, da oboroženega vojaka drži na eni roki. Novi veri je goreč privrženec.“

„Nam bode sedaj tlačitelj, kakor je bil Tesel.“

„Dokler tudi njega ne zadene enaka usoda“, poseže vmes Branka. — „Toda glejta, plamenica je že skoraj dogorela. Pozno je že, in Žitomisel ima jutri še dolgo pot. Počitka je potreben, odkazati mu hočem ležišče.“

„K svobodinu Braslavu na Krko me jutri povede pot, in zarana mi bode odjezditi“, odgovori sel. „Zato se ne branim tvoje ponudbe; spanje mi bode sladko po današnjem trudu. — Ako nam boginja Živa ohrani moč in zdravje, potem se snidemo o prihodnjem ščipu na knežjem dvoru“, reče odhajaje in seže Stojmiru v roko. „Za sedaj naj ti dobre Vile pričarajo prijeten sen pred duha!“

„Jutri te spremim skozi močvirje, da ne izgrešiš poti in te ne potegnejo zli duhovi v brezdanjo globino. Braslavu sporoči po-

zdrav! Brat je moje matere in vrl Sloven. Želim ti sladkega počitka pod našim krovom!“

Ko je mati Branka odšla z gostom, ostal je Stojmir sam v sobi. Zamišljeno je zrl pred-se. Knežje povelje ga je tiralo proč iz domače hiše, iz onega sveta, v katerem je doslej bival in deloval. Novo življenje se mu je odpiralo, polno bojev in truda, muk in trpljenja, življenje, drugačno, kakor ga je preživel v domači hiši med svojci. A vendar se mu je zdelo, kakor da ga neki glas kliče na širše pozorišče, kakor da ima ondi izvršiti važno nalogo. — — —

Kmalu se vrne Branka v sobo in prisede k sinu, ki je slonel na klopi.

„Stojmir, vest, ki jo je prinesel knežji sel, te je iznenadila. Prvič v življenju ti bode treba iti daleč od doma, na vojsko. A čaka te ondi venec slave. Rod naš je na dobrem glasu med Sloveni, in sloves naših prednikov je pri njih v veliki časti. To dedščino svojih očetov moraš pomnožiti tudi ti z junaškimi čini. Sedaj je prilika, da si pridobiš slavno ime. — Za vojno z Obri bode kmalu prišla druga, še osodnejša in pomenljivejša. Ta bode veljala Frankom!“

„Neugodne so razmere za uspešen odpor proti njim“, odvrne sin zamišljeno.

„Pristaši stare vere Slovenov so boječi in razkropljeni. Manjka jim vodnika. Tvoja naloga bode, da jih zbiraš okoli sebe in pripraviš za veliko delo. Zato moraš na knežji dvor in v vojsko. Spomni se svojega očeta Slavomira, ki se je z Vrelom boril zoper Valjhuna za vero in prava Slovenov. Obležal je na krvavem polju kakor ded Motižir in neštivilni drugi iz naše zadruga. Njih stopinje ti kažejo pot, po kateri ti je hoditi!“

Slovesno je govorila starka, in roka, ki jo je dvignila kakor v prisego, se je tresla od razburjenosti.

„Ognjene so tvoje besede, mati“, odvrne Stojmir, „in globoko mi segajo v dušo, Veruj, da mi ne izginejo iz nje. A danes mi je duh truden; potreben sem pokoja, ki ga privoščim tudi tebi.“

Spoštljivo poda Stojmir materi roko in poišče svoje ležišče. — Branka pa stopi k

ognjišču darovat bogovom večerno žrtev. Ko se je dvigal dim proti stropu, razpne roki in moli k Svetovitu četveroobraznemu, k Perunu in k boginji Živi. Bila je molitev za maščevanje, ki je kipela proti nebu.

II. V Ingovem gradu.

Krasen dan se je smejal zemlji, ko se je pomikala truma vojn timerov po stari rimski cesti, ki je vodila mimo Beljaka in vrbskega jezera proti gospesvetskemu polju. Narava je bila odeta v sveže zelenje in cvetje, kakor da se je napravila v svate. Zlati solnčni soj je ležal nad pokrajino, in pomladni vzduh poln vonja in krepilne svežosti je napolnjeval dol in goro.

Kaj čuda, ako se je radost in neka zmago-slavna zavest polastila tudi slovenskih bojevnikov? Zdelo se jim je, kakor da gredó na ples ali na veselo svatovščino, in ne v krvavo bitko z divjimi Obri. — Bilo jih je lepa četa pešcev in konjenikov, z Osoj, s Krke in z Gorenjega Podravja. Nekateri izmed njih so bili že osiveli vojn timeri, ki niso šli prvič na vojsko zoper obsrke roparje. Ti so pripovedovali, kako strašno je videti to divje, napol nago ljudstvo spačenih obrazov, ki se kakor poletna nevihta pridrevi v boj na svojih malih, gibčnih konjičkih, katero se pa strahopetno spusti zopet v beg, ako ne premaga ob prvem navalu. — Pravili so o zmagoslavnih bitkah pod knezom Borutom in Gorazdom in proslavljali njiju junaštvo. Vesela, zmagoslavna zavest je navdajala moštvo.

Trumi na čelu sta jezdila dva moža, katerima se je videlo na bojni opravi in na vsem obnašanju, da zapovedujeta ostalim vojn timerom. Mlajši je bil Stojmir. Njegovega tršatega, bolj postarnega spremljevalca pa je značil koščeni obraz in hud, prešinljiv pogled. Lasje, ki so se mu sipali izpod čelade, so bili že močno osiveli, in brazgotine na obrazu so pričale, da se je udeležil že mnogih bitk. Bil je Braslav s Krke, Stojmiru ujec po rodu. Izkušen in hraber vojn timer je bil goreč častivec starih bogov in zaklet sovražnik Frankov.

Ker ni imel svojih otrok, je bil Stojmiru naklonjen z očetovsko ljubeznijo. Upal je, da bode mladi junak, ki je bil vzgojen v poganski veri in v starih običajih slovenskih, kdaj močna zaslomba proti tujemu navalu in da bode on izvršil veliko delo osvobojenja Slovenov iz jarma frankovske oblasti in iz nove vsiljene jim vere.

Zadovoljno se je ozrl včasih na mladeniča, ki je jezdil kraj njega in spretno sukal iskrega konjiča.

„Le brzdaj ga“, reče stričniku, „predolgo je stal brez dela pri jaslih, zato sedaj prha in rezgeta. Lepa žival! V svetem gaju, kjer Triglavu redé čredo izbranih konj, bi ne našel lahko enakega. A divjost se mu bode že še unesla na dolgem potu do obrske zemlje.“

„Ali imamo še daleč do knežjega gradu?“ vpraša Stojmir.

„Tam spredaj na levi že vidiš Blatograd. Od tam imamo le še nekaj ur do Ingovega doma. — V Blatogradu gospodari Vitoglav. Iskren Sloven je in neprijatelj Frankom. Čeprav je tu v bližini solnograških črnorizcev, se jim vendar še ni dal preslepiti. A kar te bode morda še bolj zanimalo, mlado hčer ima, ki slovi daleč okoli po svoji lepoti in pridnosti. In Vitoglav je ponosen na svojo Kraso! Mnogo snubačev je že imela, a doslej je še vse odbila. Ta bi bila za-te, Stojmir, in če ti bode povšeči, rad ti jo pomagam snubiti. Tebi je oče ne bode odrekel.“

„Sedaj ni čas misliti na ženitev, ko gremo na vojsko“, odvrne mladenič.

„Zakaj ne?“ pravi veselo Braslav. „Najprej krvavi ples, a potem vesela svatovščina! Vse lepo po vrsti. Čas je že, da pripelješ ženko na Osoje. Boginja Lada ti bodi mila pri izberi!“

Okoli poldne je došel oddelek slovenske vojske na skupno zbirališče pred knežji grad.

Ingova stolica je stala na gopesvetskem polju, v naravnem središču cele dežele. „Gorotanski grad“, civitas carantana, jo imenujejo stare listine, ker je bila že od nekdanj najznamenitejša trdnjava cele dežele in sedež slovenskih knezov. Bilo je zelo obsežno

gradišče, zgrajeno po staroslovenski šegi in zavarovano na vseh straneh z rovi in nasipi. Na vzhodni strani pa je še deroča Glina branila prihod sovražniku. — Knežji dvor je stal v sredi gradišča na malo vzvišenem kraju ob vznožju precej visoke gore, katero imenujejo viri Gorotanski hrib, „mons carantanus“. V prejšnjih časih se tudi dom vojvodov ni bistveno razlikoval od hiš priprostih Slovenov. Toda odkar se je frankovski vpliv po deželi vedno bolj razširjal, so si tudi slovenski knezi sezidali po nemškem vzoru grad v četverokot s prostornim dvoriščem in s polkrožnimi stolpi na oglih. Gradivo za stavbo jim je nudilo velikansko grobišče onstran Gline, ki se je raztezalo več ur v daljavo, in kjer so stale razvaline slovečega rimskega mesta Virunum.

Zanimiv okvir so tvorili stolici slovenskega kneza ti napol podrti tempeljni, samotno stoječi vitki stebri in razpalo zidovje rimskih palač in kopališč. Bile so neme, a vendar glasno govoreče priče minulega časa, na čigar razvalinah se je porodila nova doba.

Poleg knežjega dvora je bilo v notranjem ograjenem prostoru še več drugih hiš, kjer so prebivali rokodelci in drugi stalni naseljenci. To predgradje je služilo v vojnih časih za tabor raznim četam, ki so se tu zbirale, in je nudilo varno zavetje ljudstvu, ki je z vsem svojim blagom in imetjem semkaj pribežalo.

Še neke stavbe moramo omeniti na tem znamenitem pozorišču, preproste sicer, a vendar pomenljive, ker zastopa poleg rimstva in poganskega slovenstva tretji mogočni činitelj — krščanstvo. Od knežjega gradu proti jugovzhodu se je dvigala precej prostorna, toda lesena cerkev, posvečena Gospé Sveti. Bila je najstarejša in dolgo časa edina krščanska cerkev v Gorotanu. Takrat je imel tu svojo stolico škof Teodorik, katerega je pri apostolskem delovanju podpiralo nekaj solnograških duhovnikov. A navzlic dolgoletnemu trudu se je čreda Kristusova le počasi množila. Zlasti plemstvo slovensko se je izvečine trdovratno ustavljalo zveličalnemu nauku svetega evangelija.

Ko sta dospela Stojmir in Braslav s svojimi četami v gorotansko gradišče, se jima je odprl živahen prizor. Zagledala sta pred sabo dolge vrste šotorov, narejenih za silo iz kož ali platna. Pod njimi so ležali vojaki ali pa so klepali in brusili svoje meče, kopja in sekire. Vmes so plapolali veliki ognji, ob katerih so čepele gruče ljudi, ki so pekli koštrune ali pa cele junce na dolgih ražnjih. Poleg so stali vozovi, natorjeni z raznim živežem za ljudi in živali, z orodjem, polnimi mehovi in kožami. Nekateri so bili pokriti z odejami iz bičja in lubja. Izpod njih se je čulo kričanje otrok ali javkanje žen in ranjencev. Bili so beguni, ki so pribežali iz spodnjih krajev v Ingov grad. Vmes je mukala in se pojala živina, razgetali konji in bíli s kopiti ob tla. Povsod je bil videti nered in slišati divje vpitje.

Takoj ob prihodu sta vzbudila naša znanca pozornost v taboru. Braslav je bil osebno znan skoraj z vsemi slovenskimi starejšinami in velmožmi in je bil na dobrem glasu pri poganih. Stojmira sicer po licu niso poznali, a ker je bil sin slavnega očeta in že v mladih letih župan velike zadruge, je šel tudi o njem sloves po vsej deželi. Hrupno so pozdravljali prišleca. Po širokem potu med množico jahajoč je gledal Braslav pazno okoli, kje bi našel ugoden prostor za taborišče. Kar mu pride nasproti majhen, čokat mož in ga nagovori:

„Pozdravljen mi, Braslav, v knežjem gradišču! Mislil sem že, da te je Morana položila v hladno zemljo. Pa vidim, da se bodeva zopet skupaj vojskovala pod Perunovo zaščito.“

„Hvala ti za pozdrav, Stebor! A svetuj mi, kam naj se obrnem s svojimi ljudmi, da najdem ugoden prostor za taborišče. Kajti nas je veliko. Tu poleg mene je še stričnik Stojmir z Osojci in Podravci.“

„Ob reki na desni strani bodete dobili prostora“, odgovori Stebor, kazaje v daljavo. „Tam je trave dovolj za živino, in vode vam v Glini tudi ne bode zmanjkalo. Onstran reke pa nikar ne hodite! Tam taboré krščani in frankovski vitezi, a tostran so sami našinci.“

Braslav in Stojmir peljeta svoje čete na odkazano mesto. Bil je peščen, s travo porastel kraj ob reki. Preko nje je stala v bližini gospesvetska cerkev, okoli katere so bili zopet gosto nasejani šotori in ognji.

Vojaki so takoj začeli prirejati taborišče. Zabijali so kole v tla, da bi preko njih raztegnili kože in platno za šotore, in nabirali so suhega trsja za ognje. Konje so privezali k drevesom na dolgih konopcih, da so mogli muliti travo po okolici.

Kmalu so prišli starejšine in velmožje iz drugih zadrug, da pozdravijo novodošlece. Poleg našega znanca Žitomisla so bili tu še Rastislav iz Krajine, Vitigoj od Savinje, Svetopolk iz Pomurja in drugih več. Večina so bili starejši možje, ki so se bojevali že v mnogih bitkah. Le eden med njimi je bil mladenič skoraj Stojmirove starosti, rdečega lica in krepke postave. Vedel se je ponosno in malone prezirljivo do drugih, a imel je velik vpliv pri krajinskih županih. Bil je to Ljudevit, knez na Posavju.

Braslav je s ponosom predstavljal velmožem Stojmira, kateremu so ti stiskali roko in hvalili vrline njegovega očeta. Pogovor se je sukal o vojski.

„Koliko časa bomo ležali tu v taboru?“ vpraša Braslav.

„Jutrišnji dan je še odmenjen počitku“, odgovori knežji zaupnik Žitomisel. „Hkrati se bode vršil v Ingovem gradu vojni posvet. Tretji dan odrinemo.“

„Meni je prav“, odvrne Braslav, „kajti dolgočasno življenje v taboru ni po moji volji. In najmanj bi rad dolgo ostal v tej okolici, kjer sedaj bivamo. Preveč tuj duh vlada tod.“

Zvečer se je v taboru razvil še slikovitejši prizor kakor podnevi. Vsa pokrajina se je topila v rdečem svitu ognjev. Bajno so se črtali na tem ozadju temni obrisi knežjega gradu in gospesvetske cerkve. Pesmi in veselo vriskanje je odmevalo v tiho noč.

Drugi dan je hodil Stojmir po taboru in si ogledoval živahno gibanje. Tu in tam je postal pri znancih in se posvetoval ž njimi o vojnih zadevah. Kar se prikaže na poti,

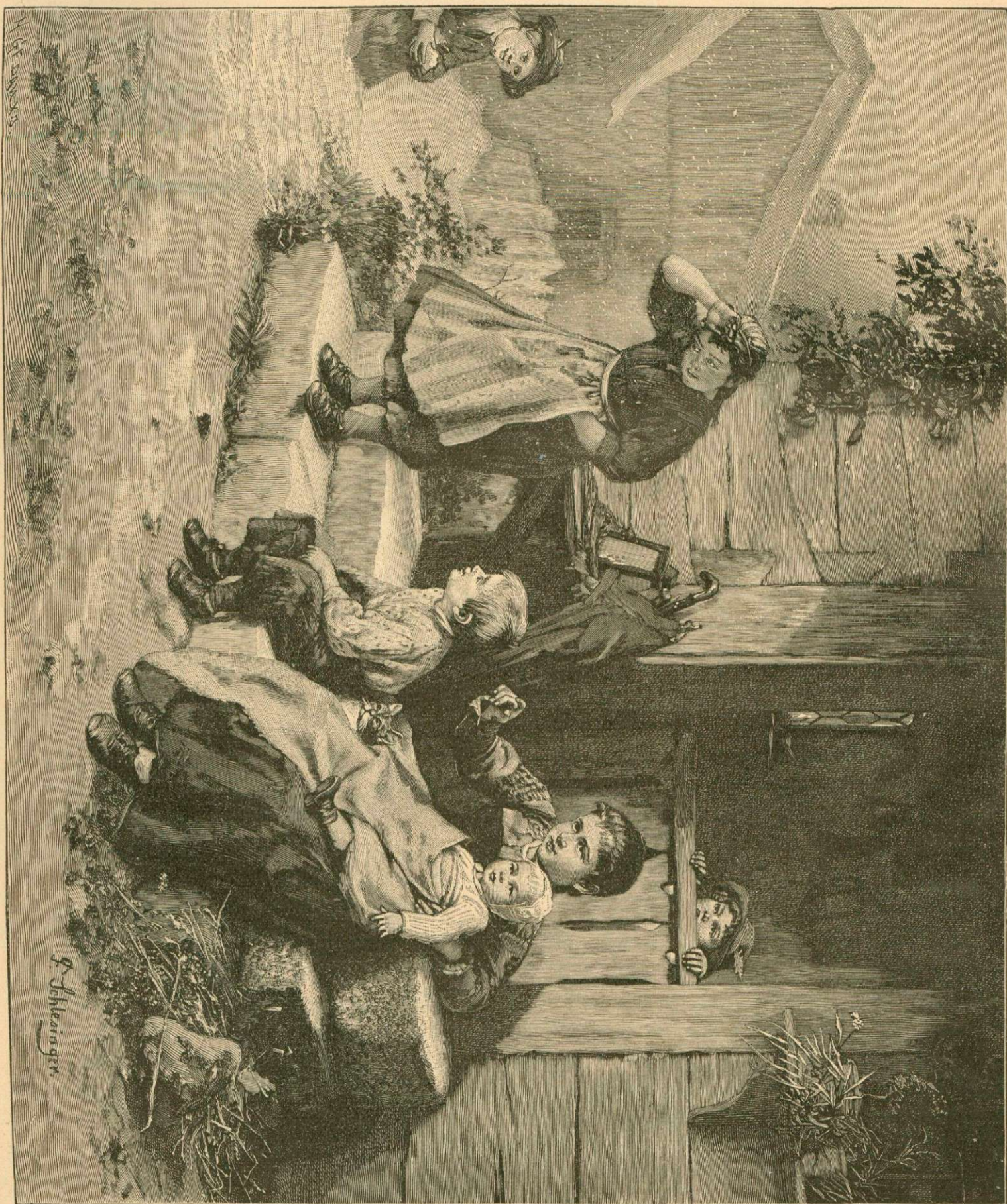
ki je vodila iz grada proti cerkvi, velik sprevod. Tuji vitezi v železnih oklepih in čeladah, slovenski župani in velmožje, med njimi Ingo sam v dragoceni bojni opravi in mnogo družega ljudstva . . .

Stojmir pristopi k Žitomislu in ga vpraša, kaj pomenja ta nastop.

„Bode li knez s svojim spremstvom pregledoval vojsko?“

„Motiš se“, odgovori Žitomisel. „Krščani gredó v cerkev, da si naklonijo milost svojega boga v prihodnjem boju.“

Ingov nastop je vzbudil pozornost v taboru. Vojaki so drli skupaj ter radovedno

gledali ta prizor. Stojmir je stal z Žitomislom kraj reke pri svojem oddelku, in poslednji mu je razkazoval Ingovo spremstvo.

„Oni vitezi v železni opravi, ki gredó v prvi vrsti, so Franki.“

„Ingu so žalibog skoraj stalni spremljevalci“, pripomni Stojmir.

„Za njimi gredó nekateri slovenski župani, ki so prisegli na novo vero in se dali krstiti. Visokodorasli mož, ki stopa ob Ingovi strani, je knez Přibislav iz bistriške doline. Odkar je Tesel ustanovil samostan v Indiji (Innichen), je postal goreč privrženec nemških duhovnikov. Na drugi strani spremlja kneza nemški grof Gerold. Posestvo ima v Brežah. Pripeljal je s seboj četo nemških naseljencev in nekaj vitezov.“

Stojmiru se čelo zmračí, in oko se mu zasveti divjega srda:

„Ti tuji vrinjenci nas bodo pregnali iz rodne zemlje! Kakor klop se zajedajo v naše meso!“

Sredi spremstva je ponosno stopal knez Ingo. Bil je mož orjaške postave. Skoraj za celo glavo je presegal svoje spremljevalce. Oblečen je bil po frankovski šegi v železno bojno opravo, katero je pokrival širok, rdeč plašč, viseč mu preko ramen. Sam goreč kristjan, se je trudil, da bi vse Slovence pridobil za Kristovo vero. Bil je na glasu pravičnega vladarja, ki pušča slehernemu svobodo vesti in ne vsiljuje nove vere z mečem, kakor so to delali njegovi predniki. — Vendar je pa imel to slabost, da se je dal preveč voditi Frankom in je pospeševal nemški živelj med Slovenci.

Stojmir ni baš prijazno zrl na slovenskega vojvodo. Zdelo se mu je, da je on povzročitelj sužnosti Slovencev in vsega zla v deželi... Tu mu nenadoma obstane pogled na mladostni prikazni deklice, ki je šla za Ingom v spremstvu nekega tujega viteza. Bila je videti stara komaj šestnajst let, a vendar toliko razvita, da se je zdela vzor ženske lepote. Pravilno črtani okrogli obraz so obrobjali črni gosti lasje, ki so se spuščali v naravnih kodrih na tilnik in ramena. Dolga bela haljina, prepasana z zlatim pasom,

„Dom in Svet“ 1901, št. 1.

je še bolj povzdigovala njeno vitko postavo, in iz širokih, ohlapnih rokavov se je svitala belina njenih rok, katere so krasile zlate zapestnice. Tudi lase je prepletal vrhu belega čela zlat obroček. Vrhu bele spodnje obleke je nosila barvast plašč. — Vitez kraj nje se je uljudno priklanjal in ji govoril sladke besede. Toda deklica je stopala poleg njega v lahkovidni zadregi, s povešenimi očmi, in sramežljivo rdečico ji je bilo poznati na licih.

„Kdo je ona zorna deva?“ zašepeče Stojmir hlastno svojemu tovarišu.

„Milena, Ingova hči“, odvrne Žitomisel z lahnim nasmehom, „in njen spremljevalec je frankovski grof Erik, kraljevi poslanec. Vedno se dobrika okoli knežne.“

Ingovo spremstvo je šlo naravnost v cerkev, vojaštvo krščanskih slovenskih knezov in Frankov pa se je zbralo v gostih trumah okoli nje. Pogani so z raznimi opombami spremljali bogoslužje krščanov.

„Tam v hramu se bodo zavarovali zoper puščice sovražnikov“, reče star vojak.

„Neki duhovnik v zlatovezeni halji jim zagovarja ščite in meče in dela razna znamenja nad njimi, da so neranljivi“, pripomni drugi.

„A naš Perun, ki ima strele v oblasti, je vendar močnejši, nego krščanski Bog!“ poseže vmes tretji. „In meč mi je tudi zagovorila žena-veščica.“

Stojmir je stal ob bregu in mrklo gledal črez reko. Del njegovega naroda se je zbiral tam okoli drugih žrtvenikov, nego so jih postavljali pradedje, poslušal je druge nauke, kot jih je nekdanj pravila babica svojemu vnuku. Ali naj je res ta nauk krščanski vzvišena blagovest? Ta nauk, ki je povzročil že toliko krvolitja in toliko gorja v Gorotanu, ki je Slovence malone izročil tujemu robstvu?...

Vojaki so začeli peti bojno pesem na čast Perunu in njegovi zmagi nad zmajem. Vedno višje in glasneje je orila po taboru popevka kakor v kljub krščanom, ki so na oni strani reke iskali drugega varstva. Tedaj se pa z visokega lesenega odra poleg cerkve začuje glas, kakršnega še Stojmir nikdar ni

čul v svojem življenju. Počasi in slovesno so doneli udarci po planjavi, kakor da kdo bije ob bronast ščit. Je li bil to pozdrav krščanskega Boga? In vedno glasneje je donel skrivnostni glas, kakor da hoče predoneti bojne pesmi, ki so orile v taboru poganov. Množice okoli cerkve pa so se

vrgle na kolena, sklonile glave in skesano se trkale na prsi . . .

Zamišljen je stal Stojmir ob bregu. Zdelo se mu je, da reka, ki je valila mimo njega kalne valove, loči dva nezdružljiva svetova, in da je živa podoba prepada, ki je tedaj nastal v narodu Slovenov. (Dalje.)

Gazelice.

1.

Samo če hočete, vzemite
te liste v roke in berite,
kar pišem vam pod temnim nebom.
Te pesmi, priče izrazite,
kar mislim, čutim jaz v samoti,
iz srca meni so izlite.
Korén imajo v zemlji vrbe,
a tudi rože krasovite;
budé veselje rožni cveti,
a žalost — vrb viseče kite.

2.

Na nikdar site nas, berače,
ki nismo niti vredni plače,
ozira Bog se iz nebes.
Pijani od sladké pijače
prevzetni dvigamo glavé;
a sôlza nam v očeh leskače,
kadâr usoda tepe nas.
Zato, ker hočemo drugače,
drugače vse, kot hoče Bog,
strahú in upa smo igrače.

3.

Privrì v okó mi, solza vroča,
da me ne stare bol pekoča,
ki pada meni na srcé.
Nabira se pogubna toča
ob mrzlo suhem zraku le.

Medleči cvetki rosna moča
otmè življenja časih vonj,
takó i duša plakajoča
v solzah, ki tiho vrô na dan,
bolest poroča in izroča.

4.

Ko pade mrak po zemlji, nesoč
počitka, mirú blagodejno moč,
molčé se naslonim na svoje okno,
oziram po strehah se bornih koč.
Sto misli mi burnih hruje po glavi.
Pokrivam si čelo, le to vzdihujoč:
Oh, ko bi jaz tudi mirne duše
zamogel strmeti v to mirno noč! —

5.

Mirno jezero počiva —
mesec se v oblakih skriva
kot za vékoma okó.
Ali tiha voda sniva
o minolih, kratkih dnéh,
ko pri nji je truma živa
šétala se na bregéh;
ko je pesem očarljiva
na večer zvenela v mrak?
Vsa veselja so minljiva,
kakor val, ki vihrovit
v strmi strugi v dol se zliva:
v tebi, jezero, razlit
le za kratek čas počiva.

Anton Medved.

Olševski cerkvenik.

Kratkočasna povestica. — Spisal *Podgoričan*.

Torej tam v Olševju, kjer časté sv. Urha, so imeli nekdam cerkvenika Kilijana. Pred njim so služili ondi že njegov oče in njegovi dedje, in v tej cerkvi pri oltarju sv. Urha se je bil naučil tudi Kilijan cerkveniške službe.

Ob očetovi smrti ga vpraša gospod Miha: „Kilijan, kaj bodeš? Ali se bodeš oprijel očetove dedščine, ali greš po svetu?“

„Ako sem vam povšeči — zvonovi svetega Urha niso težki, in družega dela se ne bojim.“

„Ostaneš!“

Tako je dobil Kilijan službo, in sv. Urh cerkvenika.

Cerkvenik sv. Urha je bil pa dobro plačan. Pomislite! Ondi so poroke, in svatje niso umazani ljudje. Krstno vodo imajo v cerkvi, in tja naredi prvo pot vsak, ki se rodi v fari, pa botri in botre se radi postavijo.

„Na, Kilijane, pa opravi!“

In Kilijanu je bilo treba samo v roko seči in stisniti. Seveda si je včasih tudi želel, da bi bilo kaj več, pa kaj je mogel, ko je na svetu vedno več drobiža, nego debelega. In če je kdo v fari umrl, se je moral iti zopet Kilijan prepričati, da je res umrl in da ne bi živega pokopali. In ob taki priliki je moral Kilijan tudi vedeti, kakšna bolezen je spravila dotičnika, pa pisati je moral, pisati. In tu se je zopet nekaj zaslužilo, kajti, kdo bi zastonj hodil okrog in pisal? Zato si je marsikdo želel take službe, da bi spravljal denarce in pošekljal takole v žepu kakor cerkvenik sv. Urha.

Ti-le podružniški cerkveniki so že od nekdam prežali po lepi službici pri sv. Urhu. Kaj pa je takšen cerkvenik pri podružnici? Samo ime ima, pa družega nič, pa mu sovaščani privoščijo komaj zraka, ki ga diše, in vode, ki jo pije — saj vina itak ne more. Zato si vsak želi na bolje. Bledeli so od pravične jeze ti podružniški cerkveniki, ko so

videli ob nedeljah in praznikih gospodariti po zakristiji mladega Kilijana.

„Viš ga! Takemu dadó tako imenitno službo! Kaj smo pa mi?“

Nobeden pa ni bil tako nevoščljiv kakor cerkvenik sv. Primoža, ki je bil izmed vseh najbolj neroden, pa je mislil, da njemu ta služba najbolj pristoja. Ta je namigaval:

„No, boste videli, kaj vam pravim; zato poslušajte! Tak mlad fant je to, pa bodo prihajale mlade, bledolične šivilje, ki znajo tako sladko govoriti in zapeljivo se nasmihati, po vosek — in vi ne veste, koliko ga rabijo! Ej, boste videli, kaj še bo! Tak fant, pa take nevarnosti! In potem bodo rekli: Vsi so enaki.“

„Ej, tako že ne sme biti!“

Pa ni hotel Kilijanu nobeden nič pomagati pri farni cerkvi, nobeden biti mu prijazen. Če ni on sam kake stvari dovolj urno naredil, ali če ni česa položil na pravo mesto, ej, kako so se zgražali in jezili!

„Ko bi že kaj znal, naj bi bil! Pa, ali zna kaj, he?“

O, pa res: ko bi bil Kilijan znal, brž bi si jih bil pridobil za prijatelje! Tako-le nekaj kozarcev vina ali kake druge pijače bi bil dal, pa bi jih bil imel.

A Kilijan ni vedel za to zdravilo, ali pa ni hotel vedeti, ker je bil varčen.

Takratna ključarja sv. Urha pa sta bila poštena in postrežljiva moža. Vsakomu sta ustregla, da jima ga je le ponudil kozarček. Bila sta moža, pred katerima je bila tudi svetega Urha mitra v nevarnosti, če bi bil kdo kaj za njo ponudil . . . Pa sta bila ponosna na svojo čast!

„Ej, midva sva ključarja! Brez naju se pri cerkvi ne more zgoditi nič, prav nič, tako praviva.“

Cerkvenik sv. Primoža je poznal njuno slabost, pa je dejal tovarišem:

„Možje, navdehnimo ključarja zoper Kilijana! Nekaj bosta že pomagala, da ga vzdignemo. Jaz žrtvujem dve desetici, pa jih povabimo popoldne v gostilno.“

„Alo! Mož pri možu! Pa dajmo! Ako pa dve desetici ne bosta dovolj, bomo pa še priložili vsak po eno desetičico. Kdo bi se tako tresel zanje! Res ni nobeden cerkvenik sv. Urha, pa naši podružniški svetniki tudi niso tako pod nič... Sv. Ožbalt ni suh!“

Tako so se pogovorili in naredili.

Tiste nedelje popoldne so potem sedeli v gostilni pri „Zeleni žabi“ podružniški cerkveniki in oba ključarja.

„Slabo ste izbrali“, izpregovori cerkvenik sv. Primoža.

„I, kaj smo pa izbirali?“

„I, cerkvenika sv. Urhu in strežnika gospodu!“

„Slaba cerkvena variha sta vidva, ker takemu človeku izročita tako imenitno službo!“

„Midva nisva nič izročala in izročila... Naju ni nihče nič vprašal.“

„Tako! O, saj se nam je zdelo! Nihče vaju ni nič vprašal. Zato je tako!“

„Gospod delajo kar po svoji glavi.“

„Pa vidva to trpita? I, kakšna moža pa sta, da si dasta tako le odvzeti svoje pravice? ...“

„Prav za prav...“

„O, nič se ne bosta izmuznila! Vidva sta odgovorna za vse, kar se bode zgodilo narobe.“

„Veš kaj, to pa tudi ni prav, da naju niso gospod nič vprašali“, pravi tovariš tovarišu.

„Pa se šele sedaj domislita? O, pa kaj še bo! Toliko nas je izkušenih mož, ki smo se že postarali v cerkveniških službah, pa nas prezró! Nas, ki nekaj znamo! Pa nastavijo tacega, ki niti potrkavati ne zna. Moralo bi pri svetem Urhu potrkavati tako-le: dingel — dingel — dongel — dongel — dingel — dingel — dong — — pa molze in molze ob sobotah popoldne: bingel bom — bingel bom, kakor bi nedeljo pokopavali.“

„Jaz sem mu že dejal, da naj malo lepše zvoni.“

„Pa je svojeglav, pa neče, kaj ne? O, to je ptič! Pa to še ni najhujše, kaj ne? Povej jima ti!“

„Eh, kolikokrat se ga napije, pa mi tega ne vemo“, pripoveduje drugi.

„Tako tudi. Pa nihče ničesar ne ve!“

„I, seveda ne, to dela skrivaj.“

„Pa naj bi pil“, pripoveduje tretji. „Ampak, kar je najhujše, je to-le: Za dekleti hodi.“

„Naš cerkvenik Kilijan?“

„Kaj mislite, da mi, ki smo oženjeni dedci!“

„O, to pa mora biti drugače. Midva dopoveva gospodu, da imava tudi midva nekaj besede. Zakaj sva pa ključarja!“

„Žabar, prinesi še en liter“, zavpije tisti od sv. Primoža, poln upanja.

„Pa vina notri, kaj ne“, reče veseli gostilničar in se nasmehne.

„Kajpak — v vodi ni korajže.“

Ključarja in cerkveniki so pili. Nedeljo popoldne po tem pa sta šla ključarja k gospodu župniku. Prej sta ga bila še malo potegnila, da sta pregnala zajčji pogum, in dobila potrebno zgovornost.

Župnik Miha je hodil po sobi gori in doli Imel je nataknjena očala in bral brevir. Ko začuje nerodno trkanje, zapre nevoljen knjigo, sname očala in zagodrnja sam pri sebi:

„Kdo neki me zopet moti? Človek nima nikdar miru, še pri molitvi ne. Naprej!“

Medena kljuka bridko zaječi pod okorno roko, in čestita ključarja sv. Urha vstopita.

„Dober dan, gospod župnik.“

„Bog daj! Kaj je novega?“

„Gorko je, gorko!“

„Prav gorko! Česa želita?“

„Veste kaj, gospod župnik, prišla sva zaradi Kilijana.“

„Zaradi Kilijana?“ začudi se župnik. „Kaj je tacega?“

„Da bi ga dali strani“, oddahneto se moža.

„Kilijana strani? Zakaj vendar?“

„Premlad je še za tako službo. Vesti se ne zna, kakor se spodobi v tej častiti službi“, pripoveduje prvi ključar.

„I komu pa ni všeč? Komu?“

„Marsikomu se ne zdi prav, kar počne Kilijan.“

„Česa pa ne dela prav? Kaj počne?“

„Marsikaj! Pravijo, da se ga rad napije.“
Župnik Miha neverno zmaje z glavo.

„Nikdar nisem videl še pijanega. Kdaj in kje se je napil?“

„Zadnjič ga je pri Hrvatu plačal tri polu-litre in je potlej prav grdo razsajal, kar se cerkveniku sv. Urha ne spodobi.“

„Da le ni bilo hujšega! Vprašal ga bodem, in, če je res, ostro posvaril, in nikdar več se ne bode opil“, odgovori župnik in jima obrne hrbet, češ, opravila sta.

Moža se spogledata, in na to reče drugi ključar:

„Morate ga dati strani!“

Župnik se jezen obrne:

„Zakaj pa? Mari li zato, ker je izpil kozarec vina? Bog mu ga blagoslovi! Zaradi tega ga ne bodem podil iz službe. Ako ni storil hujšega, sta vidva opravila. Z Bogom!“

„Nu, je že prav! Ako je dandanes že dovoljeno cerkvenikom popivati, se jim pa vendar ponočevati vsaj ne spodobi in laziti za dekleti ter delati nemir po vaseh...“ pripoveduje ključar nadalje, upira oči v tla in vrti klobuk v rokah.

Župnik pogleda ostro ključarja. Na obrazu se mu je poznala nevolja.

„Ne verjamem. Dobro poznam Kilijana in vem, da on ni vsega tega nikdar storil. Kdo ga je videl in kje?“

„Ljudje tako pravijo in tudi pravijo, da Kilijan mora strani!“

„Ne pojde! Lahko mu je vzeti kruh, a težko mu ga dati. On ostane cerkvenik!“

„Veste kaj, gospod“, pravi prvi ključar po kratkem premisleku. „Cerkvenika plačujemo mi in izberemo si, kogar mi hočemo. Kilijana nočemo več, in od nas ne dobi krajcarja!“

Take trmoglavosti je bilo naposled tudi župniku Mihumu dovolj, dasi je bil sicer blaga in krotka duša. Osorno in odločno reče:

„Dokler sem jaz tukaj, ne pojde Kilijan strani! Jaz vam ne izbiram hlapcev, vi pa

meni ne boste cerkvenika! Kogar si izberem, ta bo moj cerkvenik, ako tudi ni vsem tako prav. Mislim, da o Kilijanu nihče ne ve nič slabega. Kar sta mi vidva nakvasila, to so same zlobne laži. Le pojdiva, pri meni sta opravila!“

Ključarja se tako odločni besedi nista mogla ustavljati; obrneta se ter se izmuzata. Drug drugega sta se sramovala. Hitro sta šla in se niti pogledala nista. Vstajalo je kesanje...

„Vraga, kaj se mi je bilo treba v to potekniti!“ je dejal prvi.

„Nikdar več ne bi šel cerkvenika odstavljati“, je pritrdil drugi.

„Človek je predober.“

„Prav res.“

Gospod Miha je pa stal nekaj časa ter zrl za odhajajočima. Potem je segel po vrč ter si natočil poln kozarec bistre studenčnice, da poplakne nevoljo, ki ga je bila obšla.

„Radoveden sem, kaj jim je Kilijan naredil, da so mu tako gorki. Vprašal ga bodem, komu se je tako zameril. Komaj sem ju odgnal. Kar po vsej sili sta me hotela pregovoriti. Še tega mi je treba!“

Zopet vzame knjigo, natakne očala in bere, da skonča pričeto sveto berilo. Ko pa vidi pred cerkvijo Kilijana, stopi k oknu in mu veli k sebi.

„Zakaj pijančuješ?“ ga vpraša gospod naglo.

Kilijan se prestraši, pa odvrne:

„Gospod župnik, še nikdar nisem bil pijan.“

„Ravnokar so te tožili, da si neke nedelje dajal pri ‚Hrvatu‘ za vino in si celo razgrajal. Ali je res?“

„Razgrajal nisem prav nič. Bil pa sem ondi, kamor me je brat Urh poklical, toda pil nisem dosti, ker nisem utegnil.“

„Verjamem ti. Toda v gostilno ne hodi več! Ljudje pazijo povsod na te. Pravili so pa tudi, da ponočuješ, da slepariš po vaseh.“

Kilijanu je postalo vroče. Povesi oči in odgovori: „Po noči nisem bil sam še nikdar v nobeni vasi. Sestro Magdaleno rado straši, pa ne smem zdomi po noči.“

„Pazi! In ako si bil res kdaj po noči zunaj, ne hodi več! Za dekličiči postopati po noči ni lepo. In mlad si še. Dovolj časa bodeš še imel poiskati si nevesto.“

„Gospod, to mi še nikdar ni prišlo na um; nikdar nisem šel radi česa tacega doli v vas“, zatrjuje Kilijan.

„Le pameten bodi sedaj in priden, kot si bil doslej, pa ti ne bode nihče nič mogel. Nevoščljivi so ti in zato vedno pazijo nate. Pojdi, dal ti bodem kozarec vina“, veli gospod župnik in pelje Kilijana v spodnjo sobo. Kilijan se zahvali ter odide domov k sestri Magdaleni.

Kilijan je ugibal, kdo mu je tako ljubeznjiv prijatelj, da se je šel o njem toliko nalagat k gospodu. Za trdno ni mogel sumiti nikogar, dejal je pa sam pri sebi:

„Čuval se bodem vsake nerednosti, da mi ne bodo nič mogli. Gospod Miha so dober gospod, njim se ne smem zameriti.“

In res je delal tako. Že prej ni zahajal v gostilne, sedaj pa še iti ni hotel, čeprav ga je kdo klical. Kar se pa ponočevanja tiče, niti misliti ni hotel o tem. Rajši je bil doma s sestro Magdaleno in ako je prišel domov še Urh — ki je bil krojač — so bili vsi trije prav veseli in zadovoljni. Kilijan je vestno opravljal svojo službo in je ustregel rad vsakomur, da je le mogel.

* * *

Tako so potekla štiri leta. Med tem časom se je bil brat Urh oženil. Naselil se je spodaj v vasi ter se pridno ukvarjal z iglo. — Tu se pa naenkrat izve, da pojdejo gospod Miha nekam za dekana in da pride drug župnik. Marsikdo je bil zaradi tega žalosten, a nihče ne tako kot Kilijan. Rad je imel gospoda Miha, rad, prav zelo rad. Nikdar mu niso rekli žalbesede, vedno so bili zadovoljni z njim in, ako je bil žejen, so mu dali še kak kozarec vina. Nič ni vedel, kaj bi počel. Najrajši bi bil šel kar z gospodom, ako bi tam že ne bilo cerkvenika. Ko so gospod Miha odhajali, je Kilijan jokal, jokal prav od srca, ravno tako kot za svojim rajnim očetom. Gospod so mu stisnili v roko

dva srebrnjaka rekoč: „Ná v spomin! Pameten bodi in previden. Spomni se me včasih!“ Kilijan je poljubil hvaležno gospodu roko ter zrl z rosnimi očmi za kočijo, ki je drčala po prašni cesti z dobrim gospodom Mihom. Ves teden je pohajal Kilijan otožen in pobit okoli cerkve. —

Črez nekaj dni pride novi župnik. Ime mu je bilo Martin. Bil je nekoliko mlajši od gospoda Miha, in obraz je kazal, da bode tudi ostrejši. Kilijan se je kmalu navadil vseh podrobnosti gospodovih in čutil je, da je bil nekdan pod milejšo vlado... Sevé, moral je potrpeti.

Minevali so dnevi, potekali meseci brez posebnih dogodkov. Kilijan pa se je bil med tem časom seznanil z mlado mojškrico, Pehtrančkovo Marjetico z Dobravice. Hodila je silno rada k njemu po vosek. Tisto leto so ji niti tako neznansko nerade tekle, da jih je morala vedno voščiti. Porabila je tisto leto toliko voska, kakor ne prej v treh letih. Kupila ga je pa vselej samo eno kepico; več ga ni hotela, ker se je menda bala, da bi se ji prehitro ne stopil ali pa kako drugače ne izginil, kar je tem večja škoda, čim večja je kepa. Pehtrančkova Marjetica je bila čedna deklica in pa zelo zgovorna, kar je tudi nekaj vredno. Govorila je z vsakomer silno rada, najrajši sevé z mladimi ljudmi, to je s svojimi vrstnicami in vrstniki. Kadar je prišla po vosek, si ni mogla kaj, da ne bi Kilijana vprašala, kako in kaj se mu godi, kaj dela itd. In Kilijan tudi ni mogel, da bi ji ne odgovoril, kar je želela vedeti.

Sprva ji je odgovarjal na kratko in boječe, sčasoma se je pa že bolj podal v pogovor. Pri tem se je navadil z Marjetico govoriti. Izneveril se je tudi svoji prejšnji mojškri, ki mu je nekdan šivala, in ko si je prvič zopet kupil za nove srajce, je nesel blago na Dobravico h Pehtrančkovi Marjetici... Odslej je imel vedno kaj opraviti na Dobravici. Sedaj je šel gledat, če so že srajce narejene, potem je zopet prinesel kaj šivat, zdaj zase, zdaj za sestro Magdaleno. Tako ni hodil brez potrebe na Dobravico.

Ljudem se ni zdelo prav nič čudno, da hodi Kilijan k Pehtrančkovi Marjetici; saj je bila mojškra, in marsikdo je zahajal tja. Kilijanu se je godilo čudno. Nekaj ga je vleklo k Marjetici, in včasih se je je med pridigo spomnil in potem je pogledal iz zakristije na žensko stran, če ne bi ugledal kje Marjetice.

Ko sta se čez dalje časa zopet nekoč pogovarjala sama, je pa tako prišlo — sevė, beseda dá besedo — da jo je vprašal:

„Marjetica, ali bi ti mene vzela?“

Marjetica se je glasno nasmejala, namežiknila poredno z levim očesom ter odvrnila:

„Zakaj pa ne?“

In smejal se je tudi Kilijan.

Zdelo se je dobro obema.

Ženiti se pa Kilijanu ni bilo ravno lahko. Bil je cerkvenik pri sv. Urhu v Olševju, torej nikakor ne sam svoj gospod, ki bi storil po svoji volji, kar bi hotel. Vprašati je moral, kaj porekó k temu gospod župnik Martin, kaj mislita ključarja. Upal je, da mu ne bode nihče branil, saj je bil oženjen že njegov oče, in očeta oče menda tudi, pa sta bila takisto cerkvenika pri sv. Urhu. Magdalene se pa tudi ni bal, da bi mu kaj branila, ker je bila zanj predobra.

Kako bode takrat prijetno, ko bode imel ženo! On bode cerkvenikoval tako kot doslej, Magdalena bode gospodinjala, Marjetica pa pridno šivala in naredila bode, kar bode njemu in Magdaleni potreba, zastonj. Oj, to bode lepo življenje! si je mislil na tihem Kilijan.

Samo ko bi ne bilo treba gospoda Martina vprašati za dovoljenje! To mu je pa delalo preglavico. Vedel ni, kako bi gospoda prosil, in pa kdaj, da bi jih našel pri najboljši volji.

Že štirinajst dni je tako oprezoval, pa le ni mogel dobiti ugodne prilike. Naposled se nekega popoldneva ojunači toliko, da gre do gospoda Martina poizvedat, kako in kaj.

Gospod Martin je bil čuden mož; nihče ga ni mogel prav razumeti. Včasih je bil dober, a že za nekaj časa potem siten, kar se je dalo. Imel je tudi svoje muhe in med te njegove muhe je bilo šteti tudi to, da je skoraj slednjemu branil v zakonski stan.

Kilijan je boječ prišel pred gospoda Martina. Kri je zalivala obraz, srce mu je pa tako bílo, da se je bal, da bi ga ne slišali gospod.

„O, Kilijane! Ti tukaj?“ začudijo se gospod Martin.

Kilijan zardi še bolj.

„No, no, Kilijan, kaj ti pa je? Kaj bi rad?“

„Gospod, prišel sem vas nekaj prosit,“ začne Kilijan.

„No, no, kaj tacega?“

„Prosim, gospod župnik, ako se smem . . .“ Beseda mu zastane.

„Smeš? smeš? Le vun z besedo, le vun!“

„Ce mi bode res dovolili —“

„Bodem, ako je le mogoče.“

„Oženil bi se rad. Prosim vašega dovoljenja“, reče sedaj naglo Kilijan.

Ko pa začujejo gospod Martin to prošnjo, obrnejo se ter nekaj časa hodijo po sobi. Kilijan je upal, da mu gospod to malenkost gotovo dovolijo, in srce se mu je že topilo v čistem veselju. Toda prišlo je drugače. Gospod Martin se ustavijo pred Kilijanom, zmajó s plešasto glavo ter rekó:

„Naka! Kilijan, tega pa ne. Tega ti ne morem dovoliti.“

Kilijana po vsem životu spreleti mraz, kri mu izgine z obraza, da obledi kot zid. Bil je uničen. Plašno pogleda resnega gospoda ter vpraša z glasom, ki je dobro izražal togoto v srcu:

„Gospod, zakaj se pa ne smem oženiti?“

„Jaz ti ne dovolim. Bolje je zate, da si samec.“

„Pa zakaj, zakaj vendar, gospod župnik, bi jaz ne smel biti oženjen?“

Gospod Martin ga pogledajo ostro, povzdigneje roko ter rekó:

„Ti, ti, Kilijan, sedaj te pa vprašam jaz, zakaj? Zakaj se hočeš ženiti, zakaj hočeš zlesti v jarem, ki bi te žulil do smrti tvoje? Hvaležen bodi Bogu, da se ti oženiti ni treba. Čemu siliš sam v revščino?“

„Oženjen je bil moj oče, ženijo se drugi ljudje, zakaj bi se pa jaz ne smel?“

„Vidiš, to zamo zato, ker ti jaz ne pustim. Imam pa važne vzroke, ki me silijo, da

zabranim tvoje nepremišljeno početje. Ali ti ni bolje tako, kakor si? Nimaš nobenih skrbi in težav, živiš kot ptiček pod nebom. Kaj hočeš boljšega?"

„Oh, gospod župnik, dovolite mi, gotovo se ne bodete kesali, ko bode videli, kako bode mo lepo in mirno živeli.“

„Lepo! Mirno! O, seve, vsak tako pravi. Kaj pride pa potem? Prepir, pretep, jok! No, še tega je treba, da bi tod okoli nas kričali ti z ženo in kôpa umazanih otročajev!“

„Gospod župnik, saj ne bode tako, kakor vi mislite!“

„Ti pa veš! Bode pa tako, kakor misliš ti! Kaj ne ti, ki si že toliko izkusil? Jaz pa sem videl že mnogo zakonov, ali malo srečnih. To mi verjemi!“

„Gospod župnik, lepo vas prosim —“

„Ne morem, pa ne morem!“

„Oh, gospod župnik, vsaj zato mi dovolite, da bode imel moj sin za meno j cerkveništvo pri sv. Urhu.“

Gospod Martin se nasmeje, potrka Kilijana po rami ter reče:

„Brat Urh bode imel kmalu več otrok, nego jih bode mogel prerediti. Vzemi ti enega. Storil bodeš dobro delo. Izredi ga in vzgoji za cerkvenika, da bodeš svojim ljudem izročil cerkveništvo, ker še tako hočeš. O ženitvi pa sedaj molči ter kaj družega povej!“

„Oh, gospod župnik, prav lepo vas prosim —“ vzdihne Kilijan še enkrat ter povzdigne roke.

Sedaj je pa gospoda Martina obšla prava pravcata jeza. Hudo pogledajo Kilijana, pa zarohné:

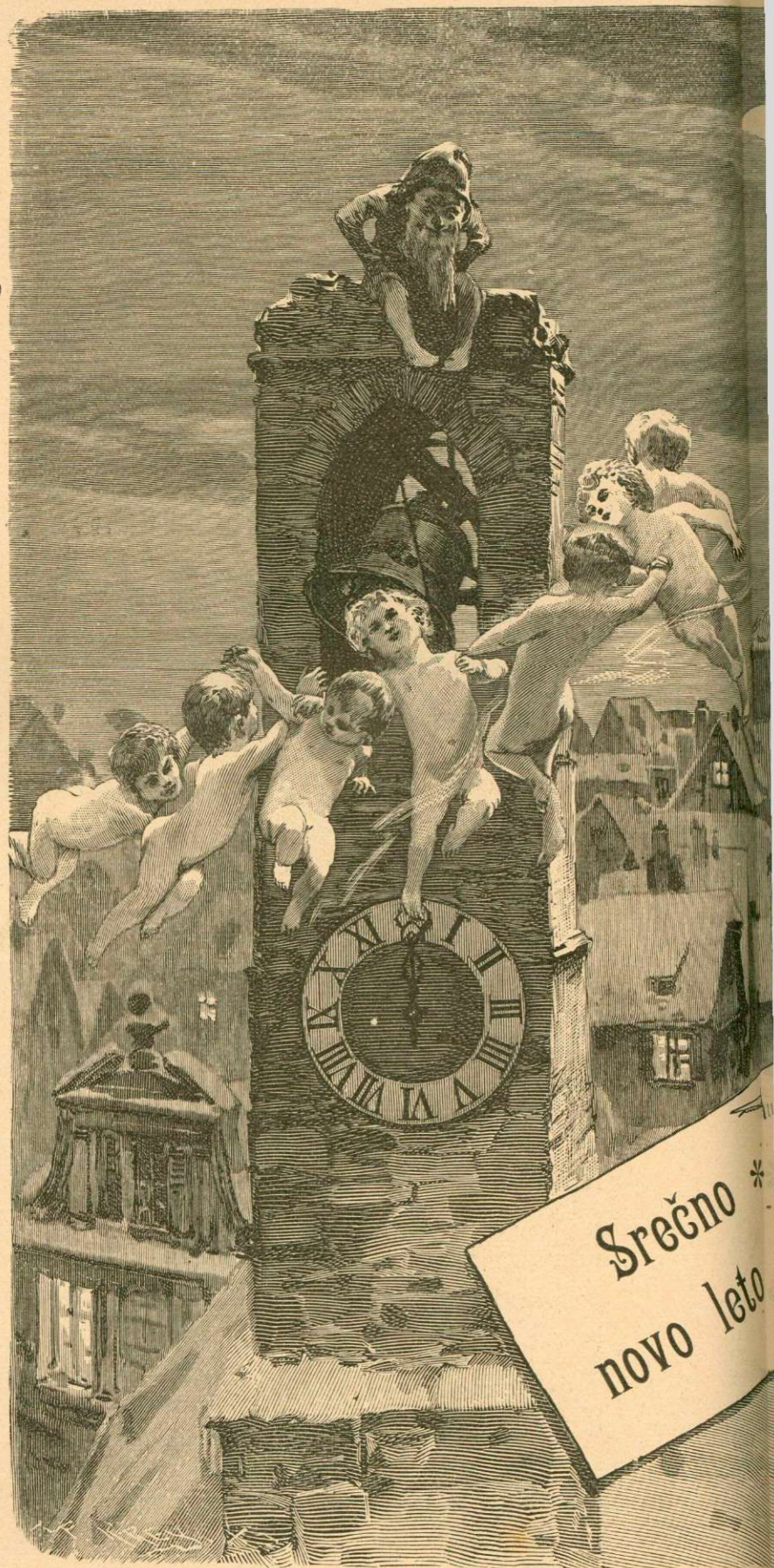
„Tepec! Z razumom si se sprl! Pomisli, dobro premisli, kaj si hotel storiti, in hvalen mi bodeš, da sem ti branil! Le pojdi, jaz ti zakona nikdar ne privolim.“

„Nikdar?“ zaječi Kilijan. „Nikdar se ne smem oženiti?“

„Nikoli, dokler hočeš biti cerkvenik! Ako se pa moraš oženiti, pa se daj, toda naš cerkvenik ne bodeš več!“ reče gospod Martin ter obrne hrbet.

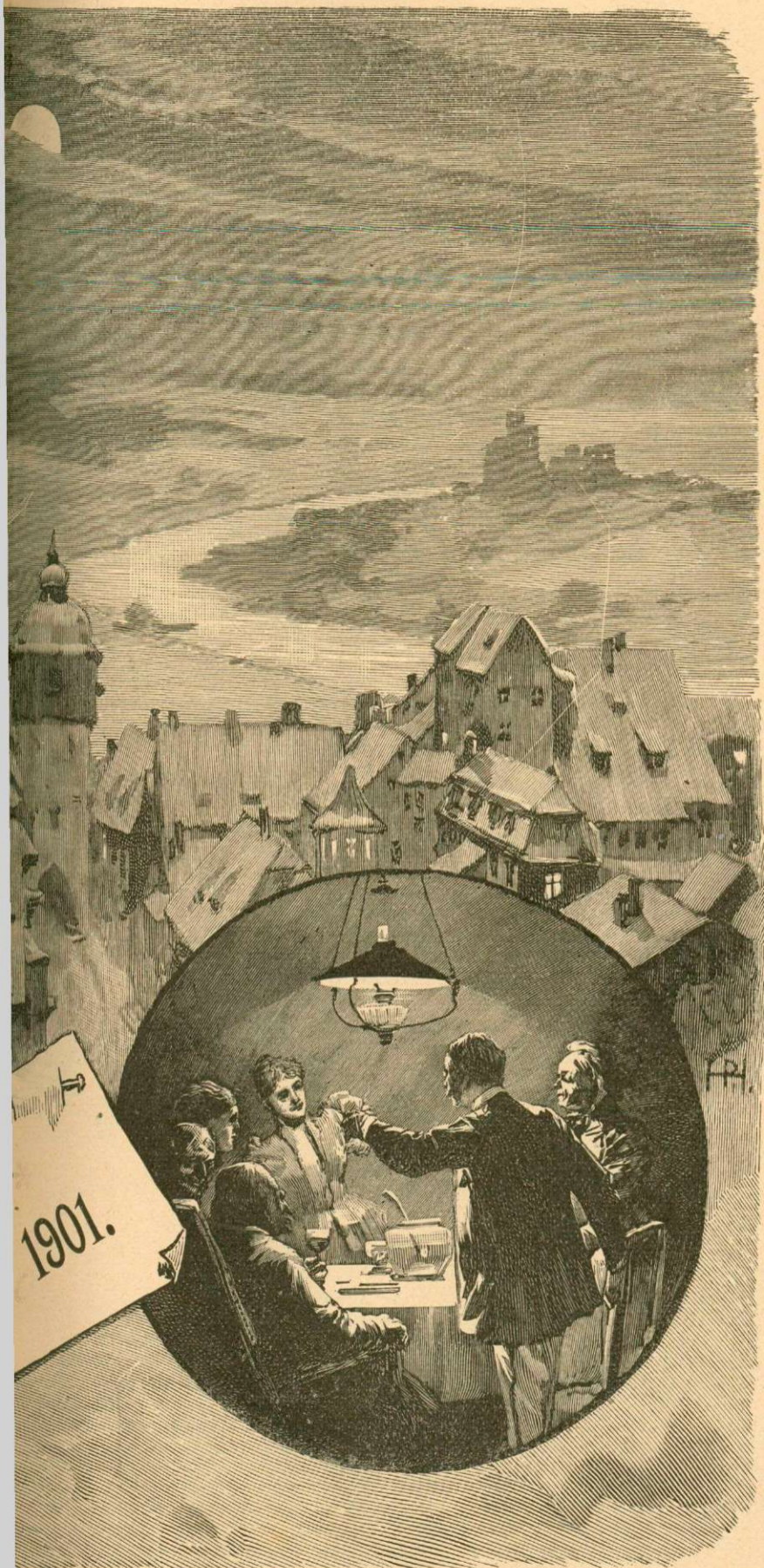
Ko vidi Kilijan, da vse prošnje nič ne izdadó, se obrne ter zbeži iz sobe po stop-

njicah naravnost domov. Plane v sobo ter se obupno vrže na posteljo. Zakrije si obraz z rokama ter se obrne v steno. Včasih bo-

lestno zaječi ter vzdihne globoko. Potem se mu izvije iz prsi nerazločen glas . . . beseda, kletev. Obup se polasti njegove duše, srce mu kipi od jeze in sovraštva. Zvija se in ne-

mirno premetava po postelji, kot bi gorelo drobovje v njem, in včasih jekne bolešno:
„Oh, ne smem se oženiti, ne smem!“

V takem dušnem trpljenju ga dobi sestra Magdalena, ko se povrne z njive. Takega ni še videla nikdar. Preplašena stopi k postelji, nagne se k njemu ter ga vpraša vsa iz sebe:

„Kilijan, kaj ti je?“

Kilijan milo zaječi.

„Oh, Kilijan, Kilijan povej, kaj ti je!“

„Oh, Majda, pusti me! Majda, jaz se bodem obesil.“

Prestrašena odskoči Magdalena za dva koraka od postelje, sklene roke ter krikne glušeče: „O Marija Pomočnica! Ti meni pomagaj! In solze se ji uderó po licih. Nato stopi zopet k postelji, prime Kilijana za roke ter mu jih trga od obraza, katerega je zakrival.

„Kilijan, ljubi moj Kilijan, poglej me, povej, kaj ti je?“

„Oh, Majda . . . pusti me . . . Majda!“

„Povej, povej! Kilijan, govori, kaj se ti je pripetilo!“

„Oh, Majda, pomisli!“ začne Kilijan. „Oženiti se ne smem.“

„Kaj? Oženiti se ne smeš? Oženi se! Kadar se hočeš, pa se oženi! Jaz ti ne bodem branila nikdar, samo obesiti se nikar!“

„Oh, zlata duša, ti sestra moja, Magdalena! O, vedel sem, da mi ti nikdar branila ne bodeš. Ali nekdo drugi ne pusti.“

„Kdo ti ne pusti? Kdo ti more braniti, kaj, Kilijan?“

„Saj veš . . . Oni tam . . .“

„Kdo? Kdo?“

„Župnik!“ klikne Kilijan, zaškrta z zobmi in stisne roke v pesti.

„Kaj? Župnik ti brani? Zakaj ti brani?“

„Zakaj? Jaz ne vem! Samo to vem, da se ne smem oženiti, Majda! Čuješ! Oženiti se ne smem, a vsi drugi ljudje, vsi, vsi se ženijo, samo jaz, jaz se nikdar ženiti ne smem . . . Ooh — — o — oh — jaz nesrečnež!“ jadikuje Kilijan, da se smili Magdaleni v dno srca.

„Kdaj ti je pa branil?“

„Danes, majhno prej!“

„Kako je pa vendar prišlo?“

„Kako je prišlo? Čakaj, da ti povem.“

„O, le povej!“ prosi Magdalena in si briše solze.

„Pehtrančkova Marjetica z Dobravice je rekla, da bi me vzela, ako se hočem oženiti. Jaz sem bil zadovoljen. Kajpak, to pa ne gre

kar tako. Vprašati sem moral prej župnika. Danes sem šel gori v župnišče, da sem povedal, kako in kaj, ter prosil dovoljenja. Mislil sem, da ga dobim gotovo, ker župnik ne ve nič slabega o meni, toda zmotil sem se. Pridem gori in počasi povem, česa bi rad. — Pa nisem bil uslišan. Gospod odmaje z glavo ter reče ostro: Naka, Kilijan, tega pa ne, nikakor ne! — Prosil sem, moledoval, tudi pokleknil bi bil, ko bi se bil spomnil, ali nič, vse nič — ni se dal omečiti in se ni dal, in rekel mi je: Le pojdi, jaz ti ne dovolim nikdar!“

„Kaj si pa ti naredil?“

„Kaj? Ko sem videl, da je vse zastonj, sem šel. Bežal sem, in ako ni drugače, bodem pa umrl, pa bode imel; potlej mi bode pa lahko branil ženiti se. Oh, ko bi bil jaz vedel, da bode tako!“

„Kilijan, le potrpi, vse bode še dobro in ti se bodeš gotovo še oženil.“

„Nikdar! Rekel je, da mi nikdar ne dovoli!“

„Ako ta ne, pa drugi; kaj meniš, da bo vedno ta tukaj? Ako ne bode umrl, pojde pa drugam. Le nikar ne obupaj!“

„Umr! Seveda! Kaj je kaj bolan? Kaj pa meni pomaga, ako gre, ko bi se pa jaz rad oženil sedaj, čuješ Magdalena, sedaj!“

„Pa ne bodi tako svojeglaven!“

„Več ne grem v cerkev, nikdar več! Naj se pa sam oblači in slači in sam si naj oltar odgrne in prižge sveče. Bode že videl!“ se je togotil Kilijan.

Magdalena povese glavo in se zamisli, potem pa gre za delom, popustivši Kilijana samega. Solze so ji prišle pri delu večkrat v oči samo zato, ker je bil brat žalosten, a mu ona ni mogla pomagati.

Kilijan ni nič jedel, premetaval se je po postelji, ječal, rotil, grozil, in nič ni šel v cerkev. Magdalena je odpirala in zapirala cerkev ter hodila zvonit. Gospod Martin se je s strežnikom sam pripravljaj k maši. Ko pa Kilijana še tretji dan ni bilo v cerkev, pride k njemu gospod Martin. Pogleda ga ter mu reče:

„Ne kujaj se! Oženil se ne bodeš! Ako pa ni zate, naveži svoje reči, pa pojdi! Cerkvnikov se nam ne manjka.“

Po teh besedah gre.

Oj, kako je bilo čudno Kilijanu pri srcu! Po glavi mu je vrelo, da že ni vedel nič kaj počne.

„Oj, vrag! črti me! Ne pusti mi oženiti se, videti me ne more!“ sikne, vzame klobuk in kamižolo, plane iz kočice ter zbeži od doma. Za klicanje Magdalenino se še zmenil ni . . .

Pride do potoka, ki se je vijugal po dolini. Ko ugleda lesketajočo se vodo, se zdrzne. Polasti se ga nesrečna misel, da bi skočil v vodo . . . Nič se ne obotavlja, ozre se, če ga kdo opazuje, potem pa stopi k vodi in poišče globokega tolmana. Še enkrat se ozre okoli sebe po dolini, na hrib, potem mu pa splava pogled na jug na Dobravico.

„Oh, oh, Marjetica, ko bi ti vedela, da te nikdar ne smem vzeti! . . . Nikdar več me ne bodeš videla!“ vzdihne Kilijan in milo se mu stori.

„Umreti tako mlad . . .“

Poslednjič si ogleduje svet, katerega ne bode videl nikdar več. Oh, kako se mu je zdela lepa v tem hipu zemlja, katero je tako ljubo obsevalo poletno solnce! . . . A vsa krasota ga ni mogla zadržati na nesrečnem in sramotnem potu . . .

„Z Bogom, Marjetica! Z Bogom Magdalena! Nikdar več! Nikdar več! Z Bogom lepi svet, na katerem zame ni sreče!“

Stopi kraj potoka, sklene roke, zameži in štrbunk! . . . voda pljuskuje visoko in se razprši na vse strani . . .

* * *

Šum in pljuskanje vode pa je vzbudilo na pol oblečenega človeka, ki je spal na drugi strani za grmom. Kopal se je prej, in ker ga je nekoliko mrazilo, vlegel se je na solnce, ki je tako blagodejno vplivalo nanj, da je sladko zadremal.

Bil je berač Boštjan.

Ta plane kvišku, da vidi, kaj ga je tako nenadoma vzdramilo. Pogleda na vodo, ki se je še jarila. Tu se prikaže roka, se zopet skrije, pa se zopet prikaže. Boštjana zazebe po vsem životu, vendar se spomni brž, da je treba pomagati.

„Pomagajte! Pomagajte!“ zakriči hripavo in skoči v vodo brez daljšega premisleka. Tu zagrabi za noge, katere je Kilijan pokazal iz vode in ga vleče h kraju. Porabil je vso moč, da ga je privlekel na suho. Tu ga vrže na tla in, ker je bil nezaveden, obrne ga na zobe, bije ga po hrbtu in vpije:

„Čakaj, ti seme neznansko, žaba mokra, jaz te bodem naučil, kaj se pravi ob vodi hoditi in noter pasti in poštenega človeka iz spanja vzdramiti in prestrašiti do smrti! — Hoj, ti mož povodnji, ki še plavati ne znaš, kdo si?“

Začne ga obračati in tresti.

Čez nekaj časa Kilijan globoko vzdihne, potegne sape, zavé se in spregleda. „Kje sem?“ vpraša začuden.

„Kaáj, ti, Kilijan?“ zarjove Boštjan od samega nedolžnega veselja.

„Tebe sem izvlekel iz vode? Ti ne znaš plavati? Majhno si bil še živ, ko sem te ujel za dolge cepelje. Ko bi jaz ne bil tukaj ležal, pa bi ti drevi že v nebesih spal. Čuješ, Kilijan, v nebesih bi spal“, kriči berač.

Kilijan se spomni zadnjih dogodkov. Sram ga je bilo, da ga je berač videl, ko je skočil v vodo. Videl je pa tudi rad, da ga je potegnil iz vode, kajti pod vodo je bilo že presneto mrzlo in temno . . .

„Samo jaz sem te otel smrti, saj pravim, ako bi mene ne bilo — fuč — fuč — Kilijana bi ne bilo več na svetu, in v Olševju bi ne imeli cerkvenika. Povsod pojdem in koder bom bernjal, bodem pravil, da sem te jaz izvlekel iz vode, in Olševčanke mi bodo morale dajati polna pergišča moke in še kaj družega, ker sem jim rešil cerkvenika, in to je menda dobro delo“, golči Boštjan in otepa z rokami. — „Kilijanček, zakaj se pa vendar ne naučiš plavati? Vidiš, kako je to slabo, ker ne znaš? Kaj, ko bi mene tu ne bilo? A? Sedaj bi te že Bog lasal za tvoje cerkveniške grehe. Nauči se plavati, saj ni tako težko, potem pa le hodi ob vodi, drugače pa ne, da zopet vanjo ne štrbunkneš. Oj, kako se bodo ljudje smejali, ko jim povem, kako sem te lovil po vodi!“

„Nikar ne pravi okrog, da se ne bodo ljudje norčevali iz mene! Sram bi me bilo,

ker plavati ne znam Ti bodem pa jaz nekaj dal za to, ker si me ujel pred smrtjo.“

Boštjan se hudomušno zareži, pa vendar obljubi molčati.

„Veš kaj, Kilijan, kar na solnce lêzi, da se malo posušiš. Tak ne smeš domov, da ne bodo ljudje brez mene izvedeli, da si se učil oblečen plavati.“

Kilijan uboga. Stegne se lepo po dolgem poleg berača, kateri mu jame na široko razlagati, kako dobro je, ako zna človek plavati . . .

Mrzla kopel je blagodejno vplivala na razburjene živce Kilijanove. Prijela se ga je veselost beračeva. Da bi se utopil, na to ni mislil več in srčno se je veselil in hvalil Boga, da ga je Boštjan izvlekel iz vode . . .

Enekrati se je obrnil, da bi se bolje sušil. Ko pa se je nekoliko presušil, vstane in gre domov, berač pa svojo pot potem, ko je prej Kilijanu še enkrat obljubil, da bode molčal.

Nekako potolažen je prišel Kilijan domov in to je Magdaleno prav veselilo, ker se je bala, da bi si res kaj ne naredil od žalosti.

Drugi dan je šel tudi v cerkev in opravljal tam svoj posel, kot bi se ne bilo nič zgodilo. Polagoma se mu je ohladilo tisto nesrečno hrepenenje po zakonu, in tudi na gospoda Martina ni bil več jezen. Samega sebe se je sramoval, da si je gnal vso stvar toliko k srcu. Sklenil je za trdno, z ženskami nič več opraviti imeti, naj so še tako zgovorne, naj se smejejo še tako prijazno. In ko je kmalu potem videl prihajati Pehtrančkovo Marjetico po vosek, zaloputnil in zapahnil ji je vrata prav pred nosom. Ubogal je tudi gospoda Martina in vzel bratovega sina k sebi.

Pehtrančkova Marjetica se je pozneje omožila. Vzela je nekega črevljarja. Ljudje so pa pravili, kako je grozno huda, da se mož ne sme nikamor ganiti, da ji mora pokoren biti, ji streči in še veliko družega. Kilijan pa, ki je vse to slišal, se je smejal dobrovoljno ter rekal:

„Sam Bog me je obvaroval in sv. Kilijan te vražje babe!“

Šel je tudi gospod Martin iz fare, in prišel drug gospod, ki ni nikomur branil ženiti se. Kilijan je pa vendar ostal samec in, ako ga je novi gospod vprašal, zakaj se ni oženil, se je nasmejal in rekel, da je bolje tako, in da se prav nič ne kesa.

Ljudje so sicer izvedeli, kako se je Kilijan kopal. Brbljavi Boštjan ni mogel molčati. Ali Kilijan se ni sramoval prav nič,

saj pravega vendar ni vedel nihče razun sestre, kateri je bil povedal vse šele čez dalje časa.

Polagoma so se sprijaznili ž njim tudi podružniški cerkveniki in se pobratili. O, sedaj pa že stopajo k njemu in ga prijateljsko vprašujejo:

„Kilijan, ali imaš kaj dela? Ali ti pomagamo?“

Prijateljici . . .

I.

Kadar sveža rosa
kane na poljane,
mnogo cvetja, mnogo
v mladem jutru vstane.

Kadar mlada zôra
nad gorámi vstaja,
vstaja siva megla
in čez plan odhaja.

Kadar zlato solnce
raz nebó posije,
polno je v življenju
mlade poezije.

Ti si rôsa mlada,
srca cvet vzbudila,
ti si zora mlada
mrak mi prepodila.

Ti si solnce moje!
Z nežno-močno silo
Tebe se je srce
moje oklenilo.

II.

Nocoj sem romala s Teboj!
In na življenja trudni poti,
smrt nama prišla je nasproti.
In jaz sem romala s Teboj!

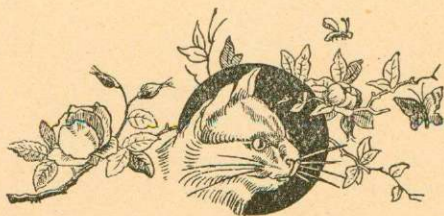
„O, naj s Teboj hitim od tod,
čez brod Karónov v tuje kraje!“
Ti šla si pred menoj smehljaje.
„O naj s Teboj hitim od tod!“

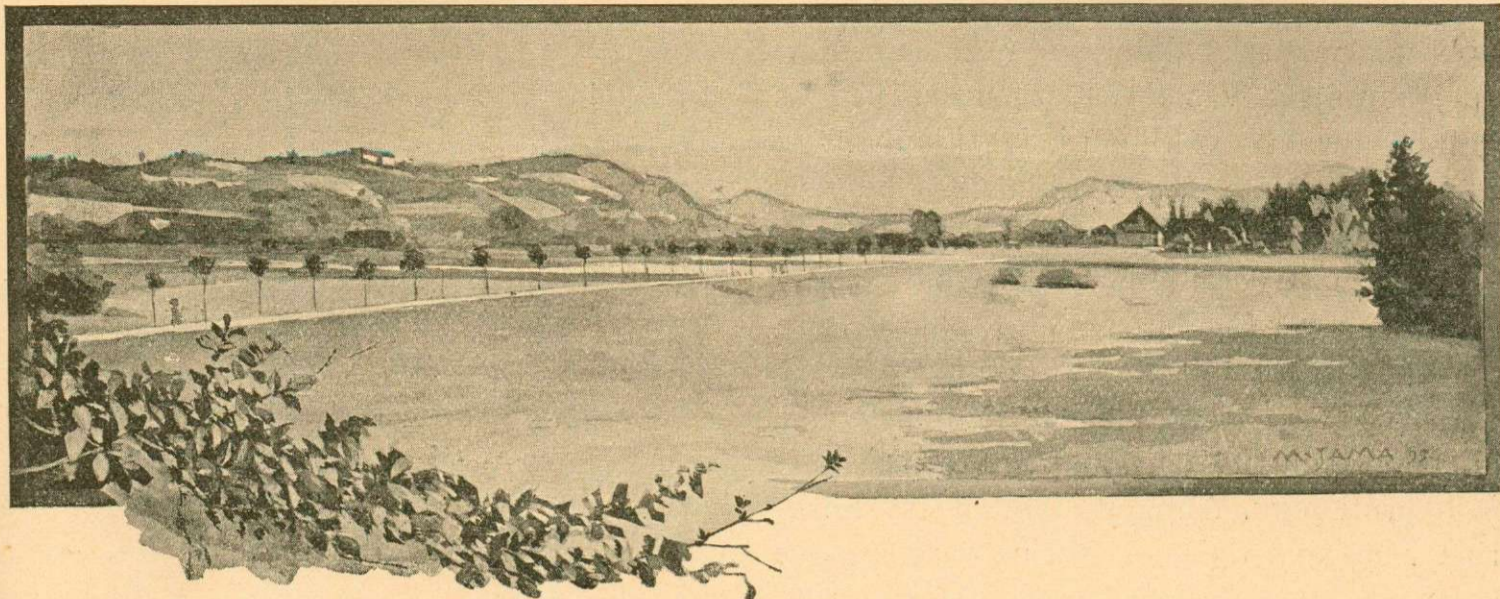
V objem sem pala Ti tedaj.
Pa so premáknila se vesla,
in ladja Tebe je odnesla,
a mene páhnila nazaj.

Ostala v svetu sama sem!
Ostala s srcem razdeljenim,
ostala z upom zamorjenim,
ostala v svetu sama sem! . . .

Oh ne! — Saj ne raztrga smrt
vezi srcá, vezi ljubezni! —
Dve duši, v Bogu nerazvezni,
tesneje le še združi smrt!

Ljudmila.

Gospesvetsko polje z južne strani.

Gospa Sveta.

Zgodovinsko-krajepisna črtica. — Spisal *Valentin Podgorc*.

Preminjajo se narodi, prestoli
se podirajo, cerkev pa ostane.

Napoleon.

Gospa Sveta je izmed najstarejših in najznamenitejših cerkvâ v Slovencih. Sicer je naša domovina že dolga leta poprej poznala blaženi nauk Kristusov, preden zgodovina govori o Gospé Sveti, a prve cvetlice krščanske je zatrla nemila osoda, in le tuintam še priča iz razvalin izkopan spomenik, da so tod hodili že v prvih desetletjih krščanske dobe naši blagovestniki. Čim večja so bila mesta, tem prej se je oznanovalo v njih krščanstvo, in gotovo so učenci sv. Pavla že mislili oznanjevati sveti evangelij mestom Sisciji, Celeji, Petoviju, Virunu in Temniji. Sv. Pavla list do Tesaloničanov¹⁾ priča, da je apostol v Solunu oznanoval krščanstvo in si pridobil precejšnje število vernikov in da se je vera od tod širila na vse strani. L. 52. je prišel tudi sv. Peter v zapadni Ilirik. Ali je bil sv. Pavel samo v Solunu? Pisatelji 2. in 3. stoletja trdé, da je hodil po vsi Iliriji, in škof Dorotej, ki je kot mučenik umrl l. 363., našteva ilirske škofije, v ka-

terih so bili učenci Gospodovi in sicer: „Silvan, ki je s Pavlom z besedo vero razširjeval, postal je škof solunski . . . Andronik, katerega se apostol spominja v listu do Rimljanov, postal je škof panonski (v Sremu), . . . Hermes je bil škof v Dalmaciji, in Klement v Sardiki.“¹⁾

Tega ne pripoveduje legenda, marveč zanesljiva zgodovina, kajti vojvoda Kocelj je pisal papežu Hadrijanu in ga prosil, naj sv. Metoda posveti v škofa sremskega.²⁾ Če so bili apostoli že v Sremu, prišli so gotovo tudi višje navzgor po Savi in po Dravi v velika rimska mesta naših deželâ. In res so se v virunskih razvalinah našli starodavni ostanki, ki pričajo, da se je že v rimski dobi tod molil Kristus. Našla se je podoba

¹⁾ Silvanus qui et ipse cum Paulo verbo servivit Thessalonicensium factus est episcopus . . . Andronicus, cujus etiam apostolus in ea quae ad Romanos est recordatur, Pannoniae (Sirmii) factus est episcopus . . . Hermes Dalmatiae episcopatum sortitus est, Clemens Sardicae factus est episcopus.“ (Huber, Geschichte der Einführung und Verbreitung des Christenthums I. 62.)

²⁾ Ut illum ordinaret episcopum in Pannonia in sedem Andronici apostoli, qui ex septuaginta fuit.“ Huber l. c.

¹⁾ Thess. 1. 8.

dobrega pastirja, vdolbljena v kamen, ki je zdaj shranjena v celovškem muzeju, podoba goloba z vejico v kljunu i. dr., ki jih hrani preprosta, za starine se zanimajoča kmetica — „die Zollfelderin“ — blizu Gospe Svete.

Selitev narodov je razdejala v 5. in 6. stoletju vse, kar so bili zgradili poprej Rimljani. — Kar je bil zgradil tod bivajoči rimski narod, je požrl plamen, in ljudstvo je ali izkrvavelo na bojnem polju, ali pa zbežalo proti jugu. Alipijev životopis sv. Severina nam živo opisuje strašne razmere one dobe. „Kraji, ki so zdaj prenapolnjeni z prebivalci, se bodo izpremenili v puščavo, in zlata željni sovrag bo razrival grobove mrličev“, tako je prorokoval sv. Severin, in Evgipij trdi, da se je to prerokovanje že izpolnilo l. 511.¹⁾

Koder je bival poprej v naših krajih Rimljan, se je naselil ob koncu 6. stoletja Slovenec. V dobi krvavih vojsk ni bilo mogoče blagovestnikom kaj izdatnega storiti za izpreobrnitev Slovencev. Divji valovi slovenskih in obrskih trum so se morali poprej pomiriti, narod je moral odložiti bojno orožje in poprijeti se mirnega dela, preden so mogli priti poslaniki cerkve oznanjevati nauk Kristusov.

V prvi polovici 8. stoletja so premagali Franki Bavarce, in združeni Nemci so začeli nadkriljevati osamljene Slovence.²⁾ Borut je prvi nam popolnoma znani koroški vojvoda. V boju zoper Obre je iskal pomoči pri Nemcih in prišel tako pod nemško nadoblast. Karat, Borutov sin, in Hotimir (Khetumar), njegov stričnik, sta morala iti na Bavarsko, da so ju tam krščansko vzgojili. L. 750. je umrl Borut. Na njegovo mesto so postavili Franki Karata, in ko je ta čez tri leta že umrl, je zavladal Hotimir. „Ta je bil goreč kristjan, ki je potoval vsako leto v Solnograd opravljat tam svojo pobožnost.“³⁾ Anonim namreč piše v knjigi „De conversione Carentanorum“, da so Nemci dali Hotimiru duhovnika Majorana, „ki ga je opomnil,

da ravno samostanu uklone glavo v božjo službo. In on je to storil in obljubil, da bo pri tej stolici služil. Tako je res storil in je vsako leto tam izpolnil svojo dolžnost.“¹⁾

Torej je duhovnik Majoran opominjal Hotimira, naj se udá solnograškemu samostanu — a da bi bil vsako leto romal v Solnograd — bi bilo vendar tudi za najbolj pobožnega vojvoda pretežavno, in tudi nevarno v tisti dobi, ko ni bilo dobrih potov. Tudi je imel takrat slovenski narod več narodnega ponosa kot pozneje. Če pravi naš vir o Hotimiru: „servitium reddidit“, ne moremo si misliti drugega, nego da je plačeval neko letno vsoto. Kjerkoli si mogočen narod podvrže soseda, hoče od njega imeti danj, ne pa, da bi prihajal vsako leto romat. Saj je moral nekoliko let pozneje Alkuin opominjati Arnona: „Bodi oznanjevavec vere, ne pa izterjevavec desetine!“²⁾ Tukaj je bil Nemeč v pričetku pač previden. Politika se je skrila za duhovski plašč in dala je plačevati „servitium“ samostanu, ne da bi bilo plačilo preveč sramotilno za Slovence — in da si pridobi duhovništvo za svoje namene. Brezimni pisatelj je moral imeti posebne vzroke, da naglašá, da je Majoran opomnil Hotimira, da se udá, da je temu obljubil službovanje in da je obljubo izpolnjeval: „sic et fecit“, in da je služboval vsako leto. Kronisti nam niso zapisali dosti važnejših reči; mاری je verjetno, da bi se temu pisatelju bilo zdelo tako važno romanje v Solnograd? Morda se sme soditi, da je posvetna oblast, ko je bil slovenski ptiček že v varni kletki, nehvaležno odslovila duhovništvo ter terjala „servitium“ zase, pisatelj redovnik solnograški pa je hotel za večni spomin v svojem spisu dognati pravico. A prejasno ni smel pisati, ker posvetna oblast tudi v tisti stari dobi ni ljubila resnice. „Minulo je nekaj časa; tedaj je prosil ime-

¹⁾ „Qui admonuit eum ad ipsum monasterium suum caput declinare in servitium dei. Et ille ita fecit ac promisit se ad ipsam sedem servituum. Sic et fecit, atque annis singulis ibidem suum servitium persolvebat.“ (Ankershofen, Handbuch der Geschichte Kärntens II. 115.)

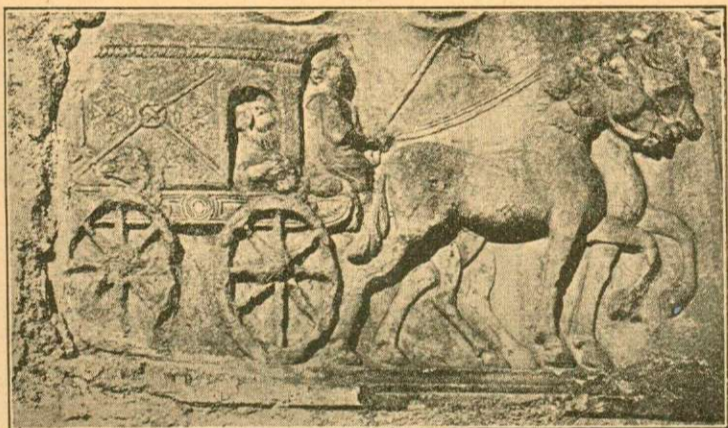
²⁾ Alcuini opera, Frobenius I. 104.

¹⁾ Huber I, str. 373.

²⁾ Šafařik: Slavische Alterthümer II. 318.

³⁾ Šafařik l. c.

novani vojvoda koroški škofa Virgilija, naj obišče vernike tistega naroda in naj jih utrdi v veri.¹⁾ A škof tej želji tedaj ni mogel ustreči²⁾, marveč je poslal mesto sebe škofa Modesta učiti tisti narod in ž njim duhovnike Vatona, Reginberta, Kozharja in Latina, diakona Ekiharda in druge klerike. Te je pooblastil, da posvečujejo cerkve in duhovnike. Ko so le-ti prišli na Koroško, posvetili so cerkev sv. Marije — to je Gospo Sveto —, neko drugo cerkev v liburnskem mestu ali pri Undrimah in še druge v mnogih krajih. Tam je ostal (Modest) do svoje smrti. Ko pa je umrl, prosil je Hotimir zopet škofa Virgilija, naj pride k njemu, če mu je mogoče. A ta je prošnjo odklonil, ker je nastal upor, ki ga „karmula“ imenujemo. Po daljšem

Starorimska pošta.
(Relief vzidan v gospevetsko cerkev.)

posvetovanju je poslal tja duhovnika Latina. Ker je pa nekoliko pozneje zopet nastal upor, je odšel Latin. Ko je bil upor zatrt, odposlal je Virgilij tja duhovnika Madalhoha in za njim Varmana. Ko je Hotimir umrl, nekaj let ni bilo na Koroškem nobenega duhovnika, dokler ni vojvoda Vladuh³⁾ zopet poslal k Virgiliju prositi, da mu pošlje duhovnikov. Tedaj mu je poslal duhovnike Heimona in Reginbalda in diakona Majorana z drugimi kleriki.⁴⁾

¹⁾ „In fide firmiter confortare“ — morda: naj pride deliti sv. birmo?

²⁾ „Minime adimplere valuit.“ Anonymus.

³⁾ „Valtunc“ tolmači Šafařík „Vladuh“.

⁴⁾ Kot „kuriozum“ naj navedem tu še Ankershofenov prevod, ki se glasi: „Dann bald darauf den-

Zgodovina pričetka katoliške vere v koroških Slovencih je nekako čudna. Hotimir je prosil Virgilija, naj pride sam na Koroško, a ta ni šel. Jabornegg misli, „da mu najbrže višjepastirska služba na Bavarskem ni pustila.“¹⁾ Ankershofen pa pravi, „da se Virgilij sploh ni mogel odzvati njegovemu vabilu.“²⁾

Prebravšemu tukaj navedeni dokument o izpreobrnitvi Koroške se vriva nehoté misel: Ali je škof, ki toliko prosečega ljudstva ne usliši, vreden svetniške časti? Velikim blagovestnikom, kakor so bili sv. Pavel, sv. Bonifacij, sv. Ciril in Metod, sv. Vojteh i. dr., bilo je najslajše veselje, hoditi od naroda do naroda in trpeti za Kristusa. In vendar se sv. Virgilij časti kot svet blagovestnik Koroške! Oglejmo si dokument natančneje. Dvakrat je Virgilija Hotimir prosil, naj pride sam, in za Hotimirom ga je prosil Vladuh, naj mu pošlje duhovnikov. Slovenska kneza sta morala tedaj imeti v Virgilija največje zaupanje. Prepričana sta bila, da je Virgilij katoliški škof in iskren prijatelj slovenskega naroda. A zakaj ni prišel? „Minime adimplere valuit“, nikakor ni mogel, ali da v jasni besedi povemo: Za nobeno ceno ni smel!

Že pri Šafaříku najdemo zato primeren razlog: „Teselj II., vojvoda bavarski, si je hotel Koroško podvreči; vojaki in duhovniki naj bi mu bili pri tem pomočniki.“³⁾ A da se to ravnanje bolje ume, pogledjmo, kaj se je godilo na Bavarskem nekaj let

selben Priester Grimo, dann den Priester Duplitter und Majoran und mit ihnen mehr andere Cleriker. Abermals sandte er den Priester Gozhar, dann Majoran und Augustin und weiter den Reginbald und Gundharius.“ (Ankershofen l. c. 114.)

Kako površno se čestokrat prevajajo najvažnejši zgodovinski spomeniki, priča nam tudi ta prevod. Original pravi: „Misit iterum ibidem eumdem heimonem et duplitterum.“ Naš zgodovinar pa je predstavil te besede tako: „Poslal je tja zopet Heimona in Duplitera“ — in še nihče se menda ni izpodteknil nad tem prevodom.

¹⁾ v. Jabornegg: Archiv für vaterl. Geschichte XI. 79.

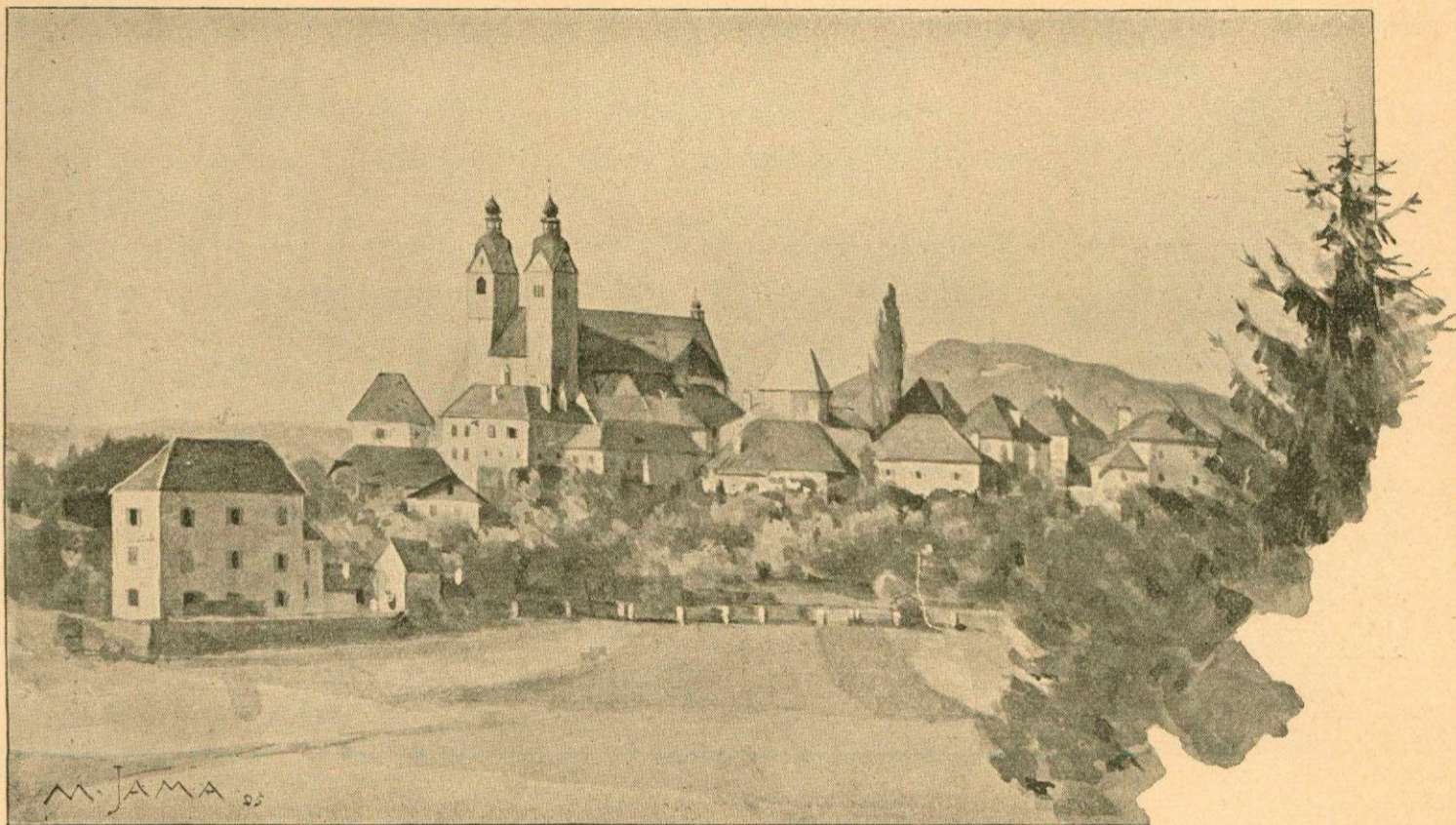
²⁾ L. c. III.

³⁾ Šafařík l. c. 319.

poprej. Gfrörer¹⁾ nam temeljito opisuje v životopisu sv. Ruperta žalostne razmere bavarske in solnograške. „Leta 739. je prišel sv. Bonifacij na Bavarsko utrjevati pravo vero in izganjati ljudi, ki so zapeljevali narod. Zakaj nekateri so se brez pravice obnašali kot škofje ter se polastili duhovniške oblasti. Bonifacij je odpravil krivo vero, odstranil nevedne duhovnike in posvetil nove škofe. Bonifacijev naredbi pa je slovesno potrdil papež Gregor III. in zavrnil staro duhovščino in stare škofe, ki niso redno živeli.“²⁾

je bila pa oženjena duhovščina res po volji, kakor vsem samooblastnim vladarjem, ki so toli nespametni, da ne spoznajo, kako potrebna je svobodna cerkev. L. 740. so bili taki nemiri na Bavarskem; Borut je umrl l. 750., in med tem je bila oblast Pipinovcev še rastla, in kakor poprej po Bavarski, tako so zdaj segali po Koroški z istimi sredstvi: z orožjem in z duhovščino, ki bi bila posvetni oblasti popolnoma udana.

Torej Virgilij ni smel na Koroško, ker bi bil tam iz ljubezni do vere, katere ozna-

Gospa Sveta.

Franki so Bavarce krotili z angleško duhovščino, ki je bila tedaj oženjena, kakor dandanašnji ruski in grški popje. Katoliška cerkev pa je od svojega svečeništva redno zahtevala brezženstvo, kajti duhovnik mora biti ljudem zgled! Kristus je tako učil: Kdor hoče biti moj učenec, naj zapusti vse! Božja naročila pa so bila svetu vsikdar v blagor. S svojim deviškim duhovništvom je cerkev izpreobrnila ves svet in se uspešno ustavljala prevzetnim mogotcem. Pipinovcem

novavec je bil, podpiral frankovske nakane. „Mesto njega je bil poslan škof po imenu Modest in z njim Vato . . . Tem je dal oblast posvečevati cerkve in duhovnike po cerkvenih določilih in jim je zagrozil, naj ne storé ničesar, kar nasprotuje dekretom sv. očetov.“¹⁾

Listina piše: „misso — dans“. Morda ti dve besedici nista slučajni; morda pomenita,

¹⁾ Gfrörer: Geschichte der deutschen Volksrechte I. 313.

²⁾ „Extra ordinem ecclesiasticum viventes.“

¹⁾ Sed sua vice misso suo episcopo nomine Modesto et cum eo watonem etc. dans eis licentiam ecclesias consecrare et clericos ordinare juxta canonum definitionem nihilque sibi usurpare quod decretis sanctorum patrum contraheret.“

da je poslal Modesta kdo drugi, on pa mu je moral dati potrebno jurisdikcijo. Našo misel potrjuje grožnja, naj posvečuje Modest duhovnike „po določilih kanonov in naj se ne predrzne kaj ukreniti, kar nasprotuje dekretom cerkvenih očetov“. Zakaj nam anonimni pisatelj to-le navaja? Redovniki tiste dobe niso bili kakor današnji časniki; njihove besede je treba tehtati kot zlato!

Kakor nekoliko let poprej sv. Bonifacij, se tukaj sv. Virgilij bori zoper neke pregrehe, ki so se morale čestokrat goditi zoper cerkvene postave. Glavna pregreha je bila, da so se vrivali tuji duhovniki iz Angleške in Bog ve odkod še, ki so služili Pipinovcem kot politični pomočniki, ljudstvu pa so dajali slab zgled. Modest pa je bil boljši kot tisti, ki je njega morebiti Virgiliju vsilil. Ostal je na Koroškem do svoje smrti in posvetil je mnogo cerkvâ. Svetega nadškofa lepi zgled je posnemal in njega se je oklenil, kakor bršljan hrasta. Časten naj mu bo spomin!

Po Modestovi smrti je poslal Virgilij na Koroško presbitera Latina „po posvetovanju“, pravi naš vir. Misijonar Latin je namreč imel na Koroško dolga in težavna diplomatska pota. In Virgilij je imel prav, da se je obotavljal in šele po skrbnem posvetovanju odposlal Latina. Anonim namreč pravi, da je nastal na Koroškem upor kmalu potem, in Latin je zbežal.

Po Latinovem odhodu se je „karmula“ pomirila, in zdaj je odposlal Virgilij drugega misijonarja Madaloha.

Po Hotimirovi smrti je prosil Vladuh (Valtunc) misijonarjev, in Virgilij je odposlal Heimona in Reginbalda, ki sta bila duhovnika, in diakona Majorana. In ne dolgo pozneje je poslal zopet tistega Heimona, in in zopet enkrat „duplitterum“, ne „Duplitera“, kakor prevaja Ankershofen, marveč v tretjič Heimona in ž njim duhovnika Majorana.

To ravnanje Virgilijevo se bi dalo morda tako-le razlagati: Virgilij je poslal Heimona, vlada mu je pa vsilila Reginbalda. Reginbald je moral biti prvemu slab tovariš, kajti dva-

krat ga je izgnal — s pomočjo vlade, a Virgilij ni odjenjal, poslal je zopet in zopet Heimona (iterum et duplitterum). Slednjič je morala vlada vendar odjenjati; morda je pretila tudi nova „karmula“ — in Virgilij je zdaj izročil vodstvo koroških misijonarjev Heimonu in Majoranu, ki je bil prej diakon, zdaj pa duhovnik. A nemirov še ni konec. Heimon je moral odstopiti, in na njegovo mesto je stopil stari Modestov tovariš G o z h a r, kateremu sta bila pridana Majoran in novi misijonar Erchanbert. Za temi sta nastopila Reginbald in Reginhar, in pozneje Majoran in Avgustin in pozneje Reginbald in Gundhar. Tako se v teku dvanajst let ista imena ponavljajo deloma po trikrat. Tolikokratno menjavanje gotovo ni slučajno. Zato smemo sklepati, da so bile v tem času politične razmere jako zamotane. Jasneje Anonim ni smel pisati, ker je bila tedaj državna cenzura neusmiljena, a povedal je dosti, da spoznamo tedanje razmere.

Vse te izpremembe so se vršile v Gospé Sveti, ker ta cerkev je bila sedež podškofa Modesta in njegovih naslednikov. V takih razmerah se je povzdignila Gospa Sveta v versko ognjišče za slovenske pokrajine.

L. 784. je umrl Virgilij, in naslednik mu je bil odločni škof Arn on. Ta ni bil več Pipinovcem nevaren. Prišel je na Koroško, ne naprošen od vojvod, marveč na naročilo Frankov. Frankovska oblast je bila tako daleč dozorela, da se „karmule“ več ni bilo bati.

Ker pa je imel Arn on preveč opravkov, dal mu je Karol Veliki drugega podškofa (choro-episcopus) Theodorika. Ta in njegova naslednika O t o n in O s v a l d so bivali bržkone v Gospé Sveti. Karol Veliki je dal Arnonu podškofa Arama.

Ustanovitev podškofov ni bila v tedanjih razmerah povsod srečna, ker so bili od svojih pravih škofov preveč neodvisni in je zaradi tega trpela cerkvena disciplina.¹⁾

¹⁾ Pr. Gfrörer, Kirchengeschichte III. 2. 838.

Brez dvojbe razmere niso bile povsod enake, in ne bomo trdili, da so bile na Koroškem razmere tudi tako slabe, dokler za to nimamo veljavnih dokazov. V državi Karola Gologlavega so odpravili podškofe leta 849. na pariškem shodu, in gospelsvetsko cerkev je dal Ludovik Nemški že l. 861. solnograškemu nadškofu v last. Ta je tedaj razpolagal s premoženjem gospelsvetskih podškofov — ker jih več ni bilo.

Sicer navajajo zgodovinarji še pozneje v pričetku 10. stoletja gospelsvetskega podškofa Gotaberta¹⁾, ki je dobil od nadškofa Adalvina med drugimi posestvi tudi cerkev gospelsvetsko l. 927. kot svojo dosmrtno last. Gotbert se je prikupil tudi Otonu I., ki je dal l. 945. nekaj posestev gospelsvetski cerkvi. Za Gotabertom ni bilo tod podškofov.

Toliko nam poroča zgodovina o starih časih Gospe Svete.

Blizu Gospe Svete je stal ob karnski gori nekaj grad koroških vojvod. Ni torej čudno, da je vesele in žalostne dogodke v zgodovini teh vojvod čutila tudi gospelsvetska cerkev. V prvi vrsti nas zanimajo lepi običaji pri vmeščevanju vojvod.

Ti običaji so silno zanimivi za nas. Iz njih vidimo, kako je v srednjem veku vojvodska čast izrastla iz ljudstva in kako se je ljudstvo zavedalo, da je njegov vojvoda le nositelj ljudske oblasti. Nam Slovencem pa pričajo ti običaji o veliki veljavi, katero je imelo slovensko ljudstvo pred tisoč leti na koroški zemlji.

Menih, ki je te-le običaje še videl, nam jih opisuje tako²⁾:

„Meseca kimavca l. 1286. je bil Meinhard po starih običajih slovesno povzdignjen na vojvodski prestol. Ob vznožju Koroške gore³⁾, blizu cerkve sv. Petra (Karnski grad) je na polju neki kamen. Na tega se vsede preprost kmet, v katerega rodbini se ta posel podejuje. V eni roki drži riklastega⁴⁾ bika, v

drugi tako kobilo. Nepremično sedi tam v kmetiški obleki, s kmetiškim klobukom in s kmetiškimi čevlji. Zdaj pride knez z deželnim praporom, ž njim plemiči in vitezi, ki mu slečejo dragoceno obleko. Kneza potem odvede mož, ki je to službo podedoval, strani, ter mu dá plašč, klobuk in srajco iz sive volne ter čevlje z jermeni, kakor jih nosijo kmetje. V roke dobi palico, in v ti opravi pride zopet v zbor. Goriški grof, ki je paladin dežele, stopi vojvodu na stran z dvanajestimi bandercii.

Drugi grofje, v prvi vrsti grof Tirolski, ki je obenem deželni grof, z gospodi in plemiči sede okoli njega s svojimi znamenji in s svojim okitom. Na kamnu sedeči kmet pa reče v slovenskem jeziku: „Kdo je tisti, ki prihaja?“ Okoli njega sedeči ljudje odgovoré: „Knez dežele je.“ Potem pravi kmet: „Ali je pravičen sodnik, ki išče blagor dežele in prostega rodu, tako da je vreden vojvodstva? Ali ima sveto vero in jo bode branil?“ Na to odgovorijo vsi: „Je in bo.“ Kmet pa nadaljuje: „Po kateri pravici, vprašam, me hoče pregnati z mojega kamna?“ In vsi odgovoré: „Za šestdeset denarjev, za pisane živali in za obleko, v katero je oblečen. Tudi dom ti bo oprostil davka.“ Nato udari kmet kneza lahko na lice in mu ukaže, naj bo dober sodnik. S sedeža vstane ter dá prostor knezu, živali pa vzame zase. Zdaj se vojvoda postavi na kamen, v roki drži svetli meč, se obrne na vse strani, vzdigovaje orožje v znamenje, da hoče biti vsem pravičen sodnik.

Še sledeče pripada k tem običajem: Vojvoda izpije požirek vode iz kmetiškega klobuka, da bi narod to videl in ne želel vina, v katerem je pijanost, in da bi bil zadovoljen s pridelki domače zemlje. Kar pa slovenski jezik zadeva, v katerem vse to govori, je knez zavezan, pred cesarjem zagovarjati se v slovenskem in ne v drugem jeziku, kadar ima kdo zoper njega kako pritožbo. — Potem prižge nekdo, ki ima to pravico, veliko gromado knezu v čast, kar pa sicer ne spada k temu pravnemu običaju.

¹⁾ Archiv für vaterl. Geschichte 1867, str. 32.

²⁾ Joannes Victoriensis p. 90.

³⁾ Gora sv. Urha pri Gospé Sveti.

⁴⁾ Riklast = scheckig.

Z gore gre vojvoda v soljsko cerkev¹⁾, ki je imela nekdanj škofovsko čast in je bila podložna lorški (Lorch) cerkvi, katera je bila prestolnica 14 cerkvâ. Tukaj poje ali škof ali kak častitljiv prelat slovesno sveto mašo v prisotnosti drugih prelatov dežele in blagoslovi, kakor je v obredniku naročeno, kneza, nosečega še kmetiška oblačila. Kakor hitro je pa minula velika maša, se odda kmetiška obleka beračem po naročilu ključarjev. Knez pa obleče krasno opravo in se podá k obedu, kjer opravljajo svoj posel maršal, komornik, truhses in točaj z vso skrbjo. Od obeda odide knez na soljsko polje²⁾, kjer mu je pripravljen sodnijski stol, da sodi po pravici vse pritožbe. Tukaj odaja tudi deželske fevde, ki so mu bili v teku let zapadli nazaj. Sicer je pa Meinhard vse te obrede preložil v svoj Tirolski grad.

Victoriensis razlaga te običaje tako-le: „Ti običaji pri vojvodskem vmeščanju imajo trojen pomen. Knez pride v kmetiški obleki, in vprašajo ga po krščanski veri, in po krstni milosti, a on potegne svoj meč! Prvo kaže vojvodske dolžnosti: Koroški vojvoda je državni lovski mojster in potrebuje na svojih potih po prepadih, gorah in dolinah take obleke in palice za oporo. Njegova dolžnost je tudi, da redi lovske pse za cesarja, kadar pride na lov. Pisana živina po-

¹⁾ In Solio — Maria Saal — Gospa Sveta.

²⁾ Zollfeld — gospešvetsko polje.

meni prebivalce dežele, ki s temi živalimi obdelujejo rodovitna, a za obdelovanje težavna tla.

Drugič se zaznamuje skrivnost svete vere in način, kako je prišla v narod. Kajti l. 790., ko je bil Karol Veliki cesar, Ingo vojvoda koroški, Virgilij in Arnon pa škofa solnograška, povabil je Ingo na obed vse svoje poslanike, plemiče in sužnje. Plemičem je dal ponuditi kruha daleč proč od svojega obličja kakor psom, in vina jim je ukazal prinesiti v rjavih vrčih. Kmete pa je posadil k svoji mizi in jim je dal jesti iz dragocene zlate in srebrne oprave, češ: Kmetje so preprosti, zvesti in čisti, posvečeni po krstu in v veri utrjeni, plemiči pa so nečisti in omadeževani z nezvestobo. Ko so plemiči to izprevideli, so prihiteli vsi za vero vneti in so prosili svetega krsta. Zato je pa vojvodsko vmeščevanje prihranjeno preprostim ljudem in ne plemičem. Tretje znamenje kaže knežji sodnijski poklic, ki naj bi bil ljudem branitelj in zagovornik, kakor je Makabeju rečeno: „Vzemi sveti meč kot božji dar, s katerim bodeš podiral nasprotnike mojega naroda.“

Zgodovinsko poročilo vetrinjskega opata in njegovo razlaganje prelepih obredov je pa precej površno. Še bolj obžalujemo, da se še do zdaj nikjer ni našel obrednik, ki bi nam do besedno sporočil krasni staroslovenski običaj pri vmeščanju koroških vojvod. (Konec.)

V sobici tihi . . .

V sobici tihi
s tajnimi vzdih
pravil sem pesmicam,
kak me začaralo,
kak me prevaralo
dekle je mlado . . .

Tiho . . . Poredno le
vpil je moj škorec,
z glavo kimaje:
„Ti — norec!“ . . .

Leo Levič.

Do zmage!

Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.

Predomének.

Novi urednik „Dom in Svet-ov“ za leposlovje je listal po dosedanjih letnikih, da bi si živo poklical v spomin, kaj je že vse podal „Dom in Svet“ svojim bravcem pod skrbnim vodstvom nenadomestnega rajnega urednika. To je sicer prav storil. Zakaj ne samo tovarniško in drugo blago se rado po večkrat proda — tudi v slovstvu se, zlasti kakšen drobiž, včasih prinese še enkrat na mizo. Zato mora urednik imeti vse v „evidenci“, kakor pravimo. Toda nesreča je hotela, da je novi urednik pri listanju zadel tudi ob tisti ponesrečeni „Epilog“ k spisu „V zori in boji“¹⁾, s katerim je priobčevalatelj l. 1897. ustavil priobčevanje nekih prijateljevih pisem. Zgoraj zapisanemu niti na um ni prišlo, da bi še kdaj nadalje razkrival svetu bolečine svojega prijatelja Ivana, ker se drži klasiškega reka: „Quieta non movere!“ A glej nezgode! V tistem „Epilogu“ stoji tudi zapisano, da hranimo še nekaj pisem Ivanovih. S temi besedami je bila v trenutku zapečatená usoda priobčevavčeva. Kajti kakor kakšen zvit jurist se je baš njih oklenil urednik ter prosil še ostalih pisem „instanter, instantius, instantissime“. Ko pa prošnja ni izdala nič, je zahteval, češ: Ona pisma so bila namenjena „Dom in Svetu“ vsa, brez „pridržka“ — ergo mu gredó vsa! — A še bolj nego ta zahteva, je vplivalo na priobčevavca predbacivanje urednikovo, da, če se ne objavijo še Ivanova pisma z vseučilišča, ostane I. del, ki obsega gimnazijska leta, truplo brez glave, ali, kakor pravijo učenjaki, ostane „torso“. Te spake pa se je treba ogibati v slovstvu! Tako tedaj je izvlekel novi urednik naslednja pisma sam na dan. Cenjeni bravci naj jih smatrajo

kot II. del „Vzorov in bojev“, vso odgovornost zánja pa nôsi — urednik!

Mej pismi iz gimnazijske dobe in naslednjimi bo pazni čitatelj zasledil velik razloček. Tam brezskrbna veselost, samo kipeče življenje, le redko omračeno s kakšnim črnim oblakom; bili so boji..., a vzori so svetili skozi temo in metež s tako silo, da naš znanec ni zašel na napačna pota. Ohranil si je najdražji zaklad, ki ga ima človek na svetu — sv. vero. A sedaj? Vse drugače. Z žalostjo boš gledal, kako se tvoj znanec nekaj časa bori, bori, a ker si ran ne celi tam, kjer se edino morejo, pade v boju in leži mrtev precej časa, to se pravi, giblje se med „starimi“ — in novimi — „hišami“ kot živ mrlič med mrlič, dokler ne vzdrami tudi njega še o pravem času klic Tistega, ki je zaklical pred toliko in toliko sto leti nekemu drugemu mladeniču: „Adolescens, tibi dico: Surge!“ Kako je prišlo vse to, in kaj je sledilo, o vsem bodo govorila pisma.

I.

„Zrel!“

V Ljubljani, 8. mal. srpana 188.

Ljubi oče!

„Zrel!“ Roka mi še drhti od veselja, ko Vam to pišem. Toliko hvaležnosti do Vas še nisem čutil nikoli v svojem srcu, ko danes, ljubi oče! Beseda, ki mi je letos celo leto šumela po glavi; beseda, ki pomenja cilj vseh teženj gimnazijskega dijaka — danes sem jo slišal, danes je veljala tudi meni. Dopoldne sem sedel pri zeleni mizi, z menoj pa še trije sošolci, mej njimi tudi Domen, o katerem sem Vam pravil že večkrat. Še predpoldnem smo končali. Po kratkem posvetovanju nam je izpraševalna komisija naznanila uspeh: vse štiri so nas spoznali za

¹⁾ „Dom in Svet“ l. 1896., 1897.

„zrele“, dva celo „z odliko“, Nemca F. in — Vašega Ivana.

Nepopisen je bil vtisk tega naznanila. Kri mi je šinila v glavo od veselega razburjenja, in bal sem se skoro, da se mi bo zvirtelo v glavi. „Zrel! Zrel!“ Torej ves strah, vse skrbi, vse je pri kraju, prvi cilj mojega življenja je dosežen! Kar je izrekov slavnih mož, nobeden še ni name napravil tolikega vtiska, ko edino ta besedica: „Zrel!“ Najrajši bi bil poskočil od tal do stropa vpričo profesorja, ki nam je v ime komisije prinesel to veselo sporočilo. No, tega sicer nisem storil; vendar srce mi je plalo s silo lokomotive v prsih, tako, da sem kar zletel po stopnjicah. Koliko tisočkrat sem jih bil prej v osmih letih premeril, a s takimi čuvstvi — nikdar! Ti hodniki, sicer tako dolgočasni in težki, danes kakor da so sami drevoredi! In ti sivi zidovi naše gimnazije! Prej so gledali vedno nekako grozeče na nas, in kakor vzdih se mi je včasih zdelo, da slišim iz vsakega kota. A danes? Kakor da se veselé z nami, ti stari očaki: nič groze več, nič strašnega nimajo na sebi! — Ko drevimo tako vsi štirje iz drugega nadstropja v prvo, pride nam nasproti s svojim „olimpijskim“ mirom — naš stari gimnazijski sluga. Najrajši bi ga bil kar objel, tega častitljivega starčka! Kolikrat je prinesel v razred razna naznanila od ravnateljstva, prijetna in neprijetna! In s kakšno skrbnostjo je prinašal fizikalne aparate pred strmeče mlade učenjake! In sedaj se bomo ločili od njega. Koliko maturantov bo še neki učakal? Nehoté sem danes prijel za klobuk in se odkril starčku. V slovo! In tam je visel slavnoznaní „zvon sile“. Kako ne bi danes pogled vsaj za trenutek šinil k njemu? Bil je izraz nekakšne maščevalnosti, ko je Domen vzkliknil: „Adijo, zvonec! Danes in — nikoli več!“ Taka je hvaležnost sveta!

A propos! Hvaležnost! Res, sram me je, da se nisem sam spomnil neke važne dolžnosti. Opomniti me je moral šele Domen. Ko ga namreč pred gimnazijo vprašam, kam pojde danes kositi, da-li po navadi v „Ljudsko kuhinjo“, mi odgovori: „Najprej grem danes

v — cerkev. Po takem dogodku Boga pozabiti — ne bi bilo lepo. In ti?“ Šel sem z njim. „Poglej“, izpregovori med potjo, „ali ni Bog dober? Skoro vsako leto nam je umrl kakšen sošolec; kaj ne bi bilo tudi tebe ali mene lahko zadelo kaj takega? Ali nas ni Bog čudovito podpiral, vkljub naši nehvaležnosti?“ — V cerkvi sem se spomnil, da imam zahvaliti mnogo, mnogo tudi Vam in materi. Še par dni moram počakati, da pridejo na vrsto vsi, ker potem šele dobimo zrelostna izpričevala. Tedaj pa nemudoma pohiti k Vam domov

Vaš

Ivan.

II.

Najslovesnejši trenutek. — Zadnji-krat vsi skupaj. — „Autodafé.“ — „Abiturientom.“ — Sanje. — Slike.

Ljubljana, 15. mal. srpana 188.

Ljubi prijatelj!

„Končano!“ — kličem danes tudi jaz s pesnikom. A takoj moram pristaviti z istim pesnikom: „Ne!“ — Zakaj tudi meni se vsipljejo v glavo vedno novi roji raznih skrbi in misli: Kaj sedaj? Kam se obrnem sedaj, sicer že vem in ne dvomim nič več, toda kako se bo živelo tam, „that is the question!“ Vendar za sedaj še proč s skrbmi! Najlepše počitnice, kar jih ima dijak, počitnice po maturi, so tu, in jaz naj bi se udajal skrbém? Saj smo mladi, in Prešeren poje, da

mladosti jasnost vendar misli take
si kmalu iz srca spodi in glave,
gradove svitle zida si v oblake,
zelene trate stavi si v puščave . . .

Naš Domen sicer pravi, da v besedah „misli take“ tičí velik opomin Prešernov, namreč, da naj si mladina vse nespodobne, nesramne, umazane, grde misli izbije iz glave in srca, zlasti — srca, poudarja Domen, — a poznamo ga vsi, in zato mu ne zameri nihče več, ako tako zavija vrat pesniku. Sicer pa tudi ni časa, vdajati se žal-mislím: vsak trenutek nam prinese sedaj kaj novega, nepričakovanega, veselega. Tako n. pr. včeraj

popoldne, ko smo dobili vsi skupaj zrelostna izpričevala! Prijatelj, rečem Ti: to je bilo nekaj slovesnega! Ko je Aleksander Veliki po nebrojnih slavnih zmagah, pridobivši si vse čarobne zaklade starega perzijskega kraljestva, delil v Babilonu ali kje že svojim zvestim vojakom kraljeve odlike kot plačilo za vse prestane težave, — jaz mislim, da oni trenutek niti od daleč ni bil tako svetovno-imeniten, kakor včerajšnje popoldne, ko je nam abiturientom ljubljanske gimnazije, samim vzor-junakom, sam deželni šolski nadzornik delil zrelostna izpričevala kot plačilo za vse težave osmih dolgih gimnazijskih let! Pa tudi res ni bila šala. Premisli, 70, reci: sedemdeset nas je bilo pred osmimi leti vstopilo skupaj v prvi razred, in koliko nas je prišlo skupaj do mature? Napoleon, kot dober matematik, je včeraj, ko smo čakali izpričeval, to slovesno konstatiral: bilo nas je samo še 10, reci: deset, torej ena cela sedmina! „Fantje“, vzkliknil je pri tej statistični opazki Ižanec, „gimnazija je še hujša, ko ribniško rešeto: grozno prerešeta ljudi.“ „In vendar ostane še dosti plev“, zamrmra Domen, vedno zvest svoji vlogi. „Pustite sentimentalne misli“, zavpije Pavlovščak, „glejmo raje, da napravimo nocoj imeniten ‚krok!‘“ — V tem vstopi nadzornik z vsemi gg. profesorji. Po kratkem uvodu: da ostavimo zvesti vzorom, ki smo si jih ustvarili v dijaških letih, da delajmo tudi v širnem svetu, na vseučilišču, čast zavodu, ki ga sedaj zapuščamo, in da bodo naši dosedanji učitelji — o tem bodimo prepričani — sočutno spremljali naše stremljenje v daljnem svetu itd. — nam začne deliti izpričevala. Ne vem, kako je bilo Tebi tedaj pri srcu, a jaz moram reči, da sem krčevito stisnil tisti košček papirja! — Ti si torej tisti čudoviti „potni list“ za akademično življenje? — izustil sem nehoté, ko sem naglo preletel njega vsebino.

Sicer so bili pa drugi podobnih misli in čuvstev: nekaterim so se tresle roke, ko so zgibali tisto skrivnostno polo, prav kakor kakšnemu skopuhu, kadar šteje denar. Najbolj miren je ostal sevé tudi sedaj Domen. Kakor bi njega vse to čisto nič ne brigalo!

— Edino, kar je pripomnil, so bile besede: „Osem let sem služil, pa sem to-le cunjo prislužil!“

Izpričevala so bila hitro razdeljena — slavna izpraševalna komisija zapusti sobo, mi se vsujemo skozi vrata. Bili smo zadnji-krat vsi skupaj! „Ni je stvari, ki bi nas še kdaj mogla združiti vse“, modrovala sva s Samom.

„Z Bogom, fantje, če se ne vidimo več!“ zakliče Strašán, edini iz celega razreda, ki se je oglasil za „pomorski komisariat“. Pravil je večkrat, da „njega up je šel po vodi“, in zato mora „jadrati za njim“. Najbrže bo izmej vseh nas videl največ sveta.

„Srečno jadraj po svetu!“ odvrnemo mu drugi. Sicer smo pa abiturientje vsi nekam podobni mornarjem: s polnimi jadri najlepših upov jadramo v svet — in s polomljenimi, razbitimi se vrnemo morda kmalu k bregu — vsakdanje proze . . .

Pred gimnazijo še malo postojimo. Ižanec slovesno zapali smodčico, puhne enkrat, dvakrat proti starim gimnazijskim vratom, potem pa reče s ponosom: „Gospoda moja, zdaj se je pričela akademična svoboda!“

„Sedaj storiš lahko kar, kadar, kakor in koder hočeš“, razlaga Coklar.

„Contra!“ upira se Domen, „božje postave so še nad vami!“

„Domen, veš kaj, zdi se mi, da ti nisi samo zrel, ampak tudi že sajast“, odvrne Ižanec.

A zamere na nobeni strani! Velikodušni smo, in v nas prihaja že velikomestni duh.

Običajnih „valét“ nismo napravili. Nemci so se prvi odcepili od skupnosti in odrekli udeležbo. Torej vse prijateljske vezi, ki so nas vezale, so bile le navidezne, le iz potrebe, da smo si skupno pomagali? Spoznanje prihaja . . .

Sicer so se pa naši Nemci sinoči zabavali sami med seboj. Waldner jih je povabil na svoj lepi vrt, ki ga imajo za hišo. Nekoliko smo izvedeli danes, kaj so imeli. Zažigali so knjige. Waldner je zapalil najprej veroslovje Wapplerjevo in cerkveno zgodovino Kaltnerjevo. Nekateri so metali v ogenj Cicerona,

Horacija, Demostena, Močnikovo aritmetiko i. dr. — S posebno naslado je danes pripovedeval „Dr. Stoff“, kako so se listi Wapplerjevega veroslovja neusmiljeno zvijali v plamenu ter prosili milosti, a zastonj! Nihče se jih ni hotel usmiliti. Da je Waldner res to storil, je popolnoma verjetno; saj je že davno pravi pravcati brezbožnik. Vendar smešno je, znašati se nad knjigami: knjiga vendar ne more nič za to, če on tako sovraži vero! Vzrok mora biti drugod . . .

Imenitni smo pa res abiturientje! Pomisli le: Sinoči je objavil ljubljanski dnevnik uvodni članek z napisom: „Slovenskim abiturientom v preudarek!“ V njem pravi, da ves slovenski narod gleda v tem trenutku na nas, ves narod, zlasti ob mejah, pričakuje, da mu bomo v pomoč kot izobraženi odvetniki, sodniki, zdravniki, profesorji i. t. d.; dolžnost naša da je, da ne izgubljam na vseučilišču svojega časa, kakor žalibog mnogi sinovi majke Slovenije, ampak da hitro izvršimo študije, ker narod hitro, brzo potrebuje naše pomoči, sicer pridejo tujci in zasedejo mesta, ki bi morala biti slovenska posest. Res, lepe misli, in dobro nam je delo, ko smo, kar se nas je zbralo zvečer pri „Zvezdi“, skupno čitali velevažni poziv.

Res, prava čuda dela matura! Kar čez noč postaneš važen faktor v narodnem življenju. Pa tudi sicer nas je matura popolnoma predrugačila. Čutimo se, da smo „gospodje“. „Herr“ je sedaj naš oficialni naslov v bodočem akademičnem življenju. Celo tako nas je „omečila“ matura, pomisli, da smo „pod“ svojo častjo smatrali, napraviti tisto, kar smo si svečano obetali dve leti: da bomo priredili precej tisto noč po razdelitvi izpričeval slovesno „mačjo godbo“ profesorju, ki nas je tako neusmiljeno mučil s prekrasno vedo Pitagorovo. Zopet dokaz za slavni izrek: „Honores mutant mores!“ — Tudi oficialnega „kroka“ ni bilo sinoči. Večina je bila pretrudna in prezaspana, le Ižanec in Žanjec sta menda prevračala sama klopi po „Zvezdi“. Ižanec je pa imel sinoči tudi jako srečen pesniški trenutek. Zložil nam je „krokajoč“ mimo gimnazije abiturientsko himno, ki se

bo vsaj za letos prijela, kajti danes jo znamo že vsi. Sicer pa ni težka. Začne se z visokopesniškimi besedami: „Kaj pa nam morejo?“ Odgovor: „Nič nam ne morejo!“ Poje se po znani narodni: „Mi smo pa 'z Nakeljna.“ Iz vsega se vidi: Akademična svoboda je prišla v deželo!

Včasih si mi očital sanjarstvo; pa si jo res pogodil! Tako imenitnih sanj še egiptovski Faraon ni imel, kakor jaz nocoj, ko sem pod vzglavjem imel izpričevalo zrelosti. Če imaš kaj duhá egiptovskega Jožefa, pa jih raztolmači! Evo jih! Stali smo pod visoko, visoko goro; vrh je bil skrit v meglo. Bilo nas je spodaj mnogo, več ko sto gotovo, a bili smo majhni, v prvi deški dobi. Pred nami je stalo nekaj starih, sivobradih mož. Ti nam pokažejo proti vrhu hriba, češ, da je ondi silno, silno lep razgled na vse strani. Vprašajo nas nato, kdo bi hotel iti v strmo goro. In vsi smo vzdignili roke, da hočemo. Tisti usodni možje se nasmehnejo, potem pa začno korakati pred nami, mi pa za njimi. Mi otroci smo zavpili kakor iz enega grla „hura!“ — in začelo se je potovanje. Šlo je takoj vkreber, močno vkreber. Pot nas je jel oblivati. Kmalu so jeli nekateri omagovati; zdaj cepne eden, zdaj drugi. Vodniki pa kličejo: „Le naprej! nič počivati, počivali bomo gori višje, na prvi ravnici!“ In res so se videli visoko nad nami, kakor nekaki presledki ali stopnjice. V začetku smo zbijali med seboj šale, potem pa vedno manj in manj. Po trudapolni hoji pridemo na prvo ravnino, kjer sedemo in počivamo. Eden izmed onih sivobradih mož pogleda po nas in pravi: „Dvajset jih manjka; morda pride še kateri pozneje za nami! Hajdimo dalje!“ In zopet smo se vzdignili, in zopet so jeli nekateri omagovati in pešati: ta je sedel v travo iz lenobe, oni od slabosti. Voditelji so klicali imena, bodrili, kazali na vrh, obetali krasni razgled, a je malo pomagalo: semtertja se je kakšen še vzdramil, drugi so pospali. Ostali smo šli dalje, vedno dalje. Na drugi ravnici nas je bilo zopet dvajset manj. A hitro naprej! Pot še strmejša, polno suhих korenin je štrlelo vun iz skalovja: kako ne-

Ničemurnost.

usmiljeno so se moji tovariši spotikali ob nje! Utrudljiva hoja na tem mestu jih je mnogo upehala, tako da jih je obležalo kakih petnajst. Čedalje bolj smo se stiskali drug k drugemu, prijemali se za pod pazduhe ter pomagali drug drugemu. Zakaj pogled na zaostale, padle tovariše je bil grozen! — Tako dospemo nekako do sredi poti, kakor se nam je zdelo. Tu nas zopet zapusté nekateri, rekoč: „Naveličali smo se!“ Podamo si roke, in kar nas ostane, hajdi naprej! — Svet se je zdaj izpremenil: prej zelen in poln dehtečih cvetlic, sedaj same sive skale, le semintja kakšna planika. A kar je bilo najhujše: divje zveri so nas začele napadati. Iz tal so sikale goljufive kače proti nam, izza te ali one skale je vzdignil jezen lev svojo glavo ter zatulil, risi so prežali z vej na nas, opice so se nam pačile, pisani leopardi so brusili kremplje ter prežali na nas. Bila je groza! Čim višje smo stopali, tem požrešnejše so bile zveri, tem bolj so tulile, se pačile, sikale, se zaletavale v nas. Voditelji so nas bodrili: „Ne plašite se, samo preblizu jim ne hodite, pa vam ne morejo škoditi! Pazite, kam stopite — ne ozirajte se v stran, ampak le kvišku, kvišku, sursum, sursum! Terret labor, aspice praemium!“ Take in enake opomine so nam dajali. A vendar, žalibog, nekaj nesrečnežev smo izgubili tudi na tej poti: postali so žrtve divjih zveri in goljufovih kač. Slednjič dospemo na vrh: majhno število, tesno sklenjeni, utrujeni, a tudi utrjeni. Cel čas nas je navdajalo veselo upanje, kako krasen razgled se nam odpre na vrhu. Toda motili smo se: gosta megla je ležala zdaj nad vso okolico. Upiramo poglede na vse strani, v daljavo, vse zastonj! Nikamor se ne vidi! Denem glavo med roki, da bi tako še bolj napel oči — v tem trenutku se vzbudim. Mučnih sanj je bilo konec. Kaj pomenijo? Morda si jih razložiš sam; a to ti rečem, drugič ne bi jih hotel več sanjati!

Končno Ti moram povedati še to, da smo izročili vsakemu izmed letošnjih naših gospodov profesorjev, vrhu tega pa še bivšemu razredniku v nižji gimnaziji in pa profesorju

Marnu, fotografijo, kjer smo naslikani vsi abiturientje. Prof. Marn je bil zlasti vesel. In veš, kaj nam je rekel, predno smo se poslovili od njega? „Kar sem vam rekel v šoli tolikrat, rečem vam zdaj še enkrat: da povsod, kjerkoli bodete, na vseučilišču ali v semenišču, ohranite v svojem srcu zapisane besede Prešernove:

da srečen je le ta, kdor z Bogomilo
up sreče onkraj groba v prsih hrani.

In vi tam doli ob Krki? Je-li že vse v redu, kar se tiče naše veselice? Kakor se sliši, bo velikanska. Na svidenje torej!

Tvoj

Ivan.

III.

Sinovi ene matere. — »Istmiške igre.«
— Začetek nove dobe. — »Grozna melodija.«

Novo mesto, 17. velikega srpana 188..

Dragi oče!

Srečno dospel v Dolenjsko prestolnico! Od vseh strani še vedno prihajajo slovenski abiturientje. Iz Ljubljane seveda nas je največ, zastopani so pa tudi Goričani, Celjani, tudi Mariborčani. Tužni Korotan je poslal iz Celovca samo enega odposlanca, ki smo ga pa vsi najbolj veseli, ker sedaj vidimo s svojimi očmi, da Slovenec na Koroškem še ni izumrl, a čujemo pa tudi na svoja ušesa grozne reči, ki se godé v zemlji slovenskih knezov. Koliko si imamo dopovedati! Jako nas je iznenadil abiturient iz belega Zagreba, ki nam je prinesel najsrčnejše pozdrave od bratov Hrvatov. Le iz Trsta ni nobenega; ne vem, ali ni bilo tam niti enega Slovenca v osmi šoli? Vabila smo bili poslali vendar na vse gimnazije, koder študirajo sinovi majke Slovenije. Mogoče pa, da še pride, kajti drevi se šele prične prava slavnost: včeraj in danes so le poskušnje, pevske in druge vaje.

Koliko srčnega veselja uživamo te dni tu v Novem mestu mi abiturientje, tega Vam ne morem povedati. Sinoči smo bili dalje ko do polnoči zbrani na vrtu pri T. Pozdrav-

ljali smo se vse vprek; v ime vsake gimnazije je govoril po en zastopnik. Z največjim ginjenjem smo pač poslušali govor koroškega Slovenca-brata. To Vam je čvrst korenjak! Četudi je govoril v lepi slovenščini, vendar se mu je nekoliko poznalo narečje. In baš to nas je tudi zanimalo. In ko nas je pozval, naj pozneje, ko postanemo možje vsak na svojem mestu, ne pozabimo zapuščenih bratov v Korotanu, zagromeli smo kakor iz enega grla: „Nikdar! nikdar! V črno zemljo naj se pogrezne tisti, ki pozabi svojih trpečih bratov!“ — Ko je izgovoril do konca, smo hiteli vsi k njemu, stiskali mu roke od veselja, nekateri so ga objemali. Sploh se mi zdi, da sem v nebesih. Vi ne veste, oče, kakšna čuvstva nas navdajajo! Kar nagledati in naslušati se ne moremo drug drugega! Zdi se nam vse kakor v sanjah. Vsi sinovi enega, in še takó majhnega naroda, pa se nismo do sedaj nič poznali! Danes pa smo se sešli kakor na bojno povelje, od vseh strani, in vedno prihajajo še novi! Mislim, da je naš Pavlovščak, ki je kot Dolenjec glavni aranžêr, dobro zadel pomen te prve vseslovenske abiturientske slavnosti, ko je rekel v sinočnjem pozdravu: „Tovariši! Kaj takega še ni doživela slovenska zemlja! Letos smo se prvič sešli, kolikor je meni znano, abiturientje skoro vseh gimnazij, ki stojé na slovenskih tleh. Tukaj bodemo spoznali drug drugega; tukaj si damo besedo, kako hočemo zanaprej delovati v skupni smoter. Gospoda moja! Če pogledam na vse, kar vidim in slišim danes tukaj okrog, mislim, da ne trdim preveč, ako rečem: Z današnjim dnem se pravzaprav začenja za Slovence novo stoletje!“ Vihar odbravanja, ki so ga vzbudile te besede, ni bil že več vihar, to je bil pravi orkán.

Slavnost bo v „Rokodelskem domu.“ Vse je okrašeno, vse v zastavah. Celo dopoldne imamo razne poskušnje. In ko mi doni na uhó tu deklamacija, tam pevski zbor, ondi zopet citre, tam klavir in gosli, in vse proizvajajo abiturientje z vseh gimnazij, prihajajo mi vedno bolj na misel oni veličastni narodni prazniki starih Grkov, ko so se na

Istmu, v Delfih itd. zbirali zastopniki raznih grških rodov, da so se mej seboj spoznavali ter ogrevali za daljnji boj zoper Perzijane in druge sovražnike svoje narodnosti. Takó nekako smo tudi mi zbrani tu v naših dolenjskih Delfih ali na Istmu ali kakor hočete. In ko prihajajo še novi tovariši, drug za drugim, ta po tej, oni po drugi cesti, spominjam se, kako so vreli tudi Grki po vseh potih, kako je romal tja n. pr. tudi slavni Ibik:

Zum Kampf der Wagen und Gesänge,
Der auf Korynthus' Landesenge
Der Griechen Stämme froh vereint,
Zog Ibycus der Götterfreund

— — — — —
So wandert er am leichten Stabe
Aus Rhegium des Gottes voll.

— — — — —
Wer zählt die Völker, nennt die Namen,
Die gastlich hier zusammenkamen?
Von Theseus' Stadt, von Aulis' Strand,
Von Phocis, vom Spartanerland,
Von Asiens entlegner Küste,
Von allen Inseln kamen sie
Und horchen von dem Schaugerüste
Des Chores grauser Melodie . . .

Žalibog, da se je tudi nam pripetila velika nesreča, kakor takrat zbranim Grkom, ki so mislili, da bodo poslušali divne pesmi Ibikove, ná, pa zvedó, da so ga na potu umorili roparji. In mi? Mislili smo predstavljati izvirno igro: „Sanje na gospelsvetem polju“ z naslednjo vsebino: Slovenski abiturient pride ves utrujen zvečer na gospelsvetko polje. Ker ne more dalje, sede in zaspi. Tu gleda divne sanje: Vsi otroci majke Slave, zastopani vsak po enem bratu, si podajejo roke in obetajo zvestobo: Slovenec, Hrvat, Srb, Bolgar, Čeh, Slovak, Poljak, Rusin, Lužičan in Rus, vsak govoreč v svojem narečju. Vse to bi bil gledal in slišal v nekem poluspanju, in da bi bilo vse še čarovitejše, bi bil ta pogovor bratov Slovanov naš Vseslav spremljal menda na harmoniju — pianissimo: torej nekak melodram. In dijak se vzbudi . . . A glej nesreče! Usoda Ibikova! Poslali smo v cenzuro, in ta — nam je prečrtala račun, — prepovedala igro. In to smo izvedeli šele v zadnjem trenutku, ko je bilo takorekoč treba že nastopiti.

Človek bi skoraj ponovil s pesnikom:

Und horchen von dem Schaugerüste
Der Chores grauser Melodie...

V naglici smo dobili nekaj drugega: Sámó bo predstavljal pijančka, ki se zvečer vrača domov... Zakaj pa pravijo, da: „Du sublime au ridicule n'est qu'un pas?!

Čudno pa bo: vsa novomeška narodna gospôda pride v slavnostni obleki k naši veselici, in mnogo drugih odličnih rodoljubov od vseh krajev je že dospelo v mesto. In mi, cvet slovenske mladine, se pokažemo svetu s solo-prizorom, „kako se pijanček vrača domov!“ O jerum, jerum, — Quae mutatio rerum! Bati se je, da napravimo „fiasco“!

Sicer pa o vsem tem, kako se bo končala slavnost, kakšen bo ples po slavnosti, kakšno drugi dan pogoščenje v „Mestni dvorani“ na stroške tukajšnjega prvaka, in kdo bo ondi govoril, kako se bomo razšli in kam, o vsem tem kmalu — domá!

Vaš

Ivan.

IV.

Slovô. — Zadnji pobratimski sestanek.

V Ljubljani, dne 29. kimavca 188..

Dragi prijatelj!

To so zadnje vrstice, ki Ti jih pišem na Kranjskem. Še eno uro, in poštni vlak nas odpelje — proti Dunaju!! Značilno pa je za te zadnje „kranjske“ vrstice, da Ti jih pišem že na kolodvoru, v čakalnici, dočim so tovariši še prav dobre volje v restavraciji. Srce mi ni dalo, da se ne bi za trenutek odtrgal od njih ter Ti sporočil, kako imenitno smo se poslovili — od Ljubljane.

Najprej moram zeló obžalovati, da Tebe ni bilo. Kaj si že začel samotariti, še predno si zaprt v semenišču? Sicer so pa prišli po zadnje slovo od nas skoro vsi bodoči bogoslovci: Samo, Domen, Napoleon, Umen, Poljanec, Žanjec i. dr. Vsi ti so prišli večinoma šele popoldne k „Zvezdi“, kjer smo imeli svoj zadnji sestanek. Mi drugi pa smo se dobili že zjutraj.

Tako lepo menda pa še res ni sijalo solnce, ko davi pred 8. uro, ko smo bodoči

filozofi, juristi in medicinci korakali v vrstah po dva in trije pred našo staro gimnazijo gori in doli. Manjši dijaki so si šepetali med seboj: „Lej, ti odhajajo danes na Dunaj!“ Večji so nas srečavali z zavistnimi pogledi češ: „Ti na Dunaj, mi pa v — šolske klopi!“ Osmošolci pa, ki šele 14 dni uživajo to izredno čast, ti so pa zaupno pristopili k nam. Pogovorili smo se to in ono, v veliko strmenje mlajšega zaroda, ki bo zdaj imel še enkrat večje spoštovanje do „osmašev“, odkar so govorili s takimi „gospodi“, ko smo mi. Z eno besedo: mi smo „triumfirali!“ Hoteli smo, da nas zanamci občudujejo in zavidajo; dosegli smo to v polni meri!

Kar sem pretrpel,
pozabljeno je...

Ob misli: glej, ti-le morajo skozi ta grozna, neusmiljena gimnazijska vrata v šolo, ti pa si — svoboden! ob tej misli se mi je rodil nepopisno velik, neskončno lep pojem o — svobodi!

V mraku smo sedeli zbrani pri „Zvezdi“. Bili smo na velikem razpotju. Delal sem se veselega, četudi mi je pri srcu nekam težko. Ej, mati je le mati! Oče mi niso rekli nikoli, naj grem v semenišče, mati sicer tudi ne, a vem: njih tiha, globoko skrita želja je, in jaz je — ne morem izpolniti! Z očetom sva se poslovila lahko, skoro hladno. Mati so me spremili do konca vasi, do „znamenja“. Podal sem jim roko, obrnili so se in — zasolžili. „Z Bogom, mati!“ S silo sem spravil te besede iz grla. Ko sem se ozrl še parkrat nazaj, sem videl mater počasi, skoro omahujočo, vračati se domov... Sestra me je spremila do postaje. Ne čudi se, če Ti pravim, da mi je bilo tesno v prsih: vsako željo sem doslej izpolnil materi, največje ji — nisem! In nekaj mi pravi, da tudi mati nima pravice terjati toliko žrtev od sina! A bili so trenutki nocoj, ko bi bil skoraj rad menjal s tovariši, ki ostanejo v Ljubljani, v tisti sivi hiši tam poleg gimnazije.

Sčasoma smo se vendar oživili. Vse napitnice so se sukale o medsebojni zvezi, ki se sedaj ne sme pretrgati. „Mi je ne bomo“, zaklical je Samo, „če je ne boste vi, ki greste

na „visoke“ šole. Mi ostanemo, kakor smo bili; ostanite tudi vi, pa bomo pobratimi, kakor doslej!“

Edini Žanjec je tiho sedel v kotu in ni zinil besedice. Drugi so mi povedali, da so mu doma odrekli vsak belič podpore, ako ne gre v „lemenat“ . . . Taki stariši! „Matija! poskusi srečo, pojdi z nami, se bo že kako živelo!“ klicali smo mu. „Ni mogoče!“ To je bil ves odgovor.

Pred odhodom na kolodvor smo zapeli še enkrat „Pobratimijo“, potem smo odkorakali „in corpore“ v noč.

Sedaj bo ura polnoči, in naš poštni vlak odide čez pol ure.

Z Bogom, Josip! Z Bogom, Ljubljana!
Z Bogom, dežela Kranjska!

Ivan.

V.

Gradec, 30. IX.

Po dopisnici Ti sporočam, da smo sedaj le v Gradcu. Lipnik in Vseslav sta nas zapustila; izvolila sta si nemški Gradec. Pusto mesto! Komaj čakam, da se odpeljemo dalje! Spali nič! Ves čas peli Pod Mariborom se je bilo jelo svitati: krasno jutro . . . krasna ravnina . . . pogled proti vzhodu, proti ptujskemu polju in ogrski Sloveniji diven . . . Tod torej so prebivali stari Panonci! tod torej je vladal slavni Kocelj! tod je deloval sveti Metod, „slovenski svetec in učitelj“. Koliko slavnih môž je podaril ta kos zemlje Slovincem!

Sedaj pojdemo pa kvišku! Pol poti je za nami! Ob 4. popoldne smo na Dunaju!

Tvoj

Ivan.

Ob njegovi gomili.

Trenutni spomini na Lampetovem grobu -- Spisal *F. S. Finžgar.*

Pristna jesenska megla — slovenske Ljubljane starodavni plašč! Po ulicah blato, katero je nasičal in redčil droben dež, kot bi se vodena para zajedala v ceste in jih mehčala in razrivala.

„Izvošček!“

„„Kam?““

„Na pokopališče!“

Kolesa so šumela po blatu, ki je brizgalo na levi in desni, kočija je zamolklo donela, peljal sem se proti sv. Krištofu na Lampetov grob. Dušo mi je prevzela puščoba, melanholija, siva in mračna, vlažna in neznosna, kakor vreme nad Ljubljano. Okna v kočiji so zvenela in podrhtavala, srce mi je bilo nervozno, stisnil sem se v kót, in bilo mi je tako neugodno, kakor bi živ ležal v krsti in bi gromelo nanjo kamenje. Oči sem zaprl, da bi bila tema. A ni hotela biti. Sence, grozne sence so plesale pred očmi, spomini so tekli kot voda čez jez — vsak drugačen, vsak bolj čuden — a ni bilo v šumu no-

benega jasnega, nobenega, da bi ga mogel prijeti, pridržati in si ga ogledati do dobra. Drug za drugim so vrveli in se pehali čez ta jez — vstajalo je vse moje življenje iz groba in se porajalo na novo — celo življenje od prvega leta, ko sem se posvetil poklicu, izvežbal se zanj — in do danes, ko mi je davno ugasnila vsa rožnata luč zračnih idealov. — Ni mi bilo ugodno, mehko pri srcu — a veselilo me je to in gledal bi bil ta roman življenja na pol sanjajoč še dolgo, da ni završala zavora, da se niso odprla vratca — in mi zazevalo nasproti dvorišče sv. Krištofa, starega čuvarja stotisoč in stotisoč strtih nad, jokanih solzâ — in sladkih upov.

Nekaj stopinj — stal sem ob njegovem grobu — stal sem kot kip med kipi, s povešeno glavo kakor veja žalujke, z mračno dušo kot grm gostih cipres. V meni je za trenutek potihnil oni duševni hrup, ples spominov se je polegel, iz groba je priplavala

dolga, koščena postava pokojnikova z nekoliko nagnjeno glavo, živih oči, mislečega čela, a izdelanega, trudnega lica. Vzravkala je ta postava glavo, šla globoko po sape, roko položila na srce, potem me pa pogledala tako živo, prodirajoče, a milo in vabljivo, kakor takrat — — —

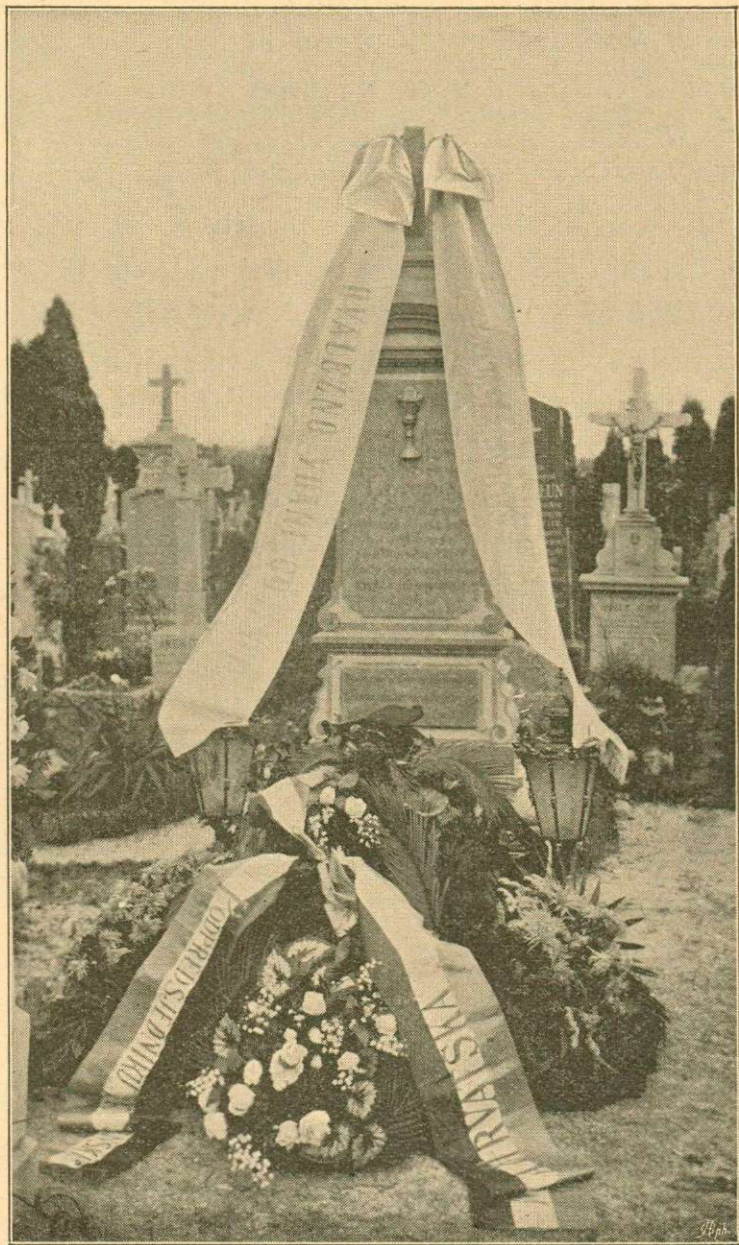
* * *

Na rantah sem slonel pred romarsko hišo sv. Jošta. Gledal sem v dolino, gledal zelene gozde, gledal travnike in polja — a videl nisem pravzaprav nič. Krog mene tihota; par listov je trepetalo v neslišnem vetrcu, iz doline je odmeval monotoni glas cepca, s katerim je nabijal bržkone kak gostač par snopov celega pridelka. Bil sem neizrecno slabe volje. Pollaščal se me je pesimizem.

Nenadoma sem se bil moral posloviti od prejšnjega ljubega mi kraja, od še ljubših mi ljudi, posloviti od knjig, mojih zvestih družic, svetovavk in tolažiteljic — in prišel sem na goro sv. Jošta sine pera et sacco. — Prišla je k meni moja mati. Kako jo je zdelala takrat pot! Zmučena je sedla in ko je videla, da sin nima ničesar, da nima ne blaga ne posode, da bi postregel njej, in ona postregla njemu, tedaj je sirota bridko zajokala. Materina solza pa je bila zame strup, da sem se vzlovoljil na vesoljni svet. Tolažil sem jo, šalil se, poljubljal ji solze. — Ona pa je legla utrujena in zadremala... Tedaj sem šel vun in poklical bi bil vse tiste, ki so mi častitali na novem poetičnem mestu, poklical predse in jim zabavljal, da bi se sramote razblinili v nič — — Sploh zabavljal bi bil v tisti uri vsemu svetu, vsakemu človeku, da, menda tudi kebru, če bi bil na suhih krakih prigugal trdo telo po peščeni stezi. Tako je bilo meni tedaj — morda bo kdo rekel — smešno — a bilo je...

Torej na rantah sem slonel pred romarsko hišo sv. Jošta tedaj, ko se prijavi iz grmovja dolga, črna postava — rajnega Lampeta. Iznenadil me je tako, da nisem vedel, ali bi mu hitel naproti, ali bi zbežal, dobro se zavedajoč svojega dušnega stanja. A njegove oči so me že ujele. Lice je bilo nekoliko

zardelo, na njem pa blag, dobrohoten smehljaj. Hitim mu nasproti. Podava si roki, in kot bi najhuje solnce posijalo v črne oblake, da se topé in ginejo — tako je najgorja tema hipoma bežala iz moje duše. Da, saj je bil to obisk učitelja, vodnika, svetovavca, često tolažnika — obisk prvi — da je tudi zadnji, nisem slutil.

Grob dr. Frančiška Lampeta v Ljubljani.

Hotel sem mu prikriti svojo notranjost. A mož ni bil zastoj dušeslovec. Hitro me je spoznal, ga ni vse v redu v mojem srcu. Prijel me je za roko, in šla sva pod staro lipo — proti tistemu križu pod borovcem — do smrti ga ne zabim — in molil sem mu „Confiteor“. Oživel sem se, v meni je začelo zopet vreti, in povedal sem mu, da mi je

strta moč, da se ne zmenim za nobeno stvar, da ne primem več za pero, ker bi pisal tako črno in tako zbadljivo, da je bolje, da vsaka misel sprhni v srcu in je pokopana z mano. Ni me motil — poslušal je vse do konca. Nato se je pa toli prisrčno nasmejal, pogledal me tako ljubeznivo, a hkrati karajoče, da je pogled veljal za pol knjige najmodrejših rekov. A ni bil mrzel, ne trd. Smilil sem se mu, in bil je on tedaj mož, ki mi je dvignil v trenutku pogum, pregnal oblake, zjasnil ozračje — in spravil mojo bolno dušo v ravnotežje.

Šla sva k materi. Razvedril in popolnoma utolažil je tudi njo — in ko je na večer odhajal, gledal sem za njim, kot sem gledal včasih z gore za nevihto, katera mi je pred kratkim pretila uničiti cerkev in dom — a se je umaknila in bila samo mojemu očesu mogočna nebeška razsvetljava.

Odšel je Lampe, odvedel nevihto iz srca in pustil v njem jasno nebo in luč. Takrat sem ga zaljubil goreče. — Ali žal, da „stalna samo mjena jest“!

Sedaj sem na Tvojem grobu — Kako naglo je to moralo priti! Nič več mi nisi bil le učitelj, kateremu se sicer zaupno, a vendar s strahom bliža učenec — nič več — bil si mi prijatelj. Kolikokrat si mi poslej pisal, kako me bodril, kako sem se vnemal

ob Tvojem zgledu! — Da, če je pešala energija za delo — tedaj k Tebi — k utelešenemu delu — in vračal sem se osramočen, da tako malo delam, a hkrati v srcu z novo odločnostjo, z novim ognjem in z novimi idejami. In ta luč je sedaj ugasnila? Ta steber se je podrl? Ta velikanska piramida neprestanega dela — ta se je sesula s Tabo v grob? Kdo bo svetil, kot Ti, kdo delal, kot Ti, kdo zidal tako, kot si Ti? In za to si žel celo nehvaležnost, celo psovke — da, da, — žel si jih tudi Ti . . . A trpel si zaničevanje kot mož, in kot plužno črtalo si rezal ledino, naj je bila še tako trda, še tako samorešna in kamenita — naprej je moralo — in šlo je — Ti si hotel, železno hotel!

* * *

Deževati je začelo močneje. Po spomeniku so tekle kaplje kakor solze in ginile v črno prst. Moje lice je škropil mrzel dež, zdramil sem se, ozrl se po grobeh — duša moja je čutila, da sem bil pri njem, zopet pri njem kot nekdanj. Taisti duh je vel iz groba, taista energija vstajala nad njim in se prelivala v moje žile — taista kot nekdanj. Da, res, tudi mrtvi govoré. Še enkrat sem se ozrl na grob, med spomeniki pa je zašumel moj sklep: „Za njim!“

Odkar me ni.

Zapel je glas
z domačih tal
in pred meno
obžaloval,
kaj se godi,
odkar me ni:

„Izpraznjena
vsa sobica
postala je
podobica
jesenskih dni,
odkar te ni.“

„In tačice
jim pes turin
ne proži več
na opomin,
naprej zbeži,
odkar te ni.“

„In lastovka
pod strešni kap
ne splava več.
Gorkejših sap
sedaj želi,
odkar te ni.“

„Pa kaj je to!
Le trnič siv,
ko marsikje
na srcu živ
jih trn skeli,
odkar te ni.“ — —

Pa kaj je to —
en trn skeleč,
ko v srcu tem
jih raste več
odkar me ni,
odkar me ni! —

Silvin Sardenko.

Drobnogled in drobni svet.

Spisal kanonik *Ivan Sušnik*.

Od nekdanj je človek rad opazoval dela božja. Kako tudi ne? Saj iz stvari, katere so v vidnem svetu, spozna njih začetnika, in hrepenenje po spoznanju Stvarnika je vrojeno človeški duši. Zato je človek zastavil ves svoj razum, vse svoje duševne sile v proučevanje vidnega stvarstva. Daleč se je povzpela človeška znanost v opazovanju narave. Kamor ni doseglo naravno oko, tja so morale povesti človeka umetne iznajdbe. Veličino nebeških svetov je zaželel premeriti njegov duh, in veda mu je podala sredstev, s katerimi se je mogel približati tem svetovom. A tudi v navidez malenkostne skrivnosti narave je hotel prodreti. Saj je na vsezadnje veliko vprašanje: Kje se nam odkriva čudoviteje mogočnost in modrost božja — v nepremernih svetovih, kateri krožijo kot zvezde svoje stalne poti nad nami, ali pa v smotreni urejenosti tudi najmanjše stvarce tu na zemlji? Zato je človeška znanost zahtevala pripomočkov, ki bi uglabljale človeškega duha tudi v opazovanju najnezatnejših predmetov v prirodi. In izumili so učenjaki med drugim — *d r o b n o g l e d*. Koliko tajnosti bi nam ostalo za vselej prikritih v naravi brez te iznajdbe! Nešteta množica majhnih bitij, vsa podrobna sestava rastlinskih in živalskih teles, razvijanje, množenje posameznih stanic, itd., itd. — vse to bi nam ostalo nepoznano brez drobnogleda. Drobnogled je iznajdba, katero dandanes neizogibno potrebuje vsak naravoslovec.

Ne spominjamo se, da bi bila ta prekoristna iznajdba v naši materinščini že kje natančneje opisana. Zato smo se namenili obrazložiti jo tu ter povesti cenjene čitatelje „Dom in Svet-a“ z drobnogledom v roki nekoliko med drobni svet!

* * *

Zgodovina drobnogleda.

Pred vsem povejmo nekaj o zgodovini drobnogleda. Kdo je izumil drobnogled? Že Plinij in Svetonij pripovedujeta o steklih, s katerimi je bilo mogoče papir na solncu vžgati. Rimski cesar Neron je rabil pri predstavah v amfiteatru smaragd, skozi katerega je opazoval borivce (gladiatorje) v areni, in upravar omenjena zgodovinopisca trdita, da je bil Neron kratkoviden. Iz tega seveda še ne moremo sklepati, da so že Rimljani nalašč brusili steklo v optične namene; najbrže so se le posluževali razdrobljenih koscev, kateri so bili kakorkoliže slučajno slični našim lečam.

Nalašč so začeli vidu v pomoč brusiti vzbokle in jamaste leče iz stekla šele proti koncu 13. stoletja. Nedolgo potem so iz takih leč že sestavljali očala. V prvi polovici 14. veka so bila očala že povsod v rabi; zlasti so bili redovniki, ki so se pečali na mnogih krajih z izdelovanjem očal.

Samo ob sebi je umevno, da so vzbokle leče precej s početka rabili v povejšavo majhnih stvari. Vendar je trajalo še 300 let, predno sta Hans in Caharija Janssen v Middelburgu na Holandskem iznašla sestavljeni drobnogled. Bilo je to okrog l. 1590. Iznajdba drobnogleda in daljnogleda sta bili nekako istodobni. Po iznajdbi imenovanih holandskih učenjakov je namreč Galileo Galilei posnel svoj daljnogled. Isti pa je izdelal za onima tudi drobnogled leta 1612. Okrog leta 1625. je bilo v rabi že mnogo drobnogledov v Parizu, v Rimu in po mnogih drugih mestih na Laškem. Kapucinca Reita in Cherubin sta prvotni drobnogled izdatno izboljšala. Cherubin je tudi prvi poskusil prirediti drobnogled za obe očesi. Končno je napravil Huygens okrog leta 1670. drobnogledu okular iz dveh leč in je

s tem dovršil epohalno delo, kajti ta njegov okular je neizpremenjen v rabi še dandanes pri vseh modernih mikroskopih. Sicer je postajala v teku 18. veka raba drobnogleda vedno bolj splošna, in se je njega mehanski del vedno bolj izpopolnjeval (tako n. pr. so izumili sčasoma primernejše stojalo z malo mizico, cevko za leče, ogledalo za razsvetljavo itd.), a drobnogledov optični del ni pri tem od Huygensa sem skoro nič napredoval. Le gledé napak so še popravili leče. Navadna enostavna vzbokla leča ima namreč dve napaki. Vsled kroglaste ploskve se svetlobni trakovi, ki gredo skozi njo, ne združujejo natančno v eni točki, temuč se raztegnejo čez večji ali manjši prostor. To hibo imenujemo sferični odklon. Druga napaka pa je razkrojitev svetlobe v prizmatične barve. Vsled teh dveh nedostatkov je slika enostavne leče nejasna in z raznimi barvami obrobljena. Po nasvetu Euler-jevem je Dollond l. 1757. izdelal prvi ahromatični (brezbarveni) daljnogled. Za drobnogled pa se prvi poskusi niso posrečili, in še l. 1791. je van Deyl izdelal prvo ahromatično lečo za mikroskop, s katero je prekosil vsa dotedanja stekla. Chevalier je l. 1824. več ahromatičnih leč združil v enoten sestav (sistem) in Amici v Florenciji je l. 1827. iznašel leče, katere je potapljal v vodo, v glicerin ali v olje, in je na ta način odstranil zadnjo hibo pri močnih lečah. Oberhäuser v Parizu in za njim Hartnack sta izpopolnila in za praktično uporabo izdelala stojala, katera so še dandanes z malimi izpremembami priznana kot najpripravnejša. Tako je postal drobnogled dovršena iznajdba in pripravno orodje za najsubtilnejša raziskavanja.

Optični del drobnogleda.

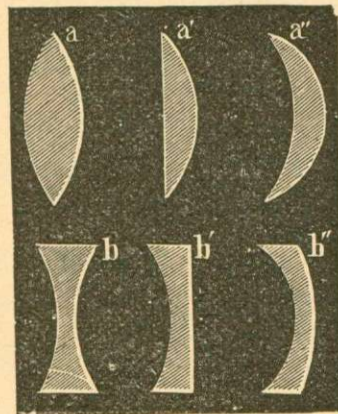
Lom svetlobe.

Poglejmo zdaj nekoliko v optiko, da izvedemo, na čem sloni iznajdba drobnogleda. Najbolje je, če začnemo kar s poskusom!

Položimo denar v prazno skledico in se toliko odmaknimo, da nam rob skledice denar zakrije. Ta denar bomo preko roba zopet

zagledali, ako vlijemo v skledico vode. Kaj je temu vzrok? Svetloba se širi od svetlih teles v istem sredstvu premočrtno. Ako pa zadenejo svetlobni trakovi ob kako gostejšo, prozorno snov, bodisi tekočino ali steklo, ostane ista smer neizpremenjena le takrat, če zadenejo nanjo popolnoma navpično. Kadar pa svetloba na gostejše sredstvo ne vpadá navpično, tedaj se ta smer izpremeni, svetloba se širi dalje v drugi črti, svetlobni trakovi se — lomijo. Zategadelj tudi vidimo denar v skledici, napolnjeni z vodo, z dnom vred nekoliko privzdignjen. Pa tudi iz gostejše v redkejšo snov n. pr. iz vode v zrak, se svetlobni trakovi lomijo, samo da je v tem slučaju lomljenje baš obratno.

Za napravo drobnogleda in optičnih orodij sploh rabimo bolj ali manj obličasto zaokrožena stekla, takoimenovane leče. Nekatere teh leč so na sredi debele, okoli in okoli kraja pa tanke. To so v z b o č e n e (convex) leče. Druge so pa brušene baš narobe: na sredi so tanke, okoli in okoli kraja pa močnejše. To so j a m a s t e (concav) ali tudi r a z m e t n e leče. Na obeh straneh vzbočena leča (v sliki 1. *a*) se zove d v o j n o-

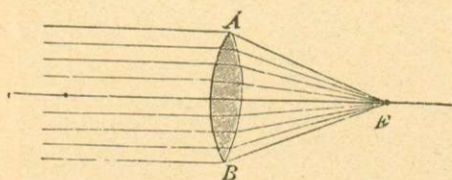
Slika 1.

v z b o č e n a (biconvex); vzbočena na eni strani, na drugi pa ravna (*a'*) je r a v n o v z b o č e n a (planconvex). Istotako imamo d v o j n o j a m a s t e (biconcav) in r a v n o j a m a s t e (planconcav) leče (*b* in *b'*). Končno so tudi še leče, katerih ena stran je vzbočena, druga pa jamasta (concavconvex, convexconcav — *a''*, *b''*.)

Vzemimo vzbočeno lečo in obrnimo jo tako, da bode solnce skozi njo sijalo. Zada

za lečo denimo papir, katerega počasi od leče odmikajmo. Svetli krog, katerega napravljaja leča na papirju, bode vedno manjši; v neki gotovi daljavi bodemo videli eno samo, jako svetlo točko. V tej točki bode nastala pri toplem solncu tudi tako huda vročina, da se bodo ob njej v nemale gorljive stvari. To točko imenujemo gorišče. Vsaka leča ima dvoje gorišč, ki sta na nje osi enako oddaljeni od središča leče. Vsi svetlobni trakovi, ki vpadajo na lečo iz večje daljave vzporedno z nje osjo, se združujejo v gorišču. — Ako pa postavimo n. pr. plamen svetilke v lečino gorišče, zapuščajo svetlobni trakovi lečo na drugi strani popolnoma vzporedno z nje osjo.

V sliki 2. vidimo, kako vzporedni svetlobni trakovi prodirajo lečo AB , in se združujejo v gorišču E . Razdaljo od srede leče pa do gorišča (E) imenujemo goriščino razdaljo.

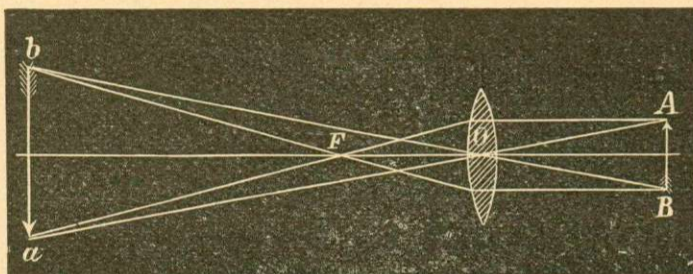

Slika 2.

Postavimo na mizo gorečo svečo, z vzboklo lečo v roki pa se podajmo k steni. Ako lečo od stene počasi premikamo proti luči, bode v neki gotovi razdalji nastala na steni podoba goreče sveče, katera je pa narobe obrnjena. Ako je oddaljena sveča na mizi več metrov, in goriščina razdalja leče ni prevelika (20—30 *cm*), tedaj je v tem slučaju razdalja leče od stene tudi približno goriščina razdalja leče. — Ako pa sedaj polagoma približujemo svečo leči, bodemo morali istomerno tudi lečo od stene odmikati, da ohranimo jasno podobo. Pri tem pa opazimo, da postaja slika na steni vedno večja. Ako se nam posreči, da dobimo na steni sliko plamena, ki je prav tako velika, kakor plamen v resnici, tedaj je leča ravno v sredi med steno in lučjo, in njena oddaljenost znaša na vsako stran natanko dvojno goriščino razdaljo. Pri večjih sestavljenih lečah

„Dom in Svet“ 1901, št. 1.

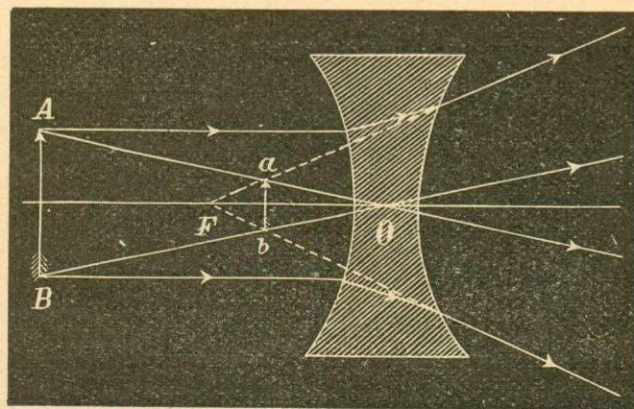
(n. pr. pri fotografski objektivni) je mogoče na ta način najzanesljivejše določiti natančno goriščino razdaljo. Ako pa svečo leči še nadalje približujemo, moramo tudi lečo vedno bolj od stene odmikati. Slika na steni vedno raste, dokler s svečo ne pridemo prav v gorišče leče. Tedaj se pa svetlobni trakovi več ne združijo v sliko, temuč vzporedno zapuščajo lečo. Isto se zgodi, ako postavimo svečo (ali kak drug predmet) med lečo in njeno gorišče. Svetlobni trakovi ne napravljajo več slike, temuč se razpršé. Pač pa vidi oko, gledaje skozi lečo, predmet povečan.

Slika 3.

V sliki 3. je O dvojnovzbokla leča z goriščem v F ; na drugi strani, zunaj gorišča se nahaja svetli predmet AB . Vzporedno vpadajoči svetlobni trakovi se lomijo pri prehodu skozi lečo, se križajo v gorišču F in napravljajo s središčinimi trakovi v ab narobe obrnjeno sliko predmeta AB .

Dočim vzbokle leče svetlobne trakove združujejo (leče-zbiravke) in napravljajo prave podobe, ki jih lahko na steno vjamemo, jih jamaste ali konkavne razpršujejo (leče razmetavke). Tako n. pr. v sliki 4. svetlobni

Slika 4.

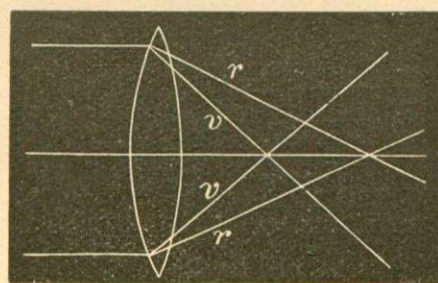
trakovi predmeta AB vpadajo vzporedno z osjo na lečo O . Po prehodu skozi lečo pa

se razpršé v smeri gorišča. Zato oko, ki gleda predmete skozi jamasto lečo, vidi iste zmanjšane med lečo in goriščem v *ab* in pokončno obrnjene.

Napake sferičnih leč.

Rekli smo, da se na vzboklo lečo vzporedno vpadajoči svetlobni trakovi združujejo v eni skupni točki, v gorišču. To pa ni popolnoma istinito. Svetlobni trakovi ob robu leče vpadajo pod večjim vpadnim kotom, kot pa oni pri središču leče; zatorej se tudi bolj lomijo. Obrobni svetlobni trakovi se družijo pred pravim goriščem, dočim se osrednji trakovi sečejo nekoliko za goriščem. Gorišče ni tedaj ena sama matematična točka, temuč se razteza več ali manj po lečini osi. Zato tu ne nastane ena sama slika, marveč cela vrsta raznih slik pred in za goriščem. To pa je vzrok, da slika ni popolnoma jasna. To hibo, ki je tem večja, kolikor bolj se leča približuje obliki kroglice, imenujemo sferični odklon, ali razsip okroglosti. Ta napaka se dá izdatno pomanjšati, ako pred lečo postavimo zaslonko (Blendung), katera dopušča le bolj osrednjim trakovom prehod skozi lečo, obrobne pa prestreza. Ta naprava sicer sliko samo ob sebi mnogo izboljša, vendar jo pa precej potemni. Radi tega se zaslonka le deloma v to uporablja. Bolje je, če znamo izbrati ravno pravo vkrivljenost lečinih ploskev. Izkušnja je pokazala, da so v odpravo sferičnega odklona najboljše take leče, katere imajo na eni strani ploskvo, krivljeno s šestkrat manjšim polumerom, kot na drugi strani. Istotako popravijo to napako tudi leče, ki so na eni strani ravne, na drugi pa vzbokle. Te leče se dandanes skoraj izključno rabijo pri enostavnih drobnogledih in okularjih. Še popolnejše pa odpravimo sferični odklon s tem, da vzbokli leči pridružimo jamasto iz flintovega (s svincem namešanega) stekla, katero lomi svetlobne trakove močnejše. Sicer ima tudi jamasta leča isto napako, kakor vzbokla; toda, ker se svetlobni trakovi pri njej lomijo ravno nasprotno kakor pri vzbokli, se ena napaka z drugo poravnava.

A še nekaj drugega je pri sferičnih lečah, kar tudi ni slikam v prid. Ako vjamemo solnčne trakove z vzboklim steklom na papir, zapazimo poleg slike tudi razne mavričaste barve. Slika je več ali maj vijoličasto in rdeče obrobljena. Beli solnčni žarek se pri prehodu skozi lečo lomi, ob enem pa tudi razkroji v razne, takozvane prizmatične ali spektralne barve. Rdeči svetlobni trakovi (slika 5.) se najmanj lomijo in sečejo lečino os v večji daljavi od leče, kakor pa vijoličasti, kateri se lomijo močnejše. Gorišče ni ena samo točka, marveč zavzema večji ali manjši delec lečine osi, po kateri se razprostirajo spektralne ali prizmatične barve. To drugo hibo imenujemo hromatični odklon. Tembolj je neprijetna, čim večja je odprtina leče in čim krajša goriščina razdalja. Kako pa je mogoče odstraniti ta nedostatek?

Slika 5.

Veščaki so opazili, da kronsko in flintovo steklo ne lomita svetlobnih trakov enako. Razpršitev v barve (šar ali spektrum) je pa pri flintovi leči iste goriščine razdalje dvakrat večja, kot pa pri leči iz kronskega stekla. Ako združimo vzboklo lečo iz kronskega stekla z jamasto lečo iz flintovega stekla, bode sicer prva leča svetlobne trakove v šar razpršila, a nasprotno brušena jamasta leča bode ta šar zopet združila v prvotni, brezbarveni svetlobni trak. Ker je šar flintovega stekla za polovico večji od spektra kronske leče, mora biti tudi goriščina razdalja flintove leče za polovico večja kot pa ista razdalja kronske leče. Sestavo dveh takih leč imenujemo brezbarveno ali ahromatično lečo.

Vendar tudi ta sestavljena leča še ne da popolnoma brezbarvenih slik. Kronsko in

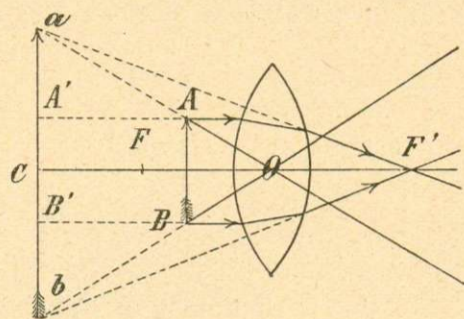
flintovo steklo svetlobnih trakov ne razpršujeta enakomerno, zategadelj tudi ni mogoče vseh barv popolnoma združiti. Navadno sta leči tako preračunjeni, da združiti najbolj vidne osrednje barve (rmeno in zelenkasto), bolj ali manj viden višnjevkasti rob pa še preostane. Ta preostanek barv imenujejo sekundarni šar; pri novejših steklih je zelo neznamen. Pri sestavljanju dvojnatih leč se je treba vselej ozirati na to, da sta obe napaki, sferični in barveni odklon, po možnosti odstranjeni; take leče imenujemo *aplanatične leče* in se rabijo dandanes pri lečah-predmetnicah vseh boljših optičnih orodij, pri fotografiji, pri daljnogledu, in pri drobnogledu ali mikroskopu.

Enostavni drobnogled.

Znano bode večini naših čitateljev, da se tudi v človeškem očesu nahaja čisto prozorna leča, katera napravlja od vseh dovolj razsvetljenih predmetov majhne slike. Te slike se prestrezajo v očesu na čutni kožici — mrežnici —, in ta čut nam provzroča vid. Izkušnja nas uči, da najbolje vidimo le v neki gotovi daljavi. Tedaj je namreč slika na mrežnici dovolj razločna. Ako pa dotični predmet — recimo tanko iglo — očesu preveč približamo, postaja njega slika vedno bolj nejasna, in če jo preveč od očesa oddaljimo, jo vidimo vedno slabeje, dokler nam popolnoma ne izgine. Igla preblizu očesa ne napravlja več slike na mrežnici, ampak že z mrežnico; zato te slike jasno ne vidimo. V preveliki daljavi od očesa pa postaja ta slika v očesu vedno manjša tako dolgo, da je končno naše čutnice ne morejo več občutiti. Tudi zelo majhni predmeti, ki se nahajajo v primerni daljavi pred očesom, so nam nevidni, ker so slike v očesu že tako majhne, da jih oko več ne občuti. Seveda ni vsako oko enako. Kratkovidno oko bode zamoglo v bližini spoznati še marsikatero podrobnost, katerih daljnovidno ne bode več opazilo.

Vzemimo kak majhen predmet n. pr. tanko nit in položimo jo predse na mizo. S prostim

očesom nam bode le s težavo spoznati posamezna vlakenca, iz katerih je nit posukana. Ako pa privzamemo vzboklo lečo, s kratko goriščino razdaljo in jo približamo niti še malo bolj, kot je njena goriščina razdalja velika, in če pogledamo potem nit skozi to lečo, tedaj se nam ne kaže več kot tanka nit, temuč mi vidimo že precej močno vrvico, zvito iz premnogih tankih vlakenc — mi vidimo nit *povečano*. — Svetlobni trakovi od *AB* (slika 6.), ki padajo vsp-

Slika 6.

redno na lečo, se lomijo in družijo v gorišču F' in oko pri F' vidi te lomljene trakove v isti smeri, v kateri prihajajo v oko. V pravi vidni daljavi se kaže očesu *povečšana slika predmetova ab* .

Vsako vzboklo lečo, katero rabimo v ta namen, to je v namen povečave predmetov, imenujemo *enostaven mikroskop*. Vendar se dvostransko-vzboklih leč navadno ne poslužujemo, ker je pri njih sferični odklon največji. Jemlje se navadno ravnovzbokla leča, pri kateri je omenjena hiba skoraj neznamenata. Kolikor večja pa je povečšava ene leče, oziroma kolikor krajši je njena goriščina razdalja, toliko večji je pri nji tudi sferični odklon. Ta napaka se pa pomanjša, ako združimo — namesto da rabimo eno samo močno-vzboklo lečo — dve ali tri ravnovzbokle leče v eno. Tako dosežemo isto povečano, kot z eno samo močnejšo lečo, a vidno obzorje je mnogo večje, sferični odklon pa zdatno zmanjšan. Take dvojnate ali trojnate leče imenujemo *doublete* in *triplete*; pritrjujejo se tudi na majhna stojalca z mizico, kjer služijo v raztelesjevanje in prirejanje zelo majhnih predmetov za pravi veliki mikroskop. Obe leči sta vloženi v kratko (1 — 2 cm) cevko

od medi in sicer tako, da sta z zaokroženimi deli obrnjeni druga proti drugi, ravni ploskvi pa sta na zunaj. Po njihovih izumiteljih imenujemo te sestave *Vilson-ove* ali *Fraunhofer-jeve* lupe. Povečajo navadno pet do tridesetkrat.

K enostavnim drobnogledom prištevajo tudi *Brücke-jevo* lupo, dasiravno bi bilo bolj umestno prištevati jo k sestavljenim drobnogledom. — V kratko (5–8 cm) cev od medi je na enem koncu pritrjena ahromatična leča, na drugem koncu pa jamasta

leča-priočnica. Svetlobni trakovi prehajajo pred svojim združenjem v sliko skozi jamasto lečo razpršeni v oko, katero vidi povečano in pokončno podobo predmeta. Ta sestav nam je radi zdatnih povekšav (50 – 100 krat) in zlasti zato, ker nam podaja pokončne slike, jako rabljivo orodje pri prirejanju zelo majhnih predmetov, in nadomešča za skromne zahteve izpočetka celo sestavljeni drobnogled. Narejen je prav na tisti podlagi, kot Galilejev daljnogled, ali pa naša navadna gledališka ali poljska kukala. (Dalje.)

Usmiljenka.

Odlomek iz duhovnega življenja. — Spisal *Pavel Perko*.

V molčanju in pokoju se boljša pobožna duša ter razumeva skrivnosti sv. pisma. V samoti najde potoke solzá, v katerih se koplje in čisti vsako noč; ona je toliko bližje svojemu Stvarniku, kolikor dalje je ločena od posvetnega hruma. *Tom. Kemp. I. 20.*

Zunaj pred kapelo je sicer završal zdajpazdaj veter po drevesnih vejah, toda po kapeli se je razprostiral neki tajni mir in sveta tišina.

Usmiljenke so molile pred Najsvetejšim.

Molile so tiho, pridržano. Le zdajpazdaj se je začul kak pobožen vzdih ali pritajen šepet, ki je motil tišino po prostoru. In kadar je utihnil ta, tedaj je zopet mirovalo vse in molčalo vse...

Kakor veliko belo morje se je lesketalo po kapeli belih klobukov s širokimi, v stran segajočimi krajniki. Prav kakor morje mirno je ležala ta belina po kapeli, krepko odsvitajoč od malo temne okolice. In le redko se je zgodilo, da sta se tuintam zazibala bela roglja na koncu, kakor se zaziblje na morju rahel val ob vetrovem pišu. To je bilo tedaj, kadar je priklopela za hip iz prepolnega srca goreča molitev bolj nujno in bolj kipeče kot sicer...

Molile so in klanjale se globoko. —

Skozi duri pa so prihajale vedno še druge — lahno, da se je komaj čulo in pridržano, kot bi se bale stopiti na sveti in veličanstveni prostor.

* * *

Sestra Veronika je prišla med zadnjimi. —

Pri vstopu se je ozrla okrog sebe plaho in negotovo. Klopri so bile zasedene; le pručice ob straneh so bile še prazne. Pokleknila je v stransko klopico. In tu je sklonila glavo, zakrila si obraz v dlani in goreče zamolila Boga... Potem pa je obstala nepremično. —

Sestra Veronika je bila razburjena!

Ko je klečala v klopici, tedaj se ji pač ni poznalo, da ji v duši ni mirno, da ji v srcu divjajo boji in viharji...

Molila bi bila, a moliti ni mogla. —

Razbrati se je morala poprej. Umríti se je morala; potolažiti se, razmisliti se... Kako naj bi molila v tem, ko ji drvi pred dušo toliko vtiskov in tako različnih!

Par trenutkov poprej je bila dospela iz Zagreba. Tam je bila doslej. Tam je opravila zadnje duhovne vaje, po katerih je bila preoblečena v sestro. Od tam se je odpravila

takoj nato v družbi sestre Julijane v Ljubljano, kamor je bila prestavljena in kamor jo je klicala dolžnost.

Sedaj je tu. —

Najpoprej je hotela mirno premisliti vso stvar, urediti si vtiske in razporediti jih po vrsti. Potem šele je hotela moliti in prositi...

* * *

Zadnje duhovne vaje v Zagrebu so bile višek vsega. Te so vtisnile sestri Veroniki spominov tako lepih in tako blagih! Kako je bilo tiste dni vse lepo in vzvišeno! Svečanosti, govori, premišljevanja, molitve — vse!

Ob duhovnih vajah si je bila pogledala v dušo globoko in se — zaupajoč v Boga — odločila za svoj poklic.

Po duhovnih vajah pa je prejela redovno obleko. To je bil trenotek veselja, radostnega vznemirjenja, slovesne groze... Tega ne pozabi nikdar. S kako nado, s kakim zaupanjem je gledala tedaj v prihodnost...

A žal —: solnce sreče je sijalo tako malo, malo časa!

Ko je takoj nato sedla na vlak in se odpeljala proti Kranjski, tedaj je prišla nesreča — —

In kako nenadoma je prišla, kako nepričakovano, kako tihotapsko!

* * *

Že v Zagrebu — tedaj ko se je odpravljala v Ljubljano — je bila prišla Veroniki neka lepa misel: nekak sklep. Sklenila je, da se tedaj, ko se bo peljala preko Dolenjske tik mimo rojstne vasi, domá niti oglasila ne bode. Še več: sklenila je, da tedaj nalašč niti skozi okno ne bode pogledala in se niti ozrla na domačo vas...

To je bil sklep. — Ni bila velika reč, a premagati se je hotela tudi v tem. — In da se bo, o tem ni dvomila. —

Vlak je drdal proti njeni rojstni vasi...

Kako se je premagovala; kako je delala dobre sklepe še v zadnjih trenutkih; kako si je bila svesta do zadnjega, da bo kos izkušnjava. —

A prišlo je drugače!

O, da je bila povedala svoj sklep sestri Julijani — gotovo bi jo bila ona obvarovala nesreče, in ne bilo bi prišlo do tega!

A tako — tako je prišla nesreča!

Ob rojstni vasi je bila postaja istega imena. To ime je zaklical izprevodnik glasno in razločno, da se je čulo po vsem kolo-dvoru.

In že to ime samo je zadostovalo, da je sestra Veronika v hipu pozabila na vse, dvignila glavo in pogledala vun — —

In tu pred njo je ležala rojstna vasica — vasica in okolica, kjer se je še kot otrok igrala po livadah, in kjer so ji tekla tako blažena mladostna leta...

Iznad nizkih dimnikov se je dvigal dim in se zibal nad hišicami, ki so bile raztresene v nekakem krogu okrog vaše cerkvice in zvonika. Iz zvonikovih lin je potrkavalo delopust; zakaj sobota je bila, in ljudje so se pojoč in smejoč vračali s polja. Po sosednem travniku so se drvile deklice za pisanim metuljem, ki se jim je le za par metrov previsoko zibal nad glavami kopajoč se v solncu — —

Kako je Veroniko prevzel ta pogled! Kako ji je vplivalo na dušo to petje, ta smeh, to prosto, brezskrbno življenje! To je bila domača govorica; to so bili tako ljubki, tako znani glasovi!

Sedela je kakor prikovana. Pogled ji je plul po okolici in ušesa so poslušala znane zvoke kakor godbo iz rajskih višav...

A bilo je kratko, kratko — —

Vlak je odrdral dalje, in vasica je izginila v megli in travniki tudi in livade in polja in gore in gozdi...

In vendar je vstalo v prsih nekaj, ah, kakor koprnenje po življenju v tem lepem, božjem svetu... nekaj, kakor kesanje radi stanu, za katerega se je bila odločila...

In ko je izginil mamljivi prizor, tedaj je padla Veroniki na dušo megla, črna in gosta, kakor pajčolan — — —

Ves čas do Ljubljane ni izpregovorila niti besedice!

* * *

V Ljubljani je vzprejela sestra prednica Veroniko izvanredno prijazno.

„Torej ti si sestra Veronika?“ jo je prашala potem, ko je bila odšla sestra Julijana.

„Da, častita!“

Sestra prednica je bila resna žena. Vendar kadar je govorila, ji je odmevala iz glasu neka čudovita milina, ki je bila kakor balzam za ranjeno srce.

A čudno, prav ta milina je vplivala na Veronikino dušo tako skeleče! Saj ji je vest očitala, da zasluži vse drugo prej, nego prijazno besedo! O, kako ji je bilo težko pri srcu!

„Ali si trudna, sestra Veronika?“

„Ne.“

„Kaj pa našega Jezusa — ali si že pozdravila v zakramentu?“

„Ne še.“

„No, pa saj še nisi utegnila . . . Poglej — sestra Alfonza tukaj ti bode pokazala v kapelo . . . Jeli da, sestra Alfonza?“

S poslednjimi besedami se je prednica obrnila do mlade sestre, ki je prav tedaj prišla mimo. Bila je to sestra Alfonza, nastavljena dotlej v kirurški oddelku v otroški dvorani. Zdaj je bila prestavljena; sestra Veronika je imela biti njena naslednica.

„Bodem“, je rekla sestra Alfonza in bila takoj pripravljena. In odšli sta.

* * *

Sestra Alfonza je klečala v prvi klopi pred obhajilno mizo. Klečala je vesčas tako mirno, tako ponižno, tako pobožno . . . Morebiti se je poslavljala od ljubega Jezusa . . . Kdo ve, ali se ne bode odpeljala že jutri na drug kraj, v druge razmere?

Sestra Veronika pa si je zakrivala obraz z rokami. Čutila se je tako nizko, tako nevredno. Prijazni glas sestre prednice ji je donel še vedno po ušesih. In prav ta glas jo je obsojal! O, da je vedela sestra prednica vse . . . Da je vedela vse, ne bila bi jo ogovorila tako prijazno. Očitala bi ji bila, da ni poklicana za ta stan; da je še tako malo ali nič napredovala v duhovnem življenju; da bi bilo bolje, ko bi — — —

O Bog, to so bile grozne misli, ki so silile sestri Veroniki na um! Tu je bilo vse temno, vse črno brez najmanjše jasne poteze! V srcu ji je divjalo, kipelo in vrelo. Obup je hotel bruhniti na dan . . .

A tu — ?

Ali ni prihajala pomoč? Ali se ni bližala milost? Ali ni bil to žarek svetlobe, ki je hipoma posijal v temo?

Sestra Veronika se je spomnila zadnjih duhovnih vaj v Zagrebu.

V spomin so ji prišle besede govornikove, ki jih je govoril ob slovesu:

„Med boji nam poteka življenje. Vojskujmo se, branimo se! Pripeti se pa lahko, da nam izpodrknje v boju, da pademo. In tedaj ne obupajmo! Padec naj nas ne potre; on naj nam bo v pouk. Dvignimo se, popravimo, kar smo zagrešili, borimo se dalje in tako napredujmo!“

Kako navdušeno so donele govornikove besede! Kakega vpliva so bile tedaj na sestro Veroniko! Kako so jo dvigale in ji dajale poguma za prihodnjost!

A sedaj — ?

Mesto odgovora so ji iznova donele govornikove besede v spomin:

„Padec naj nas ne potre; on naj nam bo v pouk! Borimo se dalje in tako napredujmo!“

To ni bil več navaden človeški glas: to je bil klic iz rajskih višin.

V Veronikino dušo se je vračalo življenje.

To je bila tolažba . . . to je bil up . . .

„O Bog — odpusti, odpusti za sedaj!“

V srcu se ji je vzbujala pomlad, kot se vzbuja narava ob prvih pomladnih žarkih. In na dan so ji silile solze, solze kesanja in dobrih sklepov — —

* * *

Popoldanje solnce je sijalo skozi pobarvana okna. Žarki so padali na altar in razsvetljevali lestence, sveče, prte, pregrinjala . . . Križani Zveličar, razsvetljen od luči, je zrl z altara tako milo . . . In lučka sveteča pred Najsvetejšim je migljala tako prijazno . . .

Usmiljenke pa so molile, molile . . . In molitve so kipele pred tabernakelj tiho in zaupno.

Veroniko so premagala čuvstva. Dvignila se je in šla tja pred tabernakelj. Poklenila je na stopnico in zamolila tako prisrčno in tako goreče, kakor še nikdar.

„Jezus — nevredna sem! A vendar klečim pred Teboj proseč milosti in pomoči! Slaba sem, slabejša ko druge — a zato tembolj potrebna pomoči. Jezus, glas Tvoje volje me je poklical sem. Tebi posvečujem vse, do najmanjšega dobrega delca vse! Stori, da bom poslej druga, da se prične z današnjim dnem zame povse novo življenje. Podpiraj me, da zmagujem, da naprednjem.“

Klečala in molila je še dolgo. —

V tem so ji izginjale žale misli in trpki spomini. V duši se je jasnilo. Videla se je sredi sester: pobožnih, gorečih, ponižnih —, videla se je v tistem ozidju: v zavetju pred svetom, kjer ni hruma in šuma, govornice in smeha. V tem se je čutila tako srečno, tako potolaženo.

In zopet ji je bilo kakor po zadnjih duhovnih vajah v Zagrebu. Zopet je hotela začeti z novimi močmi, z novim pogumom.

Dvignila se je, poklonila se in šla.

In Zveličar je zrl za njo tako milo, tako milostno. In lučka pred Najsvetejšim je migljala tako veselo. In lestenci in prti in preproge so se lesketale v solčnih žarkih.

* * *

Zunaj na vrtu je sicer završal veter zdaj-pazdaj po drevesnih vejah, vendar je bilo med tem ozidjem vse tako mirno, vse tako tiho. Ciprese, nasajene po vrtih; peščene steze, vodeč med nasadi; različni oddelki za bolnike, stoječ tiho in samotno —: vse to je dihlo pokoj in mir. Celo šumenje vode, ki je tekla mimo bolnišnice, je zamrlo v ozračju, predno je dospelo do samotnih bolniških prostorov. Povsod mir, posvoda tihota! Človek bi mislil, da vlada le smrt po teh prostorih.

A vendar klije tudi med tem ozidjem življenje — tiho sicer in skrito, a zato nič manj mnogolično.

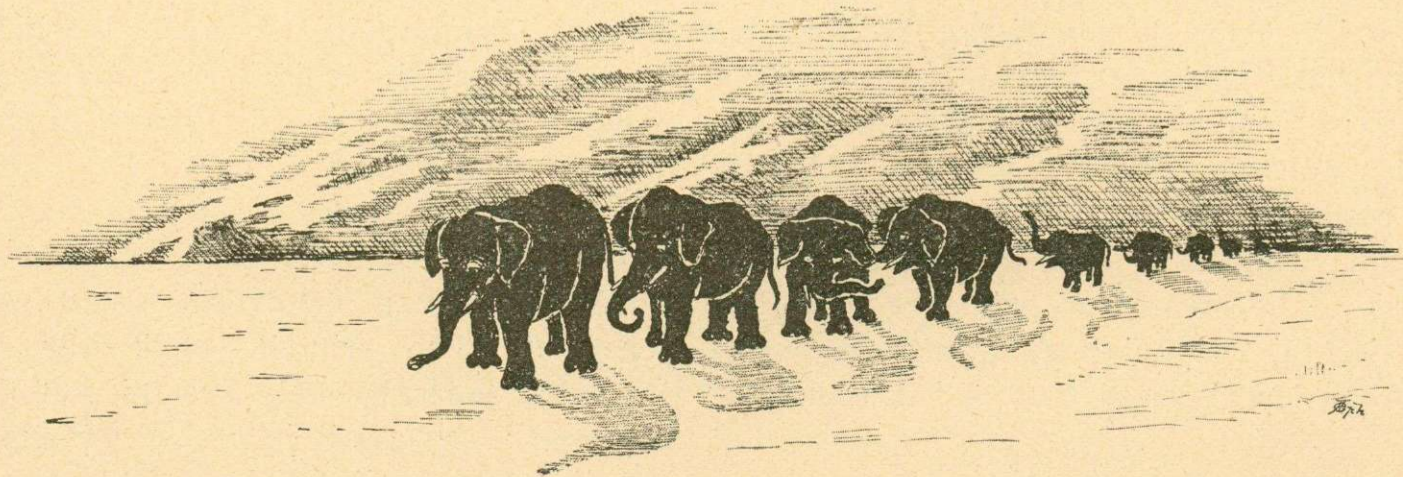
Saj posije popoldanje solnce tudi v bolniške prostore tako prijetno in tako gorko kakor tam zunaj.

Poljana.

Snežena poljana,
kako lesketá,
kristal pri kristalu
nemirno migljá . . .

O, taka poljana
je moje srcé,
ko v njem trepetajo
kesanja solzé . . .

Leo Levič.

Češka „katoliška moderna“.

Literarna drobtina. — Spisal *Fr. Ks. G.*

Marsikdo se je že spotikal nad imenom „katoliške moderne“. — Ali katolicizem ni za vse narode in vse čase? Kaj je torej treba modernega katolicizma in „katoliške moderne“? Ali ni prava katoliška umetnost moderna že zato, ker je katoliška?

Distinguo! V umetnosti je treba ločiti idejo (vsebino) in obliko. In oblika v umetnosti ni kar tako neznatna in brezpomembna stvar!

Češka „katoliška moderna“ je nastopila leta 1895. s knjigo „Pod jedním praporem“ (Almanah katoliških čeških pesnikov). Že prej je nekaj završalo po češkem Parnasu. Novo umetniško gibanje, ki se je okoli leta 1900. s Francoskega razširilo po vsi Evropi, je tudi na Češkem odmevalo v mnogih mladih srcih. Večinoma so bili to mladi ljudje brez trdnega prepričanja, ki so slepo drvili za tujimi vzori — seveda s tem ne mislim reči, da so bili brez talenta in umetniškega čuta. Pa vstali so tudi mladi talenti katoliških nazorov, ki so začutili novo življenje v svojih pesniških dušah in spoznali, da se dá bogastvo krščanskih idej prav lepo izliti v moderno obliko. Leta 1895. so se združili v krožek: „katoliške moderne“ in nastopili pred češkim občinstvom.

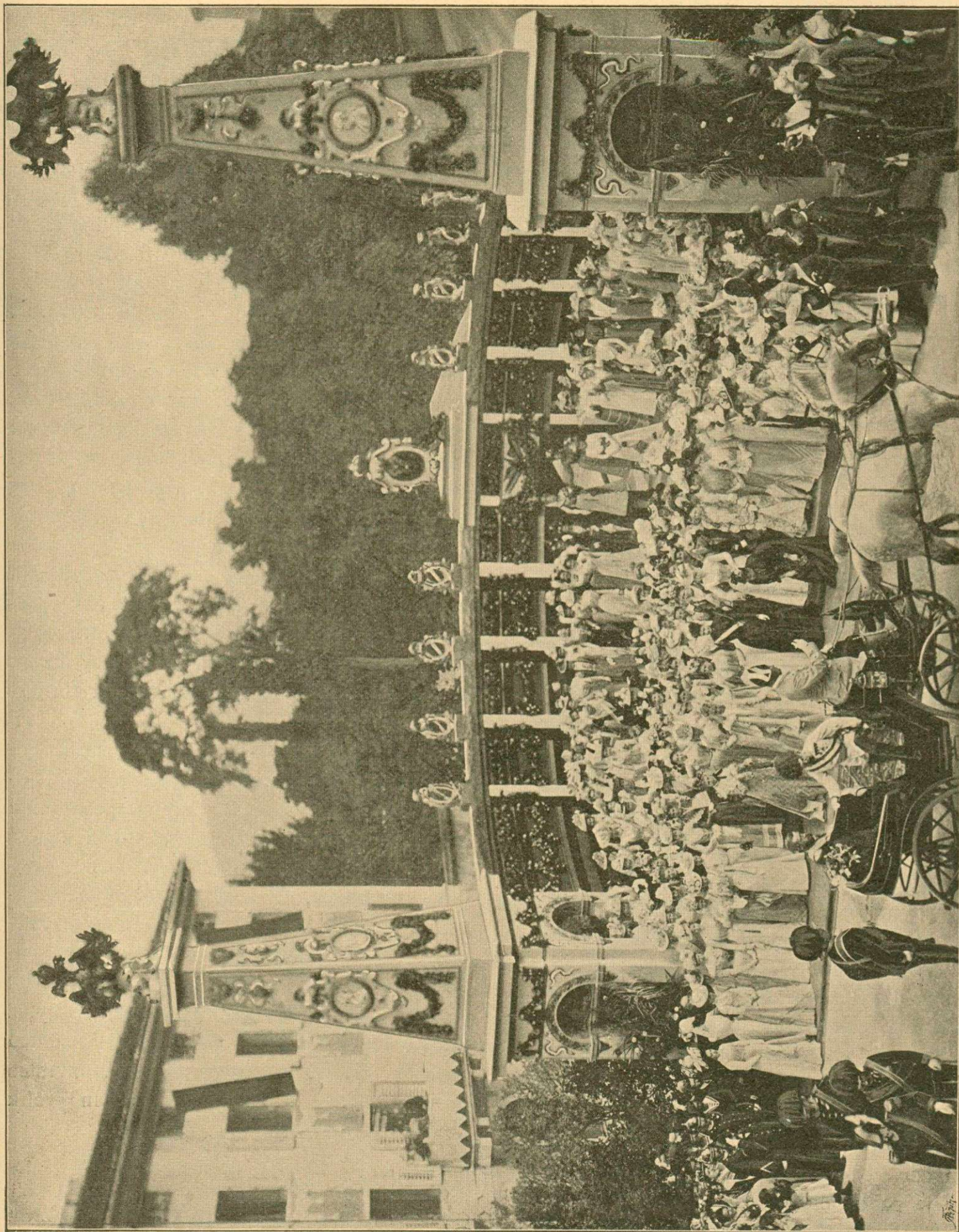
Benediktinec dr. Pavel Vychodil, eden prvih čeških miselcev, urednik tedanje „Hlídke literarne“ in sedanje „Hlídke“, je znal ceniti ta pojav. Onim, ki jim ni bilo po volji ime „katoliške moderne“, mirno in trezno odgovarja: „Samo po sebi se razume, da to ime nima nobenega drugega pomena, kakor da ti pesniki študirajo tudi moderno poezijo in njeno virtuožno obliko, kar še nikakor ni greh . . . Le nikar se ne pulimo za besede!“¹⁾

Ker ni bilo nobenega primerne katoliškega leposlovnega lista, si je krožek „ka-

toliške moderne“ l. 1896. ustanovil svoj list „Nový Život“, ki je torej letos nastopil že svoj šesti letnik. Začetek je bil seveda skromen. Vendar je „Nový Život“ takoj v začetku nastopil z odločnim programom; saj mu ni bilo treba gledati v temno daljavo in se boriti s splošnim skepticizmom, kakor to opažamo pri drugih „modernih“. V uvodu I. letnika beremo: „Mi hočemo krščansko umetnost. Ne sanjavo in nestalno novokrščanstvo, ampak zdravo, polno katoliško umetnost hočemo . . . Upiramo se liberalni brezznačajnosti, ki se imenuje moderni diletantizem. Hočemo moško in podjetno bodrost namesto zoprnega pesimizma. Hočemo umetnost namesto literarnega rokodelstva in suhega moraliziranja.“ List nima polemčnih namenov. „Nastopamo s palmo miru v roki . . . le kot del prepevajoče in stvarjajoče cerkve, naš list goji le krščansko umetnost.“ Toda kljub temu se „Nový Život“ ni mogel popolnoma izogniti polemiki.

Glavna naloga „katoliške moderne“ je svetu pokazati, da se dajo katoliške ideje prav lepo prikazovati v moderni, času primerni obliki. „Nový Život“ piše o tem: „Katoliška moderna smo v tem zmislu, da hočemo zajemati iz neizmernih zakladov katoliške umetnosti, zgodovine in življenja; da hočemo pokazati, kako je mogoče tudi najnovejše ideje spraviti v soglasje s katoliškim naukom, samo da so ideje res čiste in vznesene, in da svojim idejam dajemo moderni in umetniški izraz.“ (I. l., str. 20.) „Katoliška moderna“ se res z uspehom zateka k prvim virom krščanske umetnosti in se navdušuje ob onih umotvorih srednjeveške umetnosti, ki so „privreli svetnikom iz srca“ — kakor se izraža Bílek. Pesniki „katoliške moderne“ se zanimajo za svetopisemsko poezijo, za poezijo cerkvene liturgije in

¹⁾ „Hlídka literární“ l. 1895., str. 231.

„Cesar Franc Jožef I. v Gorici.“

srednjeveške mistike. Ob teh virih se je vedno oživljala krščanska umetnost; in tudi moderna krščanska poezija najde tu najlepših in najčistejših vzorov.“

„Katoliška moderna“ ne zametuje umetniških pridobitev prejšnjih dob, zraven pa priznava napredek moderne umetnosti v tehniki in obliki. Trudi se, da v spretnosti prikazovanja in v obliki ne bi zaostajala za protikatoliškimi modernimi pisatelji. Že zunanja oblika, ilustracije in vinjete „Novega Života“ in drugih publikacij „katoliške moderne“ človeka na prvi pogled spomnijo modernih drznosti in posebnosti v obliki. Ta stran je pa jako kočljiva, ker je le težko, težko zadeti pravo, srednjo pot. Že l. 1896. je pisala „Hlídkka“, da hoče biti „katoliška moderna“, najprej moderna, a potem šele katoliška. Onega pronikanja verskega življenja od znotraj na zunaj, one tople mistične srednjeveške poezije ne vidimo v „katoliški moderni“. Temu je menda vzrok nesoglasje med obliko in vsebino. Nimajo še primerne oblike, ki bi vanjo vlili svojo dušo; izvirnost oblike je pa tako važna, da je ne morejo in ne smejo kopirati pri krščanskih umetnikih prejšnjih dob. Tako „Hlídkka“.

Krožek „katoliške moderne“ se je vedno bolj širil; „Nový Život“ je vsako leto napredoval in rasel. Po svojih umetniških nazorih sta se „katoliški moderni“ približala dva najgenialnejša moderna češka umetnika: obrazni umetnik in slikar Bílek in pesnik Otokar Březina. Ta dva umetnika sta po pravici ponos „katoliške moderne“, kakor sta tudi sploh ponos mlade katoliške umetnosti. Oba sta laika, toda laika globokega krščanskega prepričanja. Oba sta mistika v pravem krščanskem zmislu; v samoti zamišljata velika dela krščanske umetnosti.

V zadnjih treh letih je „Nový Život“ razširil svoj program in se začel zanimati tudi za cerkveno-socialna vprašanja. Lansko leto se je pa ustanovil za taka vprašanja nov list „Rozvoj“, revija za javno življenje, vedo, literaturo in umetnost. Tukaj „katoliška moderna“ nima tako srečne roke kakor v umetnosti, in boljše bi bilo, ko bi bila ostala pri

čistoumetniških vprašanjih. Zapletla se je v Schellov in Müllerjev moderni „reformkaticizem“. Sploh kaže, da je Müller „katoliško moderno“ speljal na nevarna ali vsaj kočljiva pota, ki kaj malo spadajo v umetniški delokrog. Dr. Jožefa Müllerja je treba poznati celega, posebno kot krščanskega filozofa; potem njegove fraze o modernem katicizmu, o napredku itd. niso več tako zapejljive. Njemu že zaradi njegove čudne mržnje do skolastike, te krščanske filozofije „par excellence“, ne moremo zaupati. Naj si že ta mržnja izvira iz nevednosti ali strasti, za krščanskega misleca ni častno ne to ne ono. Tak mož pač nikoli ne bo mnogo storil za napredek katoličanstva, pa naj še tako trdi, da ima najboljše namene; s svojim modernim „reformkaticizmom“ bo k večjemu napravil kako majhno kratkotrajno zmešnjavo v nesamostojnih glavah — drugega pa nič. Zato bi svetovali „katoliški moderni“, naj nikar ne išče opore pri Müllerju.

Ljuba in simpatična nam je „katoliška moderna“, v kolikor nastopa kot del „prepevajoče in stvarjajoče cerkve“, nikakor ji pa ne moremo kaj posebno zaupati, kadar sega predaleč in hoče delati v duhu Müllerjevem.

„Katoliška moderna“ ima v svojem krogu lepo število nadarjenih pesnikov, ki so obogatili češko slovstvo z mnogimi pesniškimi proizvodi trajne vrednosti; ona ima največ zaslug, da se je poživila novejša češka katoliška literatura. V kratkem času je nenavadno napredovala in se še vedno lepo razcvita.¹⁾ — Voditelj „katoliške moderne“ in urednik njenega glasila je kapelan Karol Dostál-Lutinov, nadarjen pesnik in essayist. Njemu se pridružuje benediktinec Sigismund Bouška, pesnik širokega obzorja, izvrsten poznavavec romanskih literatur in velik

¹⁾ „Nový Život“, ilustrirano glasilo „katoliške moderne“, bo letos izhajal v povečani obliki. Celoletna naročnina stane 8 K. Naslov: Nový Život — Nový Jičín — Morava. Največji češki katoliški leposlovni list je krasno ilustrirana „Obrázková Revue“. Naročnina 16 K za celo leto. Naslov: Praha, 200 - 11., Pštrossová ulice.

ljubitelj krščanske mistike. Okoli nju se zbirajo še mnogi mlajši in starejši pesniki in novelisti. Vse pa presegata mojstra-umetnika Bílek in Březina, ki sta najlepši dokaz, da

je katoličanstvo tudi v umetnosti princip napredka. Tu lahko vidimo, kako bogati so zakladi krščanske resnice in lepote, katere katoličanstvo nudi vsem pravim umetnikom.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1900.

Kadar se zgrinjajo po selu zadnji jesenski dnevi, pričakuje kmetič v vedno večjem hrepenenju Mohorjevih knjig. Shranil je že nekaj gmotnega dobička, le duševnega še ni. In ko pride zaželeni čas, obriše parkrat roke ob obleko, gleda, šteje, prelistuje . . .

„Res! Ni bilo škoda dveh kron in jih ne bo!“ Izpreleti ga čut nenavadnega veselja.

„Koliko lepih stvari . . . Čaki! moj sosed se mora zanaprej zapisati med Mohorjane“ . . .

Tak je vtis preproste duše ob novih družbenih knjigah. Tudi mi smo mislili podobno, ko smo prebrali *Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1901*.

Ob Finžgarjevi povesti „Dovolj pokore“ so nam vstale razne misli o njegovih pisateljskih zmožnostih in posebnostih. Kadar stopi Finžgar kot pisatelj v salon med razvajeno gospodo, mu ne more nihče reči: „Glej, nepovabljenega gosta!“ Fin estetiški okus, neka eleganca v slogu in pripovedovanju, natančno, skoro prenatanko opisavanje, razkošen jezik, izborna psihologija: vse to glasno priporoča pisatelja v tisti družbi, ki baje nosi ves „bonton“ že v mazincu. Če pa se prikaže Finžgar v nizko kočjo s šegavo živahnostjo, z domačo govorico, z naravnim vedenjem, zdi se nam, da je prišel znanec med svoje znance. Mirno in neprisiljeno se razvija pred nami dejanje te povesti: Včasih nas gane v sočutju, včasih v pomilovanju, tukaj nam slika dobroto in lepoto ljudske duše, tamkaj nam riše divjo strast, lakomnost, prepirljivost. — Značaji so krepko začrtani, tu in tam premonotonni, ker so vezani na isti kraj: N. pr. pri Poljščakovih: Mati, Majda, Jaka. Troje enako blagih, miroljubnih duš! Drugače pa imajo značaji tudi svoje kontraste (Klemen — Poljščak, Štefan — Jaka), kar precej povišuje umetniško vrednost Finžgarjeve povesti. Le Matijčevega norčavega ravnanja nismo mogli takoj umeti. Zmede, v kakršne je bil zapleten Matijec, so mu res lahko zmešale pamet, a pisatelj nam bi moral na odločilnem mestu razkriti njegovo notranjo izpremembo, namesto da

je naznanil manj važne stvari. Požigalca naj bi razodel šele po Klemenovi smrti. Strahopetni očka Bolej so se vsekako prehitro udali Strgarjevemu prigovarjanju, naj gredó ž njimi ponoči na pokopališče. Pa vidim, da silimo v malenkosti. Naprej!

Meško je pač vedel, komu piše „Pripovedko“, zato je tudi način izvrstno pogodil. Sam satan si svojega Psychofagos ni mogel dosledneje misliti, kakor je naslikan v „Pripovedki“. Grozno se boji, da ga vladar za kazen ne pošlje na Svete Višarje . . . svetih besed in dobrih stvari ne more trpeti, z drugimi in s svojimi močmi si prizadeva, da pridobi peklu vsaj eno dušo. Posrečilo se mu je! In plačilo? „Satan mu je pomolil pod nos svoj kosmati rep, katerega konec je ta (Psychofagos) ves srečen in z navdušenjem poljubil.“ To je plastičen konec „Pripovedke“!

Podgoričan nam je v „Prvem hlebu“ zabavno pokazal, kaj premore pogumna vztrajnost. Če pregledamo spis v celoti, imenovali bi ga jasno dispozicijo za daljšo povest. Izvrstnim, življenja polnim dialogom dodali bi nekaj dejanja, narave, psihologije, pa bi še ne bila „tako dolgočasna reč“ in ljudstvu naravnost všeč. Saj zna Podgoričan pristne narodne prizore opisovati v pristno narodnem tonu, kakor malokdo.

No, P. Perko — boste rekli — se je s svojo nežno črtico „Umrta“ precej približal temu cilju. V tako harmonijo se strinja v gorski kočji tihi mir in smrtna otožnost, plamen sveč in upanje na boljšo večnost, mrtvaški oder in ob njem sočutna govorica. Upamo, da se pisatelj prihodnjič iz skromne, a pri vsem tem častne „sličice“ povzdigne do večje povesti v tem slogu.

Ganljiva poezija svetega večera preveva tudi Rado Kosarjeve „Božičnice“; lahkota, milina in neka otožnost diha iz Meškovih verzov. A. Medved, Milka Posavska in F. Neubauer so nam z glatkimi stihmi obnovili marsikatero lepo misel.

Poučni del Koledarjev obsega precej kratkih, zanimivih in poljudnih sestavkov, med katerimi je zelo koristen spis Podborov: „Fosforno-kislo apno in živinoreja.“

„Slovensko planinsko društvo“ je v sedmih letih svojega obstanka precej storilo, da

se je začelo slovensko občinstvo zanimati za prirodne krasote naše zemlje, in zato pač zasluži, da se častno omenja v Koledarju.

O našem največjem pesniku Fr. Prešernu bi se lahko napisalo kaj večjega, zanimivejšega in vrednejšega, kakor pa je njegov „frak, cilinder in ura brez verižice“ . . . Saj je Prešeren tudi naroden pesnik!

„Slovenska naselbina pri Vladikavkazu na Ruskem“ priča, da zdravi pameti in pridnim rokam pravzaprav nikjer ne manjka kruha. Morebiti potrka kdo poslej na vrata sreče v Rusiji in ne v Ameriki.

Kratki zgodovinski obris cisterzijskega samostana Zatičine je jedrnat in res zanimiv. Kdo je bil učitelj in voditelj in dobrotnik dolenskega kmeta pred sto leti? Kdo se je trudil za vsestranski napredek starih Slovencev pred 600 leti? Ta spis je kratek, a stvaren odgovor na vprašanje!

„Novi zakon o procentah“ je sila praktičen spis. Ljudstvo izve v njem, kako mu je treba v nekaterih slučajih ravnati, da ga ne zadene po nepotrebnem višji davek.

„Grozni plesen in ščitar“ sta dva rastlinska škodljivca, pred katerima nas svari profesor F. Koprivnik. Prvega z marljivostjo lahko zamorimo, drugega pa ne moremo. Zakaj? No, ker ga pri nas sploh še ni . . .

Lepa drevesa so veselje gospodarjev in kras vrtov. Ali sadjereja zahteva delo in navdušenje. Kar pa je še zraven tega potrebno, natančneje pripoveduje Fr. Praprotnik kot izkušen in izveden sadjerejec.

F. S. Šegula nam je z lepo besedo in z gorkim srcem opisal „Razgled po katoliških misijonih.“ Nekje je izrekel misel o „slovenskem misionarskem listu“. Ali ne bi bila v to svrhu primerna „Zgodnja Danica“?

Marsikaj beremo leto in dan v dnevnikih, a pri tem še nimamo vselej tako jasnega „Razgleda po svetu“, kakršnega nam je podal g. Jos. Rozman.

Omenimo še nekaj zabavnih drobtin in končajmo z iskreno čestitko „Družbi sv. Mohorja“, ki je res pravo duševno ognjišče, ob katerem se greje duša slovenskega naroda. —h—

Slovenske večernice. Ni velika ta knjiga, a dokaj pove. Devet spisov različne vsebine ponujajo letošnje večernice Mohorjanom. Najdaljša povest je Malograjskega „Nehvaležni sin“, Kaj bi se reklo o tej povesti? Ne vem, kako je to, a zdi se, da se skoro vsi pisatelji Mohorjevih povesti preveč oddaljujejo stališču umetnosti. — Ali ne bi bilo mogoče tudi za narod napisati kaj lepega — vzvišenega — in dobrega s stališča umetnosti in bi takisto dosegalo svoj namen? Kaj je pač vzrok propada našega pripovednega slov-

stva? Saj že par let skoro pogrešamo povesti, ki bi ogrela in zares vlekla. Menda tiči mnogo krivde v „stari naši pravdi“ med seboj. Neovrgljivo dejstvo je, da se zadnja leta ni po povestništvu dvignil naš narod, pač pa je nazadoval. Uredniki razpisujejo nagrade, a koncem obroka težko dobé kaj izredno dobrega. Torej treba, da se delo razdeli, da se prime, kdor čuti poklic, ene stroke, a te temeljito. Tako površna univerzalnost, kot jo uganjamo dandanes, ne more roditi kaj prida sadu. — Torej „Nehvaležni sin“. Dva dobra nauka sta v njem: Stariši, ne ljubite slepo svojih otrok! Otroci, spoštujte stariše — sicer — —. Povest se nam zdi vendar malo črno naslikana. So izjeme, gotovo. Da bi bil slovenske matere sin tako kruto nehvaležen, skoro ni mogoče. A pisatelj je bržkone imel za model kolikor toliko resnično dogodbo — in mnogo se dogaja v življenju v resnici, kar se nam v povesti zdi premalo podprto in utemeljeno. Medvedova igra v treh dejanjih „Krivica in dobrota“ je sicer zelo kratka za tri dejanja, a se bo gotovo večkrat igrala in vplivala zelo blažilno. Največ umetniške oblike ima gotovo Meškotov „Petelin in gosak“. Meško je velik v majhnem, da rabimo nemško frazo. Črtica ima jako lepo jedro, a je zavita v tako lupino, da se bo deca zabavala, odrasli pa učili. Ker je znan Meško kot izviren, naj bi izpustil tisti strašno matuzalemski stavek na str. 57.: „Mico Kranjčevo ste gotovo poznali!“ Sploh želimo Meškotu to-le: Pokazal je, kako zna fino zbrusiti drobne kamenčke, zato naj se sedaj oklene kake velike ideje, sestavi naj take kamenčke v mogočen mozaik — v celotno delo, in uspeh je gotov. — Najdaljši sestavek — velikega socialnega pomena — je Trunkovo „Žganje — naš sovražnik“. Sestavek je temeljit, morda tu in tam malo strog, a mora biti! Želimo mu mnogo sadu! — Kostanjevčeva povest: „Za denar“ in Dovičevi „Izkoriščevalci“ sta pač kratki povestici. Prva je boljša, dasi tvarina silno vsakdanja in zelo izrabljena. Druga je pa že tako mrzlo pisana in tako silno diši po namenu, da kot beletrističen spis ne more ugajati. Tak spis bi imel vrednost le tedaj, če bi se na dolgo obdelala taka ali podobna snov, a moralo bi iz nje odsevati res socialno življenje zdanje dobe. Zato je treba natančno poznati socialno vprašanje. Gospodu pisatelju je morda dobro znano, a ni segel v globino, ker je hotel le kratko v obliki povestice dati nekaj naukov. — Drugi spisi so kratki, pa ugajajo. Hvaliti se mora splošno jezik in vestnost uredništva, katero v težavnih razmerah zares z občudovalno vnemo in naporom vrši svojo nalogo kar najbolje. F. S. Finžgar.

Prešeren in Slovanstvo. O stoletnici pesnikovega rojstva napisal prof. Fr. Ilešič. Ljubljana 1900. L. Schwentner. Katoliška tiskarna v Ljubljani. — „Ta razprava“, pravi pisatelj, „je bila že sprejeta za Prešernovo številko letošnjega ‚Ljubljanskega Zvona‘; ker pa se je uredništvu nakopilo mnogo gradiva, jo posebej objavljam, da njen obseg drugim v ‚Zvonu‘ ne vzame preveč prostora.“ Da njen obseg drugim v ‚Zvonu‘ ne vzame preveč prostora! Hudomušni čitatelj te razprave bi pa še lahko pristavil: Da nje vsebina preveč ne ohladi vročih Prešernovih slavospevov v ‚Zvonu‘! Res, kontrast med tem Ilešičevim spisom in med spisi v Prešernovi številki ‚Ljubljanskega Zvona‘ je tako velik, da si ne moremo prav misliti, kako bi se podali skupaj. V decembrski številki ‚Ljubljanskega Zvona‘ — v ‚Prešernovem albumu‘ — se Prešeren v vseh spisih slavi, hvali, zagovarja. Ilešičev spis pa — to ni slavospev Prešernu, to je precej razločen odmev ostre graje, to ni kadilo, prej je hladilo na dose-danje prevroče Prešernove slavospeve! — Zanimiva pa je ta Ilešičeva razprava, med Prešernovimi dosedanjimi ocenami res nekaka novost. Prostosrčno priznamo, da tako odkrito v Slovencih poleg dr. Mahničarja še nihče ni pisal o Prešernu kakor v tej razpravi prof. Ilešič. Pač ta razprava izprva lahko nekam čudno dirne bravca, ki je navajen iz znane razprave Stritarjeve o Prešernu častiti v Prešernu velikega domoljuba, proroka pevca, rešitelja naroda, žrtvo svojega naroda, pevca in mučenika, gorečega Slovana. Ali Ilešičeva razprava hoče ravno pokazati, koliko resnice je v onih trditvah o Prešernu „probuditelju in rešitelju naroda“ (str. 5). Razprava je razdeljena v šest poglavij: I. Kranjec-Slovenec; II. Prešeren in slovenska narečja; III. Prešeren in ilirizem; IV. Zakaj je bil Prešeren zoper ilirizem; V. Prešeren in slovenski narod; VI. Pisateljev splošni posnetek. Na podlagi Prešernovih poezij, različnih pisem in drugih zgodovinskih poročil nam pisatelj v teh poglavjih dokazuje, da so nekatere onih trditve v prejšnjih razpravah o Prešernu neresnične, neopravičene in pretirane. Prinesel je torej več luči v pravo poznavanje in ocenjevanje pesnika Prešerna. Zato zasluži priznanje. V svojih sklepnih trditvah pa se nam vidi, da je šel pisatelj vendar malo predaleč. Če so prejšnji ocenjevalci Prešerna hvaleč grešili „per excessum“, se nam vidi, da je profesor Ilešič včasih grešil „per defectum“. Res, če pravi pisatelj na koncu: „Spomenik, ki se postavi Prešernu v Ljubljani, ne more biti izraz hvaležnosti slovenskega naroda za trud, ne vtelesenost vzorov slovenski mladini, pričal pa bo domačinom in tujcem, da je na slovenski zemlji bil rojen velik pesnik, izredno nadarjen sin Apolonov, ki je v slovenskem jeziku izražal evropsko kulturo“ — se moramo začudeni

vprašati: Ali tako? Ali naj samo to priča spomenik? To je vendar — malo premalo! Potemtakem se Prešeren ne bi razločeval od Anastazija Grūna v ničemer drugem, kakor da je on v slovenskem jeziku izražal evropsko kulturo, dočim Grūn v nemškem! Tako naziranje je nepravilno. Slovensko ljudstvo je dolžno Prešernu biti hvaležno. Naravnost neresnična je pisateljeva trditev, da je Prešeren „pesnujoč služil le svojim čustvom in nikomur drugemu“ (str. 43). Saj je Prešeren dné 5. julija l. 1837. sam pisal Vrazu: „Našo materinščino izobraževati, to je namen naših pesmi in drugega slovstvenega dela!“ Profesor Ilešič pravi tudi, da Prešeren „ni razumel svoje dobe v slovenski zgodovini“ (str. 43), — pač zato, ker se ni pridružil ilirskemu gibanju. Prešeren je pač vedel, zakaj se ni: Spoznal je, da je boljše ohraniti slovenskemu narodu slovensko individualnost. Ravno iz dejstva, da se nikakor ni hotel pridružiti, mi danes sklepamo lahko, da je dobro poznal svojo dobo (primeri: „Prešernov album“: Več Prešerna!). Če dalje pravi pisatelj, da je Prešernova „muza oznanjala Slovencem dotlej neznano zgolj človeško moralo“, moramo reči: To ni res, „Krst pri Savici“ priča nasprotno. Pa profesor Ilešič nam bo najbrže odgovoril z besedami, ki jih je zapisal v svoji razpravi (str. 40): „Pustimo jedro ‚Krst pri Savici‘, da srečen je le ta, kdor z Bogomilo up sreče onstran groba v prsah hrani“ — saj je ‚Krstu‘ z namenom dal (Prešeren) tendenco!“ Seveda, potem je lahko govoriti o zgolj človeški morali Prešernove muze! Sicer pa zanimivo knjižico priporočamo Slovencem, da jo proučujejo in o njej razmišljajo.

Dr. M. P.

Hrvaška književnost.

Hrvatske povjestne gradjevine, izdaje E. Laszowski. — Mladi, vendar že dobro znani hrvaški zgodovinar Emil Laszowski, pristav deželne arhiva v Zagrebu, je začel izdajati delo, v katerem bo opisal vse hrvaške zgodovinske zgradbe, kot gradove in njihove razvaline, samostane, cerkve in mesta. Vsak opis bo pojašnjevala ena ali več slik, načrtov itd. Tega dela, katero naj bi krasilo vsako hrvaško hišo, sta izšla dozdej dva snopiča v veliki obliki. V prvem snopiču je opisan Trsat in gradovi Perušić, Erdut in Kostel, a v drugem gradovi Brezovica, Hreljin, Grebengrad in Klokoč. Prav zanimivo je opisal pisatelj lepo zgodovino Trsata, njegovega samostana, cerkve in gradú. Samostanski refektorij krasé tudi slike Slovenca Aleksandra Robleka († 1884.), pa bi bilo dobro, če bi kdo tega že skoraj pozabljenega slikarja bolj natanko opisal in ocenil njegova dela. V zgodovini turških vojsk je zelo važen grad Perušić v

Liki. Turki so v njem mnogo let gospodarili, a l. 1685. so ga morali za vselej zapustiti in ga izročiti generalu Ivanu Jožefu grofu Herbersteinu in slavnemu duhovniku Marku Mesiću. Do 700 Turkov se je tedaj pokrstilo, a tamkajšnja turška džamija je bila l. 1695. izpremenjena v katoliško cerkev. Iz Like nas vodi pisatelj na drugo stran hrvaške domovine v ravni Srem, kjer je opisal grad Erdut ob Donavi. Od tukaj pobitimo pa zopet na štajersko mejo, kjer ležé razvaline starodavnega Kostela, kjer so nekdanj gospodovali mogočni celjski grofje in Ivan Vitovec. Lepo zgodovino ima tudi grad Brezovica, katera stoji ne daleč od Zagreba ob Karlovški cesti. Ogromne razvaline pričajo o slavi frankopanskega gradu Hreljina v Bakarski okolici, od koder je prekrasen razgled na Bakarski zaliv in na morje. Med najstarejše gradove v Zagorju spada Grebengrad, katerega razvaline stojé nedaleč od Novega Marofa. Grebengrad je sezidan izvestno že v XII. veku in ima lepo in slavno preteklost. Zadnji grad, kateri je opisan v drugem snopiču, je Klokoč, a stoji v Banovini ob rečici Glini. Pisateljeva naloga ni lahka. Zbrati zgodovino vseh zgodovinskih zgradb zemlje, katera ima

tako slavno in burno preteklost, kot jo ima Hrvaška, ni lahko; tako opravilo zahteva celega in dobro zgodovinsko izurjenega človeka. Razun tega se mora tudi varovati, da ni preobširen v opisovanju; v kratkih, odločnih potezah mora narisati zgodovino poedinega gradú, a pri tem vendar paziti, da ga razume tudi širje občinstvo. Kakor izpričujeta dosedaj izišla dva snopiča, je pisatelj kos svoji nalogi. Ko nas najpoprej seznaní z okolico in privede do svojega gradú, pripoveduje nam mirno, kratko in razumljivo najvažnejše točke iz njegove zgodovine, tako da opravičeno sklepamo, da bo mnogo koristil s svojim delom. Prav zato pa tudi želimo, da bi svoje res domoljubno delo z isto navdušenostjo in z istim veseljem, s katerim ga je začel, tudi dovršil, a med svojim narodom našel obilo naročnikov, kateri bi mu izdaje s svojimi doneski omogočili. Celó delo bo obsegalo 3—5 knjig, in vsaka knjiga bo imela 10 snopičev, a veljala bo 15 K. Naročnino sprejema in delo tiska podjetna tiskarna Antona Scholza (Zagreb, Gajeve ulica št. 7), katera se mnogo trudi, da bo delo res okusno in lepo; tisk in slike knjigo zelo priporočajo. *Janko Barlè.*

Glasba.

Gorski odmevi. Zbirka moških zborov in čveterospevov. Uglasbil Janez Laharnar, organist. Delo 8. V Ljubljani. Založil skladatelj. — Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 1900. — Enajst moških zborov, različnih po vsebini in vrednosti, a vseskozi primernih našim moškim in mladeniškim pevskim društvom, imamo tu pred seboj. Poleg šaljive „Napitnice“ in veselega „Vinskega hrama“, imamo tu dve koračnici: „Bratje, v kolo se vstopimo“ (uvod nam ne ugaja) in krepko „Dijaško“, in tudi resne, veličastne skladbe, kot je „Mi vstajamo!“ „Moja domovina“. Zelo mehkoliričnega, skoro sentimentalnega značaja so skladbe s samospievi, med katerimi gre prvo mesto „Naši zvezdi“. Zbirko sklepa mila „Lahko noč“ z bariton-solo. To zbirko priporočamo posebno raznim mladeniškim društvom. Besede so vseskozi dostojne — na to opozarjamo še posebej, ker razna, tako naglo se množeča katoliška društva morajo izključiti iz svojega glasbenega repertoarja vse, kar se ne strinja z njih namenom, — glasbena oblika pa je toliko uglajena in prijetna, da bo ustrezala tudi estetično-vzgojajočemu namenu. Dobi se pri gospodu skladatelju, organistu na Št. Viški Gori (p. Slap ob Idriji) za 1 K 40 h.

Božične predigre. Zložil Ignacij Hladnik. V Ljubljani. Založil skladatelj. Tisk J. Blaznikovih

naslednikov. Za božične praznike so te predigre dragoceno darilo. Saj morajo organisti posebno za slavnostne priložnosti imeti pripravljenih kaj posebnih glasbenih točk tudi za orglje same. Znani gospod skladatelj je v tej zbirki podal dvanajst raznih iger, med njimi več takih, ki se odlikujejo po zares duhoviti in umetni sestavi. Tu najde orgljavec krepke začetne in sklepne stavke in melodiozne medigre. Te igre so prvi zvezek večje zbirke z naslovom „Slovenski organist“. Cena zvezku je 1 K.

Pod oknom. Samospev za bariton s spremljevanjem klavirja. Ob stoletnici Prešernovega rojstva. Zložil dr. Gojmir Krek. Založil L. Schwentner. V Ljubljani. Cena 1 K 60 h. Na znano Prešernovo pesem „Luna sije“, je zložil gospod skladatelj fantazijo v obliki pesmi. Zdi se nam, da je preveč izrednih harmoničnih efektov hotel položiti v to skladbo, ki bi po svojem besedilu morala biti milo-lirična. Najlepši je pač oddelek „V hram poglejte“. Zunanost je sicer moderna, a okusna.

Zimska idila. Balada (Besede A. Aškerca). Gospodu dr. Belí Stuhecu prijateljsko posvečeno. Za srednji glas s spremljevanjem klavirja uglasbil Risto Slavin. Op. 7. Komisijsionalna založba L. Schwentner v Ljubljani. — G. Risto Slavin je že večkrat pokazal, da dobro zadene baladni ton

v solopetju. Tudi tu opazujemo neko svežost v pripovedovanju, ki kratko, brez zavlačevanja naglaša glavne momente. Konec je pa nesrečen in brezizrazen. Krivda je pač pesnikova. Na tako medle

sklepne besede se ne dá nič zložiti, — Pri vseh teh skladbah moramo pa priznati, da so zložene s popolnim umevanjem glasbene tehnike.

Dr. E. L.

To in ono.

Prešernove slavnosti. Poleg glavne ljubljanske proslave se je slavil Prešernov spomin tudi drugod. Dne 23. grudna je priredilo „Društvo hrvatskih književnika“ Prešernovo slavnost v avli zagrebškega vseučilišča. Moški zbor „Kola“ je zapel „Liepo našo domovino“, svečanostni govor je govoril društveni predsednik g. Ivan vitez Trnski. Podpredsednik dr. Stjepan pl. Miletić je govoril o Prešernovem življenju, gospod Ignacij Borštnik pa je recital odlomek iz „Krsta pri Savici.“ Proslavo je završil pevski zbor „Kola“ s pesmijo „Luna sije.“ — V Ljubljani je dne 1. grudna „Meščanski klub“ priredil prijeten „Prešernov večer“, pri katerem je g. dr. Pavletič govoril o Prešernovih poezijah. — V Pragi so priredili češki in slovenski rodoljubi podoben „večer“ z deklamacijami in petjem. Prolog je zložila Gabrijela Preissová. — Tudi slovenski in hrvaški visokošolci v Gradcu so počastili Prešernov spomin.

Cesar Franc Jožef I. v Gorici. Lani je praznovala goriška dežela veliko slovesnost. S svečanostjo cesarjeve sedemdesetletnice je združila slovesnost štiristoletnice, odkar je pod habsburško vlado. Pred štiristo leti je namreč umrl zadnji goriški grof Leonhard. Dežela je bila brez gospodarja in brez brambe. Beneška ljudovlada je stegala svoje roke po vseh adrijskih pokrajinah, in bila je velika nevarnost, da se polasti tudi Goriške. Če bi se bilo to zgodilo, bi bili pač Benečani poitalijanili še večji del te dežele, nego se ga je že odslej odtujilo slovenskemu jeziku. Takrat je vladal na nemškem prestolu Habsburžan Maksimilijan I., ki se je polastil l. 1500. goriške grofije in jo združil z drugimi deželami pod habsburškim žezlom, kateremu je zvesta ostala do danes. Cesar Franc Jožef I. je bil v Gorici že pred 18 leti. Takrat se je zlasti s tem priljubil Slovincem, ker je na nekatere okorno v italijanščini sestavljene pozdrave odgovoril slovensko. Letos je prišel vladar v Gorico predpoldne 29. kimavca. Ogromno število ljudstva ga je pozdravljalo, in klanjali so se mu zastopniki vlade, dežele in ljudstva. Popoldne se je razkrila spominska plošča v deželni hiši, vladar si je ogledal sadno razstavo in slovesno otvoril mestno hiralnico; zvečer je bila bakljada in razsvetjava. Dne 30. kimavca se

je cesar odpeljal. Naša podoba na strani 57. nam kaže pozdrav goriških gospô. Ko se je cesar pripeljal, čakalo ga je na Ribjem trgu na krasno prirejene estradi tristo goriških dam, kjer so ga pozdravile in mu poklonile šopek. Fotograf g. Jerkič je vjel ravno trenutek, ko cesar stopa na voz, da se popelje v cerkev sv. Ignacija, kjer ga je čakal kardinal z duhovščino.

„*Glasbena Matica*“ v Ljubljani je priredila grudna meseca dva lepa koncerta. Prvi 9. grudna je bil posvečen Prešernovemu spominu. Pel se je slavni Mozartov „Requiem“. Šolski zbor „Glasbene Matice“, pomnožen po oddelku pevskega zbora, je pokazal res lepo spretnost, in štirje solisti gdčna Mira Dev (sopran), gdčna Vanda Radkiewicz (alt), g. Stanislav Orzelski (tenor) in g. Cecil Vašiček (bas) so s svojimi krasnimi glasovi očarali poslušavce — Dne 15. grudna pa so nastopili sicer le posamezni umetniki, a ti z velikim uspehom. Prvi med njimi je slavljeno češki goslar Francišek Ondříček, ki je že znan po celem glasbenem svetu. Njegova igra je res velikanska v vsakem oziru. Spremljal ga je na klavirju Vilj. Klaseň, ki je tudi sam zaigral z dovršeno tehniko več klavirskih točk. Lirični tenorist slovenske opere g. Orzelski pa je zapel dve Vilharjevi skladbi na Prešernove besede s finim, umetniškim čutom.

† *Janez Vesel.* Dne 10. grudna je umrl Janez Vesel, dekan v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Rojen je bil dne 16. vel. srpana leta 1840. v Mengšu, v mašnika posvečen je bil dne 30. mal. srpana l. 1865. Zložil je mnogo pesmi z imenom Vesnin, najboljše njegovo delo pa so „Psalmi“. Dobro je preložil več spisov Puškinovih in Lermontovih ter Gogoljevega „Revizorja“, ki so izšli v raznih listih. „Slovenska Matica“ je izdala njegovega „Olikanega Slovenca“. V zadnjih letih se je odtegnil slovstvenemu delovanju in živel zase. Slovstveno gibanje je zlasti v mlajših letih pazno zasledoval in bil navdušen Slovan. Bil je zadnji čas nezadovoljen s slovstvenimi razmerami. Posebno moderne dekadence struje mu niso ugajale. Naj v miru počiva!

Zdeněk Fibich je eden prvih slovanskih glasbenikov. Rojen je bil dne 21. grudna l. 1850. in bi bil sedaj izpolnil ravno pol veka, da ga ni pobrala pred kratkim nemila smrt. Njegov oče je bil logar

kneza Auersperga v Sebořicah. Gimnazijo je obiskoval na Dunaju, šel pozneje v Prago in v Lipsko ter se posvetil glasbi. Pod vodstvom izbornih učiteljev je proučil klasično in romantično glasbo. Glasbeno obzorje si je še razširil v Parizu in dokončal glasbene nauke v Mannheimu. Ko je stal Smětana na vrhuncu svoje delavnosti, prišel je Fibich k njemu v Prago. Brez stalne službe si je služil kruh s poučevanjem. Prvo večje delo njegovo je opera „Bukovin“, potem je zložil melodram in klasičen kvartet v E-molu. Bil je tudi izvrsten glasben pedagog in je vzgojil lepo število čeških glasbenikov, ki so zdaj v čast njemu in domovini. Napisal je opere: „Blaník“ (1881), „Nevěsta messinská“ (1893), v Wagnerjevem slogu „Bouři“ (1894), „Hedy“ (1895) in „Šarka“ ter veliko melodramsko trilogijo „Hippodamia“. Posebno izrazite so njegove simfonične pesmi; znal je uporabiti orkester za plastično slikanje. „Zaboj, Slavoj a Luděk“, „Toman a lesní panna“ in „Othello“ pričajo o tem. Sloveče so njegove ciklične skladbe in ouerture. V Ljubljani se je z velikim odobravanjem sprejela njegova „Pomladna romanca“. Bil je prvi člen „Češke akademije“ in izpraševatelj za kontrapunkt pri državnih izpitih za glasbo. Ko je učil pevce svojo opero „Pad Arkuna“, se je prehladil in vsled tega umrl dné 15. vinotoka.

Nestor čeških pisateljev *dr. Jan Melichar* je praznoval dné 15. listopada tiho in skromno svoj devetdeseti rojstni dan. Rodil se je dné 15. listopada l. 1810. v Skučí. Po dovršenih šolah je bil zdravnik v Chrudimu, v Slanem in v Skučí, l. 1856. pa se je stalno naselil v Křižanovu na Moravi. Za časa narodnega probujenja se je sestajal v Pragi s Tylom, Filipkom in Rubešem. Melichar je v tej dobi napisal nekaj gledaliških iger, v raznih listih pa je priobčeval ocene, razprave in članke. Mlajši rod je sicer že precej pozabil teh del, a zdaj ob njegovi devetdesetletnici se zopet toplo spominja njegovih spisov.

Svetovni jezik. Francozi žalujejo, da francoski jezik zdaj izgublja vpliv in ozemlje. V 15. stoletju je govorilo francoski jezik 10 milijonov ljudi, v 14. stoletju 14 milijonov, v 17. stoletju 20 milijonov, v 18. stoletju 31 milijonov in v 19. stoletju celo 64 milijonov ljudi. Odslej pa ta vpliv pada v primeri z drugimi jeziki. Nemški jezik je govorilo v

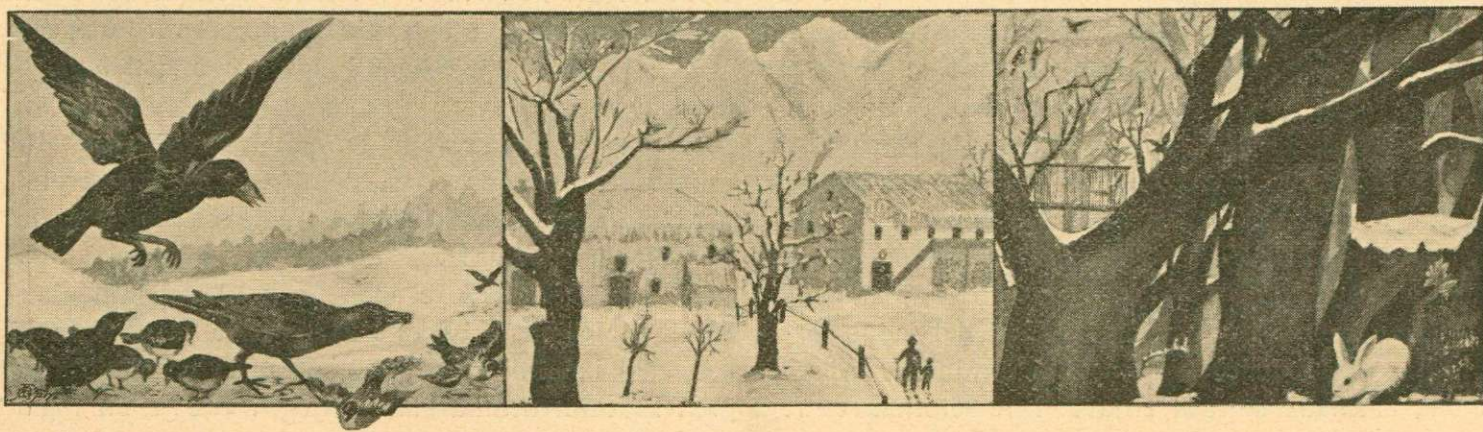
16. stoletju 10 milijonov ljudi, ruski le 3 milijoni, španski pa 8½ milijona. V 18. stoletju je pa govorilo v nemškem jeziku 30 milijonov, v ruskem že 31 milijonov, v španskem 26 milijonov. Italijansko je govorilo v 16. stoletju 9½ in v 18. stoletju 15 milijonov ljudi.

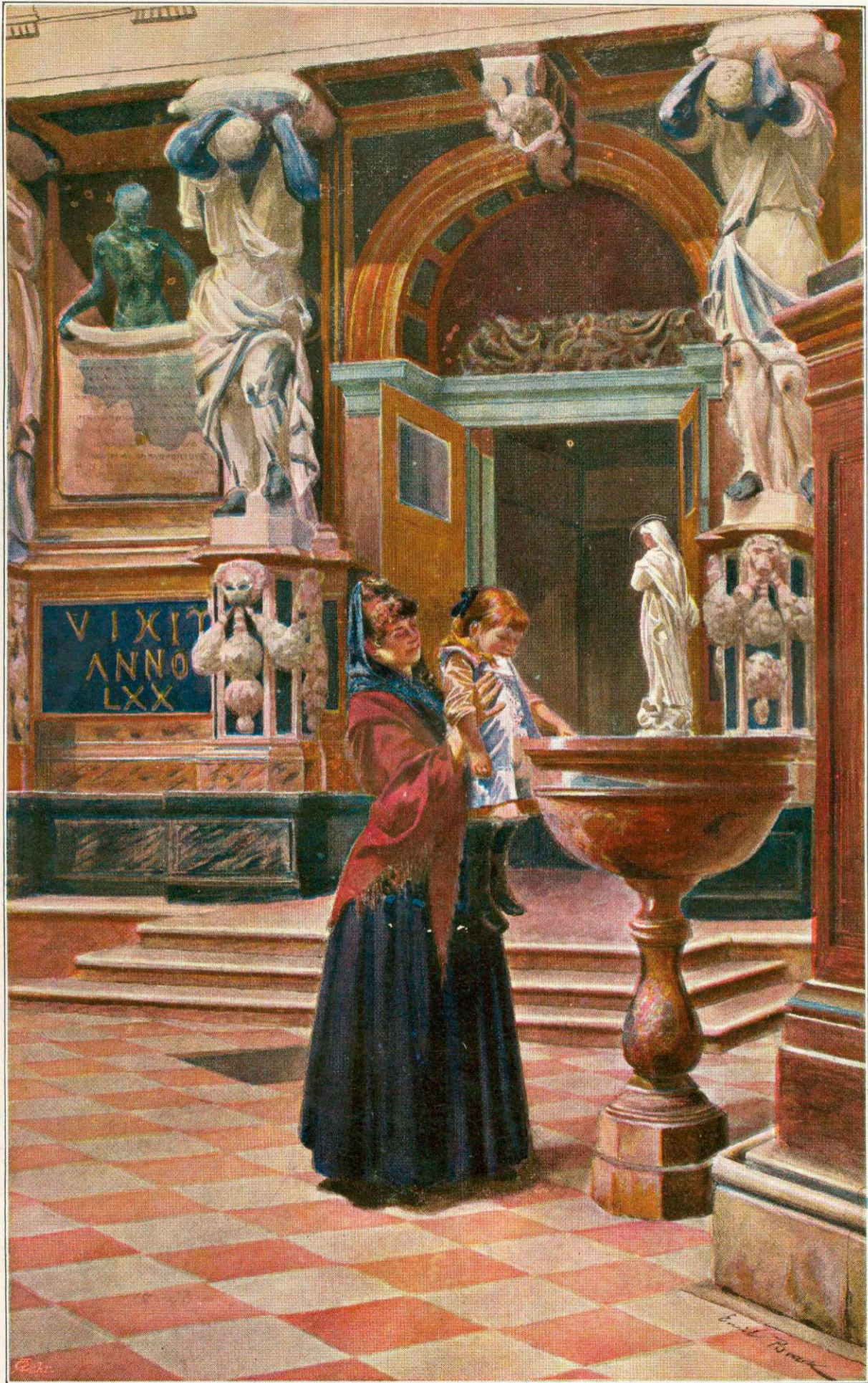
Po napoleonskih vojskah so pa vstali posamezni narodi, in začel se je prevrat tudi v jezikih. Veliki narodi hočejo z vso silo zatreti jezike manjših narodov in se razširiti. Angleži so dosegli toliko, da zdaj na celem svetu govori že 116 milijonov ljudi v njihovem jeziku. Rusi so se razmnožili na 85 milijonov, Nemci skoro na 80 milijonov, francosko pa govori zdaj le 58 milijonov ljudi, italijansko 34 milijonov in špansko 44 milijonov. Z največjo silo se širita zdaj nemščina in ruščina.

Najmanjša knjiga. Najmanjša knjiga po obliki je francosko-angleški in angleško-francoski slovar, ki ga je izdal F. E. A. Gask v obliki privezka. Ta slovar meri na višino 28 mm, na širjavo pa 21 mm ter ima 572 strani. Ne gledé na to malo obliko ima slovar vsekakole okoli 50.000 francoskih in toliko angleških besed, ali vsega skupaj s pojasnili vred do 400.000 besed. K slovarju je pridejan obodek iz kovine, v katerem se nahaja povekševalno steklo, brez katerega ni moči čitati slovarja. Cena slovarju 2 franka.

Podoba na str. 3. nam kaže *dr. Frančiška Lampeta* v najlepši, skoro še mladeniški dobi, starega 28 do 30 let. Njegov rokopis str. 6 in 7. je pa posnetek še ne priobčenega članka. Namenil ga je bil že pred leti za platnice, a ga je založil in ga ni dokončal. V mlajših letih je bila njegova pisava bolj podolgasta in večja, pozneje je bila bolj okrogla in drobna. Naš rokopis je nekoliko zmanjššan.

Cerkev „dei Frari“ v Benetkah, iz katere smo priložili danes barvano sliko, je ena najlepših v benečansko-gotičnem slogu zidanih stavb. Sezidana od l. 1330. do 1417., je jako bogato okrašena s spomeniki. V nji je pokopanih mnogo slavnih Benečanov, katerih ponosni nagrobniki se vrsté ob stenah drug za drugim. Poleg cerkve je samostan s starim benečanskim državnim arhivom, ki je eden največjih in najznamenitejših na svetu.

V cerkvi „dei Frari“ v Benetkah.

Srečno novo leto!

Zopet novo leto! Zopet se pozdravljajo ljudje, stiskajo si roke in si žele za bodoče leto vsega dobrega in blagega. Tudi mi stopamo pred svoje drage naročnike kot voščilci, želeč jim sreče in blaginje. Saj te želje niso le prazne besede. Kdor veruje, da smo vsi bratje in sestre med seboj, in da bedi nad nami Oče, ki uslišuje naše prošnje in izpolnjuje naše želje, ta vidi tudi v teh navidezno praznih besedah višjo idejo, vidi v njih izraženo prepričanje o oni veliki, lepi vzajemnosti, katero je kot božični dar prinesel na svet Izveličar in ki je osrečila ljudstva, kjerkoli so živela po katoliških naukih

Sreče in blaginje želimo svojim zvestim naročnikom in celemu slovenskemu narodu. Sreča pa ima svoj prvi in najožji dom v družini pri domačem ognjišču. Kjer je družinsko življenje krščansko, tam klije sreča, tam objemajo svete vezi ljubezni in udanosti soproge, otroke in stariše, tam rasejo na tihem veliki značaji, ki so mehki za ljubezen in nevpogljivi za boje življenja. Sreče in blaginje želimo slovenskemu narodu tudi v vsem javnem delovanju. Moč idej dviga ljudske sile, ideje so duša narodovemu življenju. Zato se pa mora razviti znanost, in sicer prava znanost, ki je odsev večne Resnice in vodi kot vse oživljajoča svetloba nazaj k svojemu Izvoru. V vse stroke naj sega naša izobrazba, povsod se razvijaj naš duh, vse, kar more obseči človeški um, bodi pristopno tudi nam, saj mi želimo znanosti in smo tudi sposobni jo gojiti. Sreče in blaginje želimo leposlovju in umetnosti. Resnica in dobrot, razdrobljeni v mnogovrstnosti in združeni v enoti ter obdani s sijajem krasne oblike, se zlivata v oni pojem, ki ga poznamo vsi, a ga nikdar izčrpati ne moremo — v lepoto. Zato človeški duh po lepem hrepeni kakor potnik po hladilu in utrujeni po počitku. Umetnost in leposlovje sta važen del omike,

in zato ji gojimo tudi mi. Sreče in blaginje želimo gmotnemu prospehu svojega ljudstva. Le tam cveté dušno življenje, kjer ima trdno podlago v urejenem in zagotovljenem gmotnem obstanku vseh slojev. Zato pazljivo zasledujemo veliko socialno gibanje nove dobe in veseli smo, da se vedno odločneje naglašajo načelo: Pomagajmo slabejšemu, da ne propade; varujmo koristi nižjih slojev in splošno blaginjo ljudstva! Naš narod je med temi slabejšimi, saj spadajo Slovenci po velikanski večini med „nižje sloje“. Bog daj, da iz ugodnejših socialnih in gospodarskih razmer vsklije tudi pri nas novo in sveže duševno življenje, kakor rastejo pestri cvetovi iz dobro oskrbljene gredice!

Srečno nam torej, ti mlado, nadepolno novo leto! Mi ne voščimo samo, mi hočemo tudi delati, in zato vabimo vse dobromisleče Slovence zopet v krog svojih prijateljev. „Dom in Svet“ hoče pomagati pri vsem tem kulturnem delu, katero smo ravnokar našli. Držati pa se hočemo v vsem one srednje poti, ki je potrebna, da se „Dom in Svet“ še bolj udomači kot katoliški list za naše družine. V leposlovju in v podobah bomo prinašali najrazličnejšo tvarino, ki bo odrastlim v zabavo, a se bo mogla dati brez skrbi v roko mladini. Iz vseh znanstvenih strok bomo donášali spise in poročila, a skrbeli bomo, da ne bomo dolgočasili manj izobraženih čitateljev.

Ali bomo mogli izpolniti to obljubo? Poskusimo! Kar je v naših močeh, smo pripravljene žrtvovati, in če nas naši ljubi sotrudniki in naročniki podpirajo, kakor doslej, bomo z družinimi močmi pač kaj dosegli.

Jasnega lica Vam torej želimo, predragi prijatelji in znanci: Srečno in veselo vam bodi novo leto!

Uredništvo „Dom in Sveta“.

Narodno blago.

Pejssem od Napoljona.¹⁾

Veselo novico*)
naznanjam zdaj vam:
ta stara pravica
napruti gre nam.
Vse smo dobili,
karkul smo voščili:
pred nami Francoz
je bejšov rad bos.

Srčnu smo prestali
streljanje in grum,
zdaj bomo vživali
v pokoji naš dum.
Vživajmo vesele,
zgubljene dežele
so zopet doma:
naš Fronc jih ima.

Zdaj puške nositi
nam treba ne bo,
al' žvin'co rediti
za tujo službo.
Brez skrbi orjamo,
zdaj 'nograd kopamo,
v imen Bogà,
dav nam bo vsegà.

Napoljona bati
se nemamo več,
ker mogu je djati
u nojšenco meč.
Francosku kraljestvu
ne bo več posestvu
imelu čez nas —
preteku je čas.

Ustav' se nej blizi,
izgubu ljudi;
potem per Parizi
unovič nar'di
armade široke:
Starce in otroke
vse je skup sprav',
da b' se ga kdu bav.

Srčnosti pa take
per vojski nej b'lu,
občudi junake
sovražnik celu.
V srce ga zbôde,
njemu vse pade:
kamer se vzre,
čez njega gre vse.

In vse je pregnanu
na enkrat bl'u res,
tu mestu predanu
je vojskam b'lu čez.
Mogočni cesarji
so b'li gospodarji:
Fronc, Prajs in pa Rus,
Napoljon je skuz.

Hvalimo, molimo
Boga najpoprejd,
da se veselimo
kaj tac'ga doživejt.
Tud' naš'ga očeta
cesarja Franceta:
Buh naj ga živi,
za nas naj skrbi!

Še vojvodi naši
živite več lejt!
Tud' drugi tovarši
imajo živejt'!
Ker so pomagali,
da smo ga ugnali
Francoza u past:
Dajmo Bogu čast!

V Šmariju zapisal 20. sušca 1900. I. L.

*) Acc. je enak nominativu.

¹⁾ Ta pesem je od neznanega narodnega pesnika, ki je menda čital Vodnikove pesmi. Dobro opeva, kaj so mislili Kranjci, ko je bil Napoleon premagan. Takih pesmi je nastalo po Napoleonovem padcu še več. Tako n. pr. od generala Marmonta i. dr., katere se morda še tu in tam dobé.

Čudo moderne znanosti.

